27-KITÂBU'L-HACC
1- Haccin Vucubü. Fazileti ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:
2- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:
3- (Tevazü Için) Deve Semeri Üzerinde Hacc Etmek Babi
4- Mebrür Haccin Fazileti Babi
5- Hacc ve Umre Mikaatlarinin Farz Edilisi Babi
6- Yüce Allah'in: "...Bir de aziklanin. Muhakkak ki azigin en hayirlisi, Olmaktir... " (el-Bakara: 197) Kavli Babi
7- Mekke Ahalisinin Hacc ve Umre Için Yüksek Sesle Telbiye Okuyacaklari Yer Babi
8- Medine Ahalisinin Mikaadi Zu'l-Huleyfe Mevkii Oldugu ve Medine Yönünden Gelenlerin Zu'l-Huleyfe'den Evvel Ihram ve Telbiye Etmeyecekleri Babi
9- Sam Ahalisinin Ihram ve Telbiye Etme Yeri Babi
10- Necd Ahalisinin Ihram ve Telbiye Etme Yeri Babi
11- Ikaamet Yerleri Mikaatlarin Berisinde (Yani Vatanlari Mikaatlarla Mekke Arasinda) Olan Kimselerin Ihram ve Telbiye Etme Yerleri Babi
12- Yemen Ahalisinin Ihram ve Telbiye Edecek Yerleri Babi
13- Bab: Zatu Irk MevkiI Irak Ahalisi Için Mikaattir
14- Bab
15- Peygamber(S)'in -Mekke'ye Gidiste, Medine'nin-Secere Yolu Üzerinden Çikmasi Babi
16- Peygamber(S)'in "el-Akik, mübarek bir vadidir" Kavli Babi
17- (Hacc Esnasinda) Elbiseden Güzel Kokunun Üç Kerre Yikanmasi Babi
18- Ihrama Girme Sirasinda Koku Sürmek, Sahsin Ihrama Girmek Istediginde Giyebilecegi Seyihramlinin Taranacagi ve Kendine Yag Sürebilecegi Babi
19- Saçlarini Yapiskan Bir Seyle Bir Yere Toplamis Olarak Telbiye Eden Kimse Babi
20- Zu'l-Huleyfe Mescidi Yaninda Yüksek Sesle Telbiye Etmek Babi
21- Ihrama Giren Kimsenin Giymeyecegi Elbiseler Babilf.
22- Hacc Yolunda Bir Binege Binmek ve Binegin Arka Tarafina da Bir Baskasini Bindirmek Babi
23- Ihrama Giren Kimsenin Elbiseler, Ridalar ve Izarlar Nevinden Giyebilecegi Seyler Babi
24- Zu'l-Huleyfe'de Geceleyip Nihayet Sabaha Giren Kimse Babi
25- Telbiye Ile Sesi Yükseltmek Babi
26- Telbiye(nin Keyfiyeti) Babi
27- Binek Heyvani Üzerine Binisten Sonra Yapilan Telbiyeden Önce Tahmid, Tesbih ve Tekbir (Yapilacagi) Babi
28- Binek Vasitasi Kendisini Dümdüz Dogrulttugu Zaman Telbiye Eden Kimse Babi
29- Kible Tarafina Yönelerek Telbiye Etmek Babi
30- Ihramlinin, Vadinin Içine Indiginde Telbiye Etmesi Babi
31- Bab: Hayizli ve Nifasli Kadinlar Nasil Ihrama Girerler?
32- Peygamber(S)in Zamaninda Peygamberin Ihrama Girmesi Gibi Ihrama Girip Telbiye Eden Kimse Babi
33- Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:
34- Temettü', Ikran, Ifrad Hacclarinin Beyani Ile Beraberinde Hedy (Kurban) Bulunmayan

Kimseler Için Haccin Feshedilmesi (ve Umreye Çevrilmesinin Cevazi) Babi
35- Hacc Niyetiyle Ihrama Girip Telbiye Eden ve Haccin Nevini Isimlendirip Ta'yin Eden Kimse Babi
36- Temettü' Babi .
37- Yüce Allah'in: "... Bu, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bilin ki Allah, cezasi cidden çetin olandir" (ei-Bakara: 196) Kavlinin Tefsiri Babi
38- Mekke'ye Girme Sirasinda Yikanmak Babi
39- Mekke'ye Gündüzleyin Yahud Geceleyin Girilmesi(nin Mesru'lugu) Babi
40- Ihramlinin Mekke'ye Nereden Girecegi Babi
41- Bab: Ihramli Mekke'den Çikista Nereden Çikar?
42- Mekke ve Mekke'nin En Meshur Binasi Olan Ka"be'nin Fazileti Ile Yüce Allah'in Su Kavlinin Tefsiri Babi:
43- Mekke Hareminin Fadli ve Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi
44- Mekke Evlerinin Miras Edilmeleri Satilip Alinmalarinin Hükmü) ve Bütün Insanlarin Hassaten El-Mescidü'l-Harem'de Müsavi Olduklari Babi
45- Peygamber(S)'in Mekke'ye Inmesi Babi
46- Yüce Allah'in Su Kavli Babi
47- Yüce Allah'in Su Kavli Babi
48- Ka'be Örtüsü(nde Tasarrufun Hükmü) Babi
49- Ka'be'nin (Zamanin Sonunda) Yikilmasi Babi
50- El-Haceru'l-Esved Hakkinda Zikredilen Seyler Babi
51- Ka'be'nin Kapisinin Kapatilmasi ve Içeriye Giren Kimsenin Beytin Nahiyelerinden Hangisinde Isterse Namaz Kilabilecegi Babi
52- Ka'be Içinde Namaz Kilmak Babi
53- Ka'be Binasinin Içine Girmeyen Kimse Babi
54- Ka'be'nin Iç Taraflarinda Tekbir Getiren Kimse Babi
55- Bab: Ka'be'yi Tavafta Remel (Yani Kisa Adimlarla Hizli) Yürüyüsünün Baslamasi Nasil Oldu?
56- Haci Adayinin Mekke'ye Geldigi Zaman Yapacagi Her Tavafin Evvelinde Haceri Esved'i Isti'lam Etmesi ve Tavafin Ilk Üçünde Remel Yürüyüsü Yapmasi Babi
57- Hacc ve Umre (Tavaflarinin Bir Kismin)da Remel Yürüyüsü Yapmak Babi
58- Haceri Esved Rükünnün Deynekle Isti'lam Edilmesi Babi
59- Iki Yemânî Köseden Baskasini Isti'lâm Etmeyen Kimse Babi
60- Haceri Esved'in Öpülmesi Babi
61- Tavafta Haceri Esved'e Geldigi Zaman Sadece Ona Isaret Eden Kimse Babi
62- Haceri Esved Rüknü Yaninda Tekbir Edilmesinin Müstehabligi) Babi
63- Mekke'ye Geldiginde Kendi Evine Dönmeden Önce Beyti Tavaf Eden, Sonra Iki Rek'at Namaz Kilan Sonra da (Sa'y Için) Safa'ya Çikan Kimse Babi
64- Kadinlarin Erkeklerin Beraberinde Tavaflari Babi
65- Tavaf Esnasinda Kelam Etmek Babi
66- Bab: Sahis Tavaf Esnasinda Çirkin Görülen Bir Yürüme Yahud Bir Kayis veya Herhangi Birsey Gördügü Zaman Onu Koparir

67- Bab: Ka'be'yi Çiplak Kisi Tavaf Etmez; Müsrik Olan da Hacc Yapamaz
68- Tavaf Etmekte Olan Kimse Tavaf Esnasinda Durdugu Zaman (Tavafi Kesilir Mi Yahud Kesilmez Mi)?
69- Bab: Peygamber (S) Yedi Dolasmalik Tavafi Için Iki Rek'at Namaz Kildi
70- Mekke'ye Gelip Yaptigi Ilk Gelis Tavafindan Sonra ta Arafat'a Çikip Tekrar Dönüp Gelinceye Kadar Ka'be'ye Yaklasmayan ve (Nafile) Tavaf Yapmayan Kimse Babi
71- Iki Rek'at Tavaf Namazini Mescidden Disari Çikarak Kilan Kimse Babi
72- Iki Rek'at Tavaf Namazini Makaam(i Ibrahim)in Arkasinda Kilan Kimse Babi
73- Sabah ve Ikindi Namazlarindan Sonra Tavaf Etmek Babi
74- Rahatsiz Olan, (Bir Binite) Binerek Tavaf Eder Babi
75- Hacilara Su Içirilmesi Babi
76- Zemzem Suyu Hakkinda Gelen Haberler Babi
77- Kiran Hacci Yapan Kimsenin Tavafi Babi
78-Tavafin Abdestli Yapilacagi Babi
79- Safa Ile Merve Arasini Sa'y Etmenin Vücübu ve Bu Satin Allah'in Seairinden (Alametlerinden) Kilinmis Oldugu Babi
80- Safa Ile Merve Arasinda Sa'yin Keyfiyeti Hakkinda Gelen Haberler Babi
81- Bab: Hayizli Kadin Hacc ve Umrede Ka'be'yi Tavaf Etmesi Hariç, Diger Menseklerin Hepsini Yerine Getirir
82- Mekkeli Için ve Temettü' Hacci Niyetiyle Hariçten Gelen Âfaki Haci Için Mina'ya Çikacagi Zaman, Mekke Vadisindeki Batha'dan ve Mekke'nin Diger Yerlerinden Ihrama Girmesi Babi
83- Bab: Terviye Günü Ögle Namazini Nerede Kilar?
84- Mina'daki Namaz(larin Keyfiyyeti) Babi
85- Arefe Günü Orucu Babi
86- Mina'dan Kusluk Vakti Arafat'a Giderken Telbiye ve Tekbir Etmek Babi
87- Arefe Günü Günesin Ortadan Meylettigi Zaman Arafat'ta Vakfe Yapilacak Yere Gitmek Babi
88- Arafat'ta Binek Üzerinde Vakfe BaiI
89- Arafat'ta Iki Namaz Arasini (Ögle Ile Ikindi Namazlarini) Birlestirmek Babi
90- Arafat'ta Hutbenin Kisa Yapilmasi Babi
91- Vakfe Yapilacak Yere Çabuk Gitmek Babi
92-Vakfe'nin (Baska Yerde Degil; Ancak) Arafat'ta Yapilacagi Babi
93- Arafattan Ayrildigi Zâmân Müzdeüfete Dogru Yürüyüs Babi
94- Arafat Ile Müzdelife Arasinda (Herhangi Bir Ihtiyaci Yerine Getirmek Için) Inmek Babi .
95- Arafat'tan Dönüs Sirasinda Peygamberin Sahabilerine Sekinet Emretmesi ve Onlara Kamçisi Ile Isaret Eylemesi Babi
96- Müzdelife'de Aksam ve Yatsi Namazlarini Birlestirmek Babi
97- Iki Namazi Birlestiren ve Aralarinda Tatavvu' Namazi Kilmayan Kimse Babi
98- Müzdelife'deki Bu Aksam ve Yatsi Namazlarindan Herbiri Için Ezan ve Ikaamet Eden Kimse Babi
99- Ailesinin (Kadin, Çocuk, Yasli Gibi) Zaif Kisilerini Konduklari Yerden Geceleyin Önden Gönderen ve Bu Kisilerin Müzdelife'de Vakfe Yapmalari, Dua Etmeleri Akabinde Ay

Kayboldugu Zaman Onlari Yine Önden Mina'ya Yollayan Kimse Babi
100- Haci Adayi Müzdelife'de Sabah Namazini Hangi Vakitte Kilar Babi
101- Bab: Müzdelife'den Mina'ya Ne Zaman Hareket Edilir?
102- Nahr Günü Sabahi Akabe Cemresini Taslayincaya Kadar Telbiye Etmek ve Tekbir Getirmek Ile Müzdelife'den Mina'ya Gidiste Binegin Arka Tarafina Baska Bir Kimse Bindirmek Babi
103- Bab:
104- Kurbanlik Develere Binmek Babi
105- Hill'den Harem'e Beraberinde Kurbanlik Hayvan Sevk Eden Kimse Babi
106- (Ka'be'ye Hediye Edecegi) Kurbanlik Hayvani Yoldan Satin Alan Kimse Babi
107- Zu'l-Huleyfe'de Kurbanlik Devesini Alametleyip Gerdenlik Taktiktan Sonra Ihrama Giren Kimse Babi
108- Kurbanlik Develer ve.Sigirlar Için Gerdanliklar Rükülmesi Babi
109- Kurbanlik Hayvanlara Kurbanlik Isareti Çizilmesi Babi
110- Kurbanlik Hayvanlara Bizzat Kendi Eliyle Gerdanliklar Takan Kimse Babi
111- Koyunlara Gerdanlik Takilmasi Babi
112- Renk Renk Boyanmis Yünlerden Gerdenliklar Babi
113- Kurbanlik Hayvana Na'l Gerdanligi Baglamka Babi
114- Develer Için Hazirlanmis Olan Çullar Babi
115- Ka'be'ye Hediyelik Kurbanini Yoldan Satin Alip da Gerdanlik Takan Kimse Babi
116- Erkegin, Kadinlarin Emri Olmaksizin, Kendi Kadinlari Adina Sigir Kesmesi Babi
117- Mina'da, Peygamberdin Kurban Kestigi Yerde Kesmek Babi
118- Kurbanini Bizzat Kendi Eliyle Kesen Kimse Babi
119- Develerin Baglanmis Olarak Kesilmesi Babi
120- Develerin Ayakta Olduklari Halde Kesilmesi Babi
121- Bab: Kesiciye Kurbandan Hiçbirsey Verilmez
122- Bab: Kurban Derileri Sadaka Edilir
123- Bab: Kurban Develerinin Çullari Sadaka Edilir
124- Bab:
125- Kurban Etinden Sahibinin Yiyecegi ve Sadaka Yapacagi Mikdar Babi
126- Kurbani Tirastan Önce Kesme(nin Hükmü) Babi
127- Ihrama Girme Sirasinda Basinin Saçlarini Yapiskan Bir Seyle Toplayip Keçelestiren ve Ihramdan Çikista da Saçlarini Kestiren Kimse Babi
128- Ihramdan Çikis Sirasinda Saçlari Kestirmek ve (Kestirmeyip) Kisaltmak Babi
129- Temettü' Hacci Yapan Kimsenin Umre'yi Yapmasinin Ardindan (Ihram'dan Çikisinda) Saçlarini Kisaltmasi Babi
130- Kurban Bayraminin Birinci Günü Ka'be'ye (Farz Olan) Ziyaret Tavafini Yapmak Babi
131- Bab: Haci, Akabe Cemresini Aksama Girdikten Sonra (Yani Ögleden Sonra veya Geceleyin) Tasladigi, Yahud Unutarak veya Bilmeyerek Kurban Kesmeden Önce Tiras Oldugu Zaman (Üzerine Darlik Yoktur)
132- Cemre Yaninda Binek Üzerinde Fetva Vermek Babi
133- Mina Günlerinde Hutbe Babi

134- Bab: Su Içirme Vazifesi Sahibleri Yahud Onlardan BaskalriI Mina Geceleri Süresinde Mekke'de Gece Geçirirler Mi?
135- Cemreleri Taslama (Vakti) Babi
136- Akabe Cemrelerinin Vadinin Ortasindan (Asagidan Yukariya Dogru) Atilmasi Babi
137- Cemrelere Yediser Tas Atmak Babi
138- Akabe Cemresine, Beyti Soluna Alip da Tas Atan Kimse Babi
139- Bab: Haci, Herbir Çakili Atisiyle Beraber Allahu Ekber DIYE Tekbîr Getirir
140- Akabe Cemresini Taslayip da Onun Yaninda Vakfe Yapmayan Kimse Babi
141- Bab: Haci, Akabe Cemresinden Baska Olan Diger Birinci ve Ikinci Cemreleri Tasladiginda Onlarin Yanindaki Düzlüge Girer, Kibleye Yönelmis Olarak Orada Uzunca Bir Süre Dikelir (Vakfe Yapar)
142- Cemretu'd-Dünya Ile Cemretu'l-Vusta Yaninda (Dua Için) Elleri Kaldirmak Babi
143- (Mina Tarafindaki) Birinci ve Ikinci Cemreler Yaninda Dua Etmek Babi
144- Nahr Günü Akabe Cemrelerini Tasladiktan Sonra Güzel Koku Sürünmek ve Ifada Tavafindan Önce Tiras Olmak Babi
145- Veda Tavafi(nin Hükmü) Babi
146- Bab: Kadin, (Haccin Rüknü Olan) Ifada Tavafini Yaomasinin Ardindan Hayizlandigi Zaman?
147- Mina'dan Memleketlere Hareket Edip Dagilma Gününde Ikindi Namnazini El-Abtah'da Kilan Kimse Babi
148- Muhaasab Mevkiinde Konaklamanin Hükmü) Babi
149- Mekke'ye Geliste, Mekke'ye Girmeden Önce (Alt Tarafindaki) Zü Tuva Mevkiinde Konaklama, Medine'ye Döndügünde de Zu'l-Huleyfe'deki Mekke'den Batha'da Konaklama Babi
150- Mekke'den Dönme Sirasinda Zü Tuva Mevkiinde Konaklayan Kimse Babi
151- Hacc Mevsimi Günlerinde Ticaret Yapmak ve Cahiüyüt Panayirlarinda Alisveris Etmek Babi
152- Muhassab'dan Gecenin Son Vaktinde Kalkip Yola Gitmek Babi

Rahman ve Rahim olan Allah'in ismiyle

27-KITÂBU'L-HACC

(Hacc Kitabi) [1]

1- Haccin Vucubü. Fazileti ve Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"... Ona bir yol bulabilenlerin Bey t'i hacc etmesi, Allah'in insanlar üzerinde bir hakkidir. Kim küfr-ederse, sübhesiz ki Allah âlemlerden ganîdir" (Âlu Imrân: 97) [2]

1-.....Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: el-Fadl ibnu Abbâs, Rasûlullah'm redîfi (yânî hayvan üstünde Peygamber'in arka tarafina binmis kimse) idi. Has'am kabilesinden genç bir kadin

Rasûlullah'a geldi. Bu sirada Fadl kadina, kadin da Fadl'a bakmaya basladi. Peygamber de Fadl'in yüzünü (eliyle kadindan) baska tarafa çevirmeye koyuldu.
Kadin:
— Yâ Rasûlallah! Allah'in kullari üzerinde hacc hususundaki farizasi babama çok yasli ihtiyarliginda eristi. O deve üzerinde sabit duramaz hâldedir. Binâenaleyh kendisine (vekâleten) ben hacc edebilir miyim? diye sordu.
— "Evet, vekâleten hacc edebilirsin!" diye cevâb verdi. Bu suâl ve cevâb, Veda Hacci sirasinda vâki' oldu [3].

2- Yüce Allah'in Su Kavli Babi:

"Insanlar içinde haca Vlân et. Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arik develerin üstünde (biniciler)
olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid olan menfâatlere sâhid (ve hâzir) olsunlar" (el-Hacc: 27-28} [4]

"Ficâcen" (Nuh. 20), "Genis yollar" demektir [5].

2-..... Ibnu Umer (R) söyle dedi: Ben Rasûluüah(S)'i Zu'l-Huleyfe'de devesine binmekte, sonra da devesi kalkip dogrulasiya degin telbiye okumakta iken gördüm [6].

3-.....Bizeel-Evzâîtahdîsetti.O, AtâibnEbîRebâh'i, Câbir ibn Abdillah'in su hadîsini tahdîs ederken isitmistir: Rasûlullah'in yüksek sesle telbiye okumasi, Zu'I-Huleyfe'den devesi onu dümdüz dog-rulttugu siradan i'tibârendir [7].

Bu hadîsi, Enes ibn Mâlik ile îbn Abbâs da rivayet ettiler [8].

3- (Tevazü Için) Deve Semeri Üzerinde Hacc Etmek Babi

Ve Ebân ibn Yezîd söyle demistir:
Bize Mâlik ibn Dînâr tahdîs etti; o da el-Kaasim ibn Muhammed'den; o da Aise'den ki, Peygamber (S), Aise'nin beraberinde erkek kardesi Abdurrahmân'i göndermis ve Abdurrahmân da Âise'yi, devesinin hörgücü mikdârinda olan küçük semeri üzerinde tasiyarak Ten*îm'den umre yaptirmistir [9].

Umer (R) de: Hacc yoluna deve semerlerini baglayin. Çünkü hacc, iki cihâdin biridir, demistir [10].
Muhammed ibn Ebî Bekr el-Mukaddemî de dedi ki: Bize Yezîd ibn Zuray' tahdîs edip söyle dedi: Bize Azvetu'bnu Sabit tahdîs etti ki, Sumâmetu/bnu Abdillah ibn Enes söyle demistir: Enes ibn Mâlik cimri olmadigi hâlde, deve semeri üzerine binmis olarak hacc etti ve Rasûlullah'in da binit devesi azigini ve esyalarini tasidigi hâlde devesinin semeri üzerine binip hacc ettigini tahdîs etti

[11]
.

4-.....Bize Eymen ibnu Nâbil tahdîs edip söyle dedi: Bize.el- Kaasim ibnu Muhammed, Âise(R)'den tahdîs etti ki, Âise:
— Yâ Rasûlallah, sizler umre yaptiniz; hâlbuki ben umre yapmadim, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah:
— "Yâ Abderrahmân, kizkardesin Âise'yi götür de ona Ten'-tm'den bir umre yaptir" buyurdu.
Abdurrahmân bu emir akabinde Âise'yi disi devesi üzerinde arka tarafina bindirip tasidi ve bu suretle Âise umre yapti [12].

4- Mebrür Haccin Fazileti Babi

5-.....Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S)'e amellerin hangisi en faziletlidir? diye soruldu. Peygamber:
— "Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmektir" buyurdu.
— Ondan sonra hangisidir? denildi.
Peygamber:
— "Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu.
— Ondan sonra hangisidir? denildi.
— "Mebrûr (yânî makbul olmus, içine günâh ve riya karismamis) haccdir" buyurdu [13].

6-.....Bize Habîb ibnu Ebî Amre, Talha kizi Âise'den; o da Mü'minlerin Annesi olan Âise'den haber verdi. Âise:
— Yâ Rasûlallah! Biz cihâdi amellerin en faziletlisi görüyoruz. Binâenaleyh biz cihâd etmeyelim mi? diye sordu.
Rasûlullah da:
— "Hayir; siz kadinlar için cihâdin en faziletlisi mebrûr haccdir" buyurmustur [14].

7-..... Ben Ebû Hureyre(R)'den isittim, söyle dedi: Ben Peygamber(S)'den isittim, söyle fauyuruyordu: "Kim Allah rizâsi için hacc yapar da cinsî münâsebette ve onu da'vet eden hareketlerde bulunmaz ve tâat yolundan disari çikmaz ise, o kimse (günâhlardan siyrilip) anasinin onu dogurdugu günkü gibi tertemiz dönmüs olur"[15].

5- Hacc ve Umre Mikaatlarinin Farz Edilisi Babi [16]

8-.....Bana Zeyd ibnu Cubeyr tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Umer'e, konaginda iken gelmistir. îbn Umer'in de kildan bir çadiri, bir de çadjrin sahnmda yukari tarafinda aykiri çekilmis büyükçe perdeli yeri vardi [17].

(Ibnu Cubeyr dedi ki:) Ben Ibn Umer'e: Benim nereden umre yapmakligim caiz olur? diye sordum. Ifjn Umer: Rasûlullah (S) mî-kaatlari farz yânî ta'yîn buyurdu. Necd ahâlîsi için Karn'i, Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Sâm ahâlîsi için de Cuhfe'yi ta'yîn buyurdu, dedi [18].

6- Yüce Allah'in: "...Bir de aziklanin. Muhakkak ki azigin en hayirlisi, Olmaktir... " (el-Bakara: 197) Kavli Babi [19]

9-.....Bize Sebâbe, Verkaa'dan; o da Amr ibnu Dinar'dan; o da Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibnu Abbâs (R) söyle demistir: Yemen ahâlîsi seferde ve hacc müddetince gerekli olan aziklari hazirlamak-sizin ve: Bizler Allah'a dayanip güvenen kimseleriz, diyerek haccaçi-karlardi. Nihayet Mekke'ye geldiklerinde insanlardan azik isterlerdi. Bu sebeble Yüce Allah: "...B/> de (hacc seferinizde yetecek mikdâr-da) aziklarim. Muhakkak ki azigin en hayirlisi da takvâli olmaktir (yâhud insanlara yük olmaktan korunmaktir)" (ei-Bakara: i97) âyetini indirdi [20].
Bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Ikrime'den; Ibn Abbâs'i zikretmeksizin, mürsel olarak rivayet etmistir [21].

7- Mekke Ahalisinin Hacc ve Umre Için Yüksek Sesle Telbiye Okuyacaklari Yer Babi [22]

10-.....Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Sâm (Misir, Magrib) ahâlîsi için Cuhfe'-yi, Necd ahâlîsi için Karne'1-Menâzil mevkiini, Yemen ahâlîsi için Ya-lemlem'i (ihrama girme) mîkaadi ta'yîn etti. Bu yerler, hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler ahâlîleri ile diger memleketler halkindan yollari bu yerlere gelen kimselerin mîkaatlaridir. Bunlardan baska bu mîkaatlarla Mekke arasindaki yerler halki da hacci insâ etmis bulunduklari mahallerden ihrama girerler. Hattâ Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler [23].

8- Medine Ahalisinin Mikaadi Zu'l-Huleyfe Mevkii Oldugu ve Medine Yönünden Gelenlerin Zu'l-Huleyfe'den Evvel Ihram ve Telbiye Etmeyecekleri Babi [24]

11-.....Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den; Sâm ahâlîsi Cuhf e'den; Necd ahâlîsi de Kam mevkiinden i'tibâren ihram ve telbiye ederler" buyurmustur.
Abdullah ibn Umer: Rasûlullah'm "Yemen ahâlîsi de Yalemlem mevkiinden i'tibâren ihram ve telbiye ederler" buyurdugu bana ulasti, demistir [25].

9- Sam Ahalisinin Ihram ve Telbiye Etme Yeri Babi

12-..... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Sâm

ahâlîsi için Cuhfe'yi, Necd ahâlîsi için Karnu'l-Menâzil'i, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yni buyurdu. Bu yerler, isimleri söylenen memleketler ahâlîlerinin ve baska memleketler halkindan olup da hacc ve umre yapmak isteyip, yollan bu mîkaatlara ugrayan kimselerin mîkaatlaridirlar. Bu mîkaatlarin berisinde, yânî Mekke tarafindaki yerlerde bulunan bulunduklari mekândir. Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrama girerler [26].

10- Necd Ahalisinin Ihram ve Telbiye Etme Yeri Babi

13-.....Bize Sufyân ibn Uyeynetahdîs edip dedi ki: Biz bu hadîsi ez-Zuhrî'den ezberledik; o da Sâlim'den; o da babasi Ibnu Umer'-den belledi. Ibnu Umer: Peygamber (S) mîkaatlari ta'yîn etti... diyerek hadîsi rivayet etmistir.
Buhârî dedi ki: H Bize Ahmed ibn îsâ tahdîs edip söyle dedi: Bize Ibnu Vehb tahdîs edip söyle dedi: Baha Yûnus ibn Yezîd, Ibn Sihâb'dan; o da Salim ibnu Abdillah'tan; o da babasi Abdullah'tan haber verdi. Abdullah söyle demistir: Ben Rasûlullah'tan isittim, söyle buyuruyordu: "Medine ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Zu'l-Huleyfe'dir. Sâm ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Mehyea'dir -ki o Cuhfe'dir-, Necd ahâlîsininki Karn'dir" [27].
Ibn Umer söyle dedi: Sahâbîler: Peygamber(S)'in "Yemen ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Yalemlem'dir" buyurdugunu söylediler; ben bu fikrayi kendi kulagimla isitmedim [28].

11- Ikaamet Yerleri Mikaatlarin Berisinde (Yani Vatanlari Mikaatlarla Mekke Arasinda) Olan Kimselerin Ihram ve Telbiye Etme Yerleri Babi

14-.....Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Tâvûs'tan; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti (ki, o söyle demistir): Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'I-Huleyfe'yi, Sâni ahâlîsi için Cuhfe'yi, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i, Necd ahâlîsi için de Karn'i mîkaat ta'yîn etti. Bu mîkaatlar hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler halklarinin ve diger memleketler halkindan bu memleketler üzerine gelen kimselerin mîkaatlaridir. Bu mîkaat yerlerinin berisinden (yâni mîkaatlarla Mekke arasindaki yerler halkindan) olan kimsenin ihrama girme yeri ise, kendi ailesinin bulundugu çevredir. Hattâ sübhesiz Mekke ahâlîsi de Mekke'den ihram ve telbiye ederler [29].

12- Yemen Ahalisinin Ihram ve Telbiye Edecek Yerleri Babi

15-.....Ibnu Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) Medîne ahâlîsi için Zu'i-Huleyfe'yi; Sâm ahâlîsi için Cuhfe'yi; Necd ahâlîsi için Karne'l-MenâziFi; Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn buyurdu. Bu mîkaatlar, hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler ahâlîleri ile, bunlardan baska memleketlerden olup da bu memleketler üzerine gelecek herkesin mîkaatlaridir. Bunlardan baska, bu mîkaatlarla Mekke arasindaki memleketler halki da hacci insâ ettikleri o yerlerden (yânî bulunduklari yerlerden) ihram ederler. Hattâ Mekke ahâlîsi de Mekke'den ihrâmlanirlar [30].

13- Bab: Zatu Irk MevkiI Irak Ahalisi Için Mikaattir

16-.....Ibn Umer (R) söyle demistir: Su iki sehir, yânî Basra ile Küfe sehirleri Umer zamaninda feth edilip kurulunca, bu sehirler halki Umer'e geldiler ve:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Sübhesiz Rasûlullah (S) Necd ahâlîsi için Karn'i mîkaat ta'yîn buyurmustur. Hâlbuki burasi bizim yolumuzdan sapadir. Eger biz Karn'dan ihrama girmek istersek bu bize mesakkatli oluyor, diye sikâyet arzettiler.
Umer bunlara:
— Öyleyse siz, Mekke'ye giden yolunuz üzerinden size sapa olmayan Karne'I-MenâziFin hizasinda bulunan bir noktaya bakip, orayi mîkaat edininiz, dedi.
Akabinde Iraklilar için Zâtu Irk mevkiini mîkaat ta'yîn etti [31].

14- Bab [32]

17-.....Abdullah ibn Umer(R)'den (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) Zu'1-Huleyfe'deki vâdîde devesini çökertti. Sonra inip orada (iki rek'at) namaz kildi. (Ibn Umer'in râvîsi ve azâdlisi söyle dedi:) Abdullah ibn Umer de burada bu namazi kilardi [33].

15- Peygamber(S)'in -Mekke'ye Gidiste, Medine'nin-Secere Yolu Üzerinden Çikmasi Babi

18-..... Abdullah ibnu Umer(R)'den (o, söyle demistir): Rasûlullah (MedîneMen çikarken Zu'I-HuIeyfe Mescidi yanindaki) Secere yolunu izleyerek çikar idi. Medine'ye de (Zu'1-Huleyfe Mescidi'nden daha asagida ve Medîne'ye daha yakin bulunan) Muarres yoluyla girer idi. Ve yine Rasûlullah (S) Mekke'ye giderken Secere Mescidi'nde namaz kilardi. Mekke'den dönüsünde de Vâdî'nin ortasindaki Zu'1-Huleyfe'de namaz kilardi ve sabaha kadar burada gecelemek âdeti idi [34].

16- Peygamber(S)'in "el-Akik, mübarek bir vadidir" Kavli Babi

19-.....Bize el-Evzâî tahdîs edip söyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr) tahdîs edip söyle dedi; Bana Ikrime tahdîs etti ki, o Ibn Abbâs'tan söyle derken isitmistir: Ibn Abbâs da Umer (R) söyle derken isitmistir: Ben el-Akîk vadisinde Peygamber(S)'den isittim, söyle buyuruyordu: "Bana bu gece Rabb'im tarafindan bir geiici (yâri Cibrîl) geldi de: Bu mübarek vadide namaz kil ve 'Hacc içinde umreye niyet ettim' de! dedi" [35].

20-.....Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs edip söyle dedi: Bana Salim ibnu Abdillah, babasi Abdullah ibnu Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Veda Hacci'nda- Akîk Vâdîsi'nin ortasindaki Zu'1-Huleyfe'de gecelemek üzere devesinden indigi görüldü. (Sahâ-bîler tarafindan) kendisine: "Sen mübarek Bathâ'da (yânî vâdîde) bulunuyorsun", denildi. Hadîsin üçüncü râvîsi olan Mûsâ ibn Ukbe

söyle dedi: Bir hacc seferinde Salim ibn Abdillah, babasi Abdullah ibn Umer'in vaktiyle devesini çökertir oldugu yeri arastirarak, bizi oraya indirdi ki, Abdullah ibn Umer'in "Rasûlullah VedâHacci'na giderken, bu vâdîde devesinden inip geceledigi yerdir" diye arastirarak, buraya gelip indigini Salim görmüstür. Burasi vâdînin içindeki mescidin alt tarafinda idi. Vâdî ile yol arasinda tam ortalama bir mevki' idi [36].

17- (Hacc Esnasinda) Elbiseden Güzel Kokunun Üç Kerre Yikanmasi Babi

21-.....Bize Ibnu Cureyc haber verip söyle demistir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi. Atâ'ya da Ya'lâ'nin oglu Safvân söyle haber vermistir: Ya'Iâ ibn Umeyye, Umer ibn Hattâb'a: Peygamber'e vahy edilirken, Peygamber'i bana göster, demisti. Ya'lâ ibn Umeyye dedi ki: Peygamber el-Ci'râne'de bulundu sirada, yaninda sahâbîle-rinden bir topluluk da varken, yanina bir adam çikageldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Güzel koku sürünmüs olarak umre için ihrama giren bir kimse hakkinda nasil re'y edersin (yânî ne buyurursun)? diye sordu.
Peygamber (S) bir müddet sustu. Akabinde kendisine vahy geldi. Umer hemen Ya'Iâ'ya isaret etti. Ya'lâ da geldi. O sirada Rasû-lullah'in üzerinde bir örtü vardi, bu örtü O'na gölgelik yapilmisti. Ya'lâ basini bu örtünün içine soktu. Ve Rasûlullah'i (vahyin siddetli agirligindan) yüzü kizarmis bir hâlde gördü. Rasülullah, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi hiriltiyle nefes alip veriyordu. Sonra Ra-sûlullah'tan bu hâl (yavas yavas) siyrildi. Akabinde:
— "Umreden sormus olan kimse nerede?" buyurdu. Bunun üzerine yanina birisi getirildi. Rasülullah ona:
— "Bedenine ve elbisene bulasan kokuyu üç kerre yika, üzerindeki cübbeyi de çikar, (bu ihrami giy de) haccinda yapacagin isler gibi, umrende de yap!" buyurdu [37].
Ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya, Peygamber bu adama üç defa yikamasini emrettigi zaman, temizlemeyi paklamayi mi kasdetmis-tir? diye sordum. Atâ da bana: Evet, diye cevâb verdi [38].

18- Ihrama Girme Sirasinda Koku Sürmek, Sahsin Ihrama Girmek Istediginde Giyebilecegi Seyihramlinin Taranacagi ve Kendine Yag Sürebilecegi Babi [39]

Ibn Abbâs: Ihrâmli kisi güzel kokulu bitkiyi koklar, aynaya bakar, yiyecegi zeytin yagi ve hayvani yag ile tedâvî olabilir," demistir [40].
Atâ ibn Ebî Rebâh da:
Ihrâmli kisi yüzük takinir; uçkur, kusak ve içine para ve sâire konulan dagarcik kusanabilir, demistir[41].
Ve îbnu Umer, ihrâmli iken, karni üzerine bir bezi saglamca baglamis oldugu hâlde tavaf etmistir [42].
Âise (R) de, hevdecini baglayip hazirlayan kimseler için kaba avreti örtecek çok kisa iç donu

giymelerinde bir mahzur görmemistir [43].

22-.....Saîd ibn Cubeyr söyle demistir: IbnUmer (R) ihrama girme sirasinda zeytin yagi ile yaglanirdi. Mansûr dedi ki: Ben Ibn Umer'in ihram sirasinda koku sürmekten çekinmesini Ibrâhîm en-Nahaî'ye söyledim. O bana söyle dedi: Sen Ibn Umer'in sözüyle ne yapiyorsun! (Çünkü Rasûlullah'in Ibn Umer'inkine muhalif olan fiili sabit olmustur. Söyle ki:) Bana el-Esved tahdîs etti. Âise (R): Ra-sülullah (S) ihrâmh iken, basinin ayrim yerlerindeki kokunun parildamasi, sanki hâlâ gözümün önündedir, demistir [44].

23-.....Kaasimibn Muhammed'den: Peygamber'in zevcesi Âise'den haber verdi. Âise (R): Ben Rasûlullah(S)'i ihrama girerken, ihrami için, bir de ihrami çikarip hille girdigi için Ka'be'yi tavaf etmesinden önce güzel koku ile kokulandirir idim, demistir [45].

19- Saçlarini Yapiskan Bir Seyle Bir Yere Toplamis Olarak Telbiye Eden Kimse Babi

24-.....Ibnu Umer (R): Ben Rasûlullah(S)'i, basinin saçlarini (zamkli bir madde ile) toplamis oldugu hâlde, yüksek sesle telbiye ederken gördüm, demistir [46].

20- Zu'l-Huleyfe Mescidi Yaninda Yüksek Sesle Telbiye Etmek Babi

25-.....Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdullah'in oglu Sâlim'den isittim, söyle dedi: Ben Ibn Umer'den isittim. (Buhârî dedi ki:) H ve yine bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâ-lik'ten; o da Mûsâ ibnu Ukbe'den; o da Abdullah'in oglu Sâlim'den tahdîs etti ki, Salim, babasi Abdullah'tan söyle derken isitmistir: Ra-sûlullah (S), Mescid'in yanindan baska bir yerde telbiye etmedi, yânî ancak Zu'I-Huleyfe Mescidi'nde telbiye etti [47].

21- Ihrama Giren Kimsenin Giymeyecegi Elbiseler Babilf.

26-.....Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi (o, söyle demistir): Bir kimse:
— Yâ Rasûlallah! Ihrama giren kimse, elbiselerden ne giyer? diye sordu.
Rasûlullah (S) buyurdu ki:
— "Gömlekler, basliklar, salvarlar (yânî donlar), bornuslar, mestler giymez- Ancak iki edik bulamayan kimse mest giysin ve onlari da topuklarindan asagisina kadar kessin. Siz ihrâmlilar bir de zag-ferân yâhud vers ile boyanmis bir kumas giymeyiniz" [48].

22- Hacc Yolunda Bir Binege Binmek ve Binegin Arka Tarafina da Bir Baskasini Bindirmek Babi

27-.....Ibn Abbâs(R)'tan (O söyle demistir): Usâme, Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Peygamber'in redifi (yânî bineginin arka tarafina binen kisi) idi. Sonra Peygamber Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Abbâs'in oglu FadPi, kendi binitinin arkasina bindirdi. Bunlarin her ikisi de: Peygamber (S), Akabe cemresini tasla-yincaya kadar telbiye etmekten ayrilmadi, demislerdir [49].

23- Ihrama Giren Kimsenin Elbiseler, Ridalar ve Izarlar Nevinden Giyebilecegi Seyler Babi [50]

Ve Âise (R) ihrâmh oldugu hâlde sari boya ile boyanmis elbiseler giymistir [51]
Ve yine Aise, muhatabi olan ihrâmh kadina: Agzina yasmak tutunma, vers (yânî alâçehrî veya Yemen zagferâni denilen bitki) ile ve zagferân ile boyanmis elbise giyme, demistir [52].
Câbir ibn Abdillah da: Usfurla (yâni sari boya ile) boyanmis seyi, kokulandirilmis görmem, demistir [53]. Ve Aise, ihrâmli kadin için zînet takmada, siyah elbisede, gül rengi boya ile boyanmis elbisede ve ayakkabi giymede bir mahzur görmemistir [54].
Ibrâhîm en-Nahaî de: Ihrâmlinin, giymekte oldugu elbisesini degistirmesinde bir mahzur yoktur, demistir [55].

28-.....Abdullah ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) gerek kendisi, gerek sahâbîlerI saçlarim taradiklari, güzel kokular süründükleri, (en güzel) izâr ve ridâlarmi giydikten sonra Medine'den (ögle ile ikindi arasinda Veda Hacci için) yola çiktilar. Peygamber, giyilmesi âdet olan ridâlar ve izârlardan hiçbirseyi giymekten kimseyi men' etmedi. Yalniz (kokusu ve rengi) vücûda bulasacak derecede zagferânli libâsin giyilmesini nehyetmisti. Bu büyük hacc toplulugu, gündüzün Zu'1-Huieyfe'ye vardi. (Ögle namazini orada kildi ve Zu'l-Huleyfe'de geceledi. Sabahleyin) Peygamber devesine bindi. Beydâ Dagi'na yükselince, Peygamber ve sahâbîleri tehlîl ve telbiye ettiler. Peygamber kurbanlik devesine kilâde (yânî gerdanlik) takdi ve kurbanlik nisâniyle nisanladi. Bu telbiye ve kilâde isleri Zu'1-ka'de'den bes gün kala (ayin yirmi besinde) olmustu. Nihayet Zu'1-hicce'nin dördüncü günü Peygamber Mekke'ye vardi. Beyt'i tavaf, Safa ile Mer-ve arasinda sa'y etti. Kurbanlik develerine nisan taktigi için de artik o hayvanlar kurbanlik bedene olduklarindan dolayi, Peygamber ihramdan çikmadi. Tavaf ve sa'ydan sonra Peygamber hacca telbiye edici olarak Mekke'nin yüksek tarafindaki Hacûn mevkiine konakladi, Ka'be'yi tavaf ettikten sonra, artik tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye bir daha yaklasmadi. Peygamber sahâbîlerine, Beyt'i tavaf etmelerini, Safa ile Merve arasinda sa'y etmelerini, sonra da saçlarini kisaltmalarini, bundan sonra da ihramdan çikmalarini emreyledi. Peygamber'in bu emri, beraberinde kilâdeledigi bir kurbanligi bulunmayan kimseler içindi. Böyle bir kimse ihramdan çiktiginda, beraberinde zevcesi varsa, artik zevcesi kendisine halâldir (yânî onunla cinsî münâsebeti halâldir). Güzel koku sürünmesi, (mu'tâd olan) elbiselerini giymesi de halâldir [56].

24- Zu'l-Huleyfe'de Geceleyip Nihayet Sabaha Giren Kimse Babi [57]

Bunu (yânî Zu'1-Huleyfe'de gecelemeyi) Ibn Umer (R), Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi [58].

29-.....Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Peygamber (S) Medîne'de (ögleyi) dört rek'at, Zu'1-Huleyfe'de (ikindiyi) iki rek'at kildi. Sonra sabaha girinceye kadar Zu'1-Huleyfe'de geceledi. Binegine bindigi ve devesi kendisini sirtinda dümdüz yaptigi zaman, yüksek sesle telbiye etti [59].

30-.....Bize Eyyûb, Ebû Kilâbe'den; o da Enes'ten tahdîs etti. (Enes ibn Mâlik söyle demistir:) Peygamber (S) Medine'de ögleni dört rek'at klidi. Ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kildi.
Ebû Kilâbe: Ben Peygamber'in Zu'1-Huleyfe'de sabaha girinceye kadar geceledigini saniyorum, demistir [60].

25- Telbiye Ile Sesi Yükseltmek Babi

31-.....Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) Medîne'de ögleni dört, ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kildi. Ben, Peygamber ve beraberinde Kiran haccina niyet eden kimselerin hacc ile umreyi birlikte yüksek sesle açikça söylerlerken isittim[61].

26- Telbiye(nin Keyfiyeti) Babi

32-.....Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den, Rasûlullah'in telbiyesinin söyle oldugunu haber verdi: Lebbeyke Allâhumme lebbeyk Lebbeyke lâ serike leke lebbeyk fnne'l-hamde ve'n-nVmete leke VeH-mulke lâ serike leke
(= Yâ Allah, da'vetine tekrar tekrar icabet ettim; emrini yerine getirmeye tekrar tekrar hâzirim. Tekrar tekrar icabet ettim; Senin hiç ortagin yoktur. Sana tekrar tekrar itaate hâzirim. Sübhesiz hamd, ni'i met ve mülk Sana mahsûstur; Sana hiçbir ortak yoktur) [62].

33-.....Âise (R) söyle demistir: Ben Peygamber'in nasil telbiye eder oldugunu elbette biliyorum:
Lebbeyke Allâhumme lebbeyk Lebbeyke lâ serike leke lebbeyk Inne 'l-hamde ve 'n-ni 'mete leke [63].
Bu hadîsi el-A'mes'ten rivayet etmekte Ebû Muâviye, Sufyân es-] Sevrî'ye mutâbaat etmistir [64].
Su'be ibnu'l-Haccâc da söyle dedi: Bize Süleyman el-A'mes haber verip söyle dedi: Ben Hayseme'den isittim; o da Ebû Atiyye'den. O da: Ben Âise'den isittim, demistir [65].

27- Binek Heyvani Üzerine Binisten Sonra Yapilan Telbiyeden Önce Tahmid, Tesbih ve Tekbir (Yapilacagi) Babi

34-.....Bize Eyyûb (es-Sahtiyânî), Ebû Kilâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) söyle demistir: Rasûlullah" (S) -Veda Hacci'na giderken-ögle namazini Medine'de, biz de kendisiyle beraber oldugumuz hâlde dört rek'at kildi. Ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de (kisaltarak) iki rek'-at kildi. Sonra sabaha kadar orada geceledi. Sonra (sabahleyin devesine) bindi. Nihayet devesi onu Beydâ yokusu üzerine dogrulttu. Rasûlullah, Allah'a hamdetti, tesbîh etti ve tekbîr getirdi. Sonra hacc ile umreye beraberce niyet ederek, telbiye yapti. Beraberindeki insanlar da hacc ile umreye niyet edip, telbiye eylediler. (Ve böylece ihrama girdiler). Mekke'ye geldigimizde Rasûlullahjinsanlara emretti. Onlar ihramdan çiktilar [66]. Nihayet terviye (yânî Zu'1-hicce ayinin sekizinci) günü olunca, insanlar hacc için ihrama girdiler. Râvî Enes: Peygamber kendi eliyle ayakta durduklari hâlde birçok kurbanlik develer kesip bogazladi. Rasûlullah Medine'de de alacali iki koç bogazladi, dedi [67]. Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Bâzilari, bu Eyyûb es-Sahtiyânî'den; o da bir adamdan -ki o Ebû Kilâbe'dir veya Ham-mâd ibn Seleme'dir denildi- o da Enes'tendir, dediler [68].

28- Binek Vasitasi Kendisini Dümdüz Dogrulttugu Zaman Telbiye Eden Kimse Babi

35-..... Ifanu Umer (R): Peygamber (S), devesi ayaga kalkip kendisini dümdüz dogrulttugu zaman telbiye etti, demistir [69].

29- Kible Tarafina Yönelerek Telbiye Etmek Babi

36-.....Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Nâfi'den tahdîs etti. Nâfi' söyle demistir: Ibn Umer Zu'I-Huleyfe'de sabah namazim kildigi zaman binek devesinin hazirlanmasini emreder, deveye semeri baglanir, sonra da devesine biner idi. Devesi onu dümdüz yükselttigi zaman, ayakta olarak kibleye yönelir, sonra da tâ Harem'e ulasincaya kadar telbiye eder idi. Harem'e girdikten sonra telbiyeyi keserdi. Nihayet Zu Tu-vâ'ya geldiginde, burada gecelerdi. Nihayet sabaha girip sabah namazini kilinca da (Mekke'ye giris için) yikanirdi. Ibn Umer, Rasûlullah'in da böyle yaptigini söyledi [70]. Yikanmak hakkindaki bu hadîsi Eyyûb'dan rivayet etmekte îsmâîl ibn Uleyye, Abdulvâris'e mu-tâbaat etmistir [71].

37-.....Bize Fuleyh tahdîs etti ki, Nâfi' söyle demistir: Ibnu Umer (R) Mekke yönüne yola çikmak istedigi zaman, içinde güzel bir koku bulunmayan bir yag ile yaglanir, sonra Zu'1-Huleyfe Mes-cidi'ne gelir, orada namaz kilar, sonra binegine binerdi. Binegi onu ayakta olarak dümdüz dogrulttugunda telbiye ederdi. Bundan sonra da: Ben Peygamber(S)'i iste böyle yapar gördüm, der idi [72].

30- Ihramlinin, Vadinin Içine Indiginde Telbiye Etmesi Babi

38-.....Mucâhid ibn Cebr söyle demistir: Bizler ibn Abbâs'in yaninda idik. Oradakiler Deccâl'i konusup, Peygamber'in: "Onun iki gözü arasinda kâfir yazilmistir" buyurdugunu zikrettiler. Bunun üzerine Ibn Abbâs: Ben Peygamber'den bunu isitmedim. Velâkin Peygamber: "Musa'ya gelince; ben onu (Ezrak) vadisinin içinde asagiya inerken telbiye eder hâlde görüyor gibiyim" buyurdu, dedi [73]
.

31- Bab: Hayizli ve Nifasli Kadinlar Nasil Ihrama Girerler?

Kalbindekini yüksek sesle söyledigi zaman "Ehelle" denilir. "Istehlelnâ" ve "Ehleinâ'l-hilâle", "Hilâlin meydana çiktigini gördük" demektir. Bunlarin hepsi "meydana çikma" ma'nâsindadir. "Istehelle'l-mataru (= Yagmur buluttan çikti)" ta'bîri de bu ma'nâdadir. "Ve mâ uhille H-gayrillâh (— Üzerine Allah'tan baskasinin ismi söylenip kesilen hayvanlar..)" (el-Bakara: [74]; el-Mâide: 3; el-En'âm: 144; en-Nahl: 115) kelâmi da, çocugun dogarken sesini feryâdla yükseltmesi ma'nâsindadir74.

39-.....Peygamber'in zevcesi Âise (R) söyle demistir: Peygamber'in beraberinde Veda Hacci için yola çiktik. Ve umre niyetiyle telbiye ettik. Sonra Peygamber: "Beraberinde hedy, yâni kurbanlik hayvani bulunan, umre ile birlikte hacca niyet edip telbiye eylesin, sonra da umre ile haccdan birlikte ihramdan çikincaya kadar da, ihramdan çikmasin!" buyurdu. Ben hayizli olarak Mekke'ye geldim. Beyt'i tavaf etmedim; Safa ile Merve arasinda sa'y etmedim. Bu durumumu Peygamber'e sikâyet tarzinda arzettim. Peygamber (S) bana: "Basinin saç örgülerini çöz, saçlarim tara, umreyi terk et ve yalniz hacca niyetle telbiye et!" buyurdu. Ben de böyle yaptim. Hacc fiillerini yerine getirip tamamladigimiz zaman, Peygamber beni erkek kardesim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in beraberinde olarak, Ten'îm mevkiine gönderdi de, ben oradan umre yaptim. Peygamber: "îste bu, senin umrenin yeridir" buyurdu.
Âise dedi ki: Umre niyetiyle telbiye etmis olanlar Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasini sa'y ettikten sonra ihramdan çiktilar. Sonra Minâ'dan dönmelerinin akabinde diger bir tavaf daha yaptilar. Amma hacc ve umreyi cem' edenlere gelince, onlar ancak bir tavaf yaptilar [75].

32- Peygamber(S)in Zamaninda Peygamberin Ihrama Girmesi Gibi Ihrama Girip Telbiye Eden Kimse Babi [76]

Bu baslikta zikredilen sekli, Ibn Umer (R), Peygamber'den olmak üzere söyledi [77]

40-.....Bize el-Mekkî ibnu Ibrâhîm, Ibn Cureyc'den tahdîs etti ki, o söyle demistir: Atâ söyle dedi: Câbir (R) söyle dedi: Peygamber (S) Alî ibn Ebî Tâlib'e (Yemen'den, beraberinde kurbanlik oldugu

hâlde Mekke'ye geldigi zaman) girmis bulundugu ihrami üzerinde kalmasini emretti. Atâ yâhud Mekkî dedi ki: Câbir bu hadîsinde Surâ-ka'nin sözünü de zikretmisti [78].

41-.....Bize Suleymibnu Hayyân tahdîs edip söyle dedi: Ben Mervân el-Asfar'dan isittim ki, Enes ibn Mâlik (R) söyle demistir: Alî, Yemen'den (Mekke'ye) Peygamber'in yanina geldi. Peygamber, Alî'ye: "Ne niyetle ihrama girip telbiye ettin?" diye sordu. Alî: Peygamber'in ihrama girdigi gibi ihrâmlanip telbiye ettim, dedi. Peygamber: "Benim yanimda hedy (yânî kurbanlik) olmayaydi (Mekke'ye varinca ziyaret tavafi ve sa'yden sonra tiras olup) ihramdan çikardim" buyurdu.
Ve Muhammed ibnu Bekr Ibnu Cureyc'den sunu ziyâde etti: Enes dedi ki: Peygamber (S), Alî'ye: "Yâ Alî! Sen ne niyetiyle ihrama girip telbiye ettin?" diye sordu. Alî: Peygamber'in ihram ve telbiye ettigi gibi, dedi. Peygamber: "Öyleyse sen Beyt'e kurbanlik hediye et ve su hâlinde oldugun gibi ihrâmli olarak kal" buyurdu [79].

42- Bize Muhammed ibnu Yûsuf tahdîs edip söyle dedi: Bize Suf-yân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Sihâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Peygamber (S) -Veda Hacci'n-dan evvel- beni Yemen'deki bir kavme vazife ile göndermisti. Yemen'den dönüsümde Peygamber'e Bathâ'da ihrâmli olarak kavustum. Peygamber bana:
— "Ne niyetiyle ihrâmlandin?" diye sordu. Ben de:
— Peygamber'in ihrama girisi gibi ihrâmlanip telbiye ettim, dedim.
Peygamber yine:
— "Beraberinde herhangi bir hedy var mi?" dedi. Ben:
— Hayir, yoktur, dedim.
Bunun üzerine bana tavaf ve sa'y etmemi emretti. Ben de Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasini da sa'y ettim. Sonra Peygamber ihramdan çikmami emretti.Ben de ihramdan çiktim. Akabinde kavmimden bir kadinin yanina geldim. O kadin basimi taradi yâhud basimi yikadi.
Umer (Halifeligi zamanindaki bir hacc mevisiminde Mekke'ye)
geldi ve söyle dedi: Allah'in Kitâbi'm alirsak, o bize (baslama akabinde umre ile hacci) tamamlamamizi emrediyor. Yüce Allah: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapin.." (ei-Bakara: 196) buyurdu. Eger
Peygamber'in sünnetini alirsak, o da kurbâni kesinceye kadar ihrama dan çikmamistir [80].

33- Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi:

"Hacc (aylari) bilinen aylardir. Iste kim onlarda hacci (kendine) farz ederse, artik haceda kadina yaklasmak (veya kötü söz söylemek), günâh yapmak, kavga etmek yoktur... ** (el-Bakara: 197)
"Sana yeni dogan aylan sorarlar. De ki: Onlar, insanlarin fâidesi için, bir de hacc için vakit Ölçüleridir..." (el-Bakara: 189) [81]

Ve Ibn Umer (R): Hacc aylari Sevval, Zu'1-ka'de ve Zu'1-hicce'nin on günüdür, demistir [82].

Ibn Abbâs (R) da: Hacc için hacc aylarinin disinda ihrama girmemek sünnettendir, demistir [83].

Usmân ibn Affân (R) da; Horasan'dan yâhud Kirmân'dan ihrama girmeyi kerîh görmüstür °" [84]

43-.....Âise (R) söyle demistir: Biz Rasûlullah'in beraberinde, hacc aylarinda, hacc gecelerinde ve hacc hâllerinde (Medine'den) çiktik. Nihayet (Mekke'nin hududu olan) Serif mevkiine indik.
Âise dedi ki: Rasûlullah, sahâbîlerine dogru çikti da:
— "Sizden her kimin beraberinde hedyi (kurbâni) yoksa ve hac-cini umreye çevirmek isterse, o (haccmi feshedip) umre yapsin! Beraberinde hedyi bulunan da haccini umreye çevirmesin" buyurdu.
Âise dedi ki: Peygamber'in bu Ögretmesinden sonra, sahâbîle-rinden umreyi alanlar da oldu, terkedenler de bulundu.
Yine Âise dedi ki: Fakat Rasûlullah ile sahâbîlerinden bir takim kimselerin -ki bunlar kuvvet sahibi kisilerdi- kurbanliklari beraberlerinde idi. Bunlar (hacci feshedip) umre yapmaya muktedir degiller-di. Âise dedi ki: Rasûlullah bu emri verdikten sonra (çadira) benim yanima girdi. Ben ise agliyordum. Rasûlullah:
— "Ey kadin! Seni ne aglatiyor ki?" dedi Ben de:
— Senin sahâbîlerine söyledigin sözünü isittim. Demek ki ben umreden (tavaf ve sa'y edemiyerek) men' olundum, dedim [85].
Rasûlullah:
— "Senin hâlin nedir ki?" dedi. Ben:
— Namaz kilamiyorum, dedim. Rasûlullah:
— "Bu sana zarar vermez. Sen de ancak Âdem kizlarindan bir kadinsin. Allah, bütün Âdem kizlari üzerine yazdigi seyi senin üzerine de yazmistir. Böyle olunca sen hacca niyetinde sabit ol. Allah sa-na umreyi de nasîb eder" buyurdu.
Âise dedi ki: Rasûlullah'in bu (Veda) haccinda Arafat'a çiktik. Nihayet Minâ'ya geldik. Ben de artik temiz olmustum. Sonra Minâ'-dan çiktim. (Ve Mekke'ye gelip) Beyt'e ifâda tavafi yaptim. Âise de-vam edip dedi ki: Sonra Minâ'dan sonuncu dönüste, Rasûlullah'in beraberinde yola çiktim. Rasûlullah Muhassab mevkiine gelip, konakladi. Biz de O'nunla beraber orada konakladik. Rasûlullah, kardesim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'i çagirdi ve:
— "Kizkardesini haremden çikar, (hill ile harem hududunda) umre niyetiyle ihram ve telbiye yaptir. (Tavaf ve sa'y ettikten) sonra ihramdan çikiniz, sonra buraya geliniz. Ben burada ikiniz benim yanima gelinceye kadar sizleri gözlüyorum" buyurdu.
Âise devamla söyle dedi: Kardesimle birlikte çiktik. Nihayet (Ten'îm'de) ihrâmlandiktan; tavaf ve sa'yi de yaptiktan sonra, seher vaktinde Rasûlullah'in yanina geldim. Rasûlullah:
— "Umreyi bitirdiniz mi?" dedi. Ben de:
— Evet bitirdik, dedim.
Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîlerine (Medîne'ye dogru) hareketi i'lân etti. Insanlar hareket ettiler. Rasûlullah da Medîne'ye yö-nelici olarak yürüdü [86].
Buhârî dedi ki: Hadîsteki "Dayra", "Dara yadîru dayran" fii-Iindendir. Bu fiilde "Dara yadûru

davran" dahî denilir. Ve (ma'nâ-si) "Darra yadurru darran"dir [87].

34- Temettü', Ikran, Ifrad Hacclarinin Beyani Ile Beraberinde Hedy (Kurban) Bulunmayan Kimseler Için Haccin Feshedilmesi (ve Umreye Çevrilmesinin Cevazi) Babi [88]

44.....Aise (R) söyle demistir: Biz Peygamber'in beraberinde haccdan baska bir niyetimiz oldugunu bilmeksizin (Medîne'den) çiktik [89]. Mekke'ye varip (umre için) Beyt'i tavaf (ve Safa- Merve'-yi sa'y) ettigimiz zaman Peygamber (S), hedy sevk etmeyenlerin ihramdan çikmalarini emretti. Bu emir üzerine hedy sevk etmeyenler ihramdan çiktilar [90]. Peygamber'in kadinlari da hedy sevk etmemislerdi. Onlar da ihramlarindan çiktilar90. Âise devamla dedi ki: Yalniz ben (Serifte) hayz oldum da Beyt'i tavaf edemedim. Hacilarin tesrik günlerinden sonra konaklayageldikleri Hasbe (yânî Muhassab) gecesi olunca, ben Âise:
— Yâ Rasûlallah! Insanlar bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, ben ise yalniz bir hacc ile dönüyorum, dedi.
Rasülullah:
— "Mekke'ye geldigimiz gecelerde sen tavaf etmedin mi?" diye, sordu.
Âise:
— Hayir; etmedim, diye cevâb verdi. Rasülullah:
— "Öyleyse kardesinle Ten'îm'e git, oradan umre ihramina girip telbiye et. Sonra tavaf ve sa 'y edip, bulusma yerimiz olan bu yere geliniz" buyurdu.
(Mü'minlerin annesi) Safiyye (R) söyle dedi: Ben de âdetimi görmüs oldugumdan, kendimi muhakkak insanlari yollarindan ahkoyucu saniyordum. Rasülullah:
— "Ey yaralayialigi ve kökünden sökücülügü halkin hareketim durduran kadin! [91]. Sen nahr gününden ifâda tavafini yapmadin mi?" dedi.
Safiyye devamla dedi ki: Ben de:
— Evet, yaptim, diye cevâb verdim. Bunun üzerine Rasülullah:
— "Be's yoktur (veda tavafi hayizlidan düsmüstür), haydi yollan!" buyurdu.
Âise dedi ki: Umreden dönüsümde Peygamber bana; ben Mekke'ye inmekte, kendisi de Mekke'den yukari çikmakta iken; yâhud da ben çikmakta, kendisi de asagi inmekte iken kavustu.

45-.....Âise (R) söyle demistir: Bizler Veda Hacci yilinda Rasûlullah'in beraberinde hacca çiktik. Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrâmlanip telbiye etti. Kimimiz hacca ve umreye birlikte niyetle ih-râmlanip telbiye etti. Kimimiz de yalniz hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Rasûlullah da hacca niyetle ihrâmlanip telbiye etti. Yalniz hacc niyetiyle ihrama girip telbiye edenler, yâhud hacc ile umreye niyetle cem' eden hacilara gelince, onlar kurbân bayraminin ilk günü oluncaya kadar ihramdan çikmadilar [92].

46-.....Mervân ibnu'I-Hakem söyle demistir: Ben Usmân ve Alî'ye (hacc sirasinda) sâhid oldum.

Usmân halki temettü' haccin-dan ve hacc ile umreyi cem' etmekten (tenzîhen) nehyediyordu. Alî bu nehyi görünce, her ikisine birden niyet ederek Lebbeyke bi-umretin ve haccetin diye yüksek sesle telbiye edip ihrâmlandi. Ve: Ben Pey-gamber(S)'in sünnetini kimsenin sözünden dolayi terk edici degilim, dedi [93].

47-.....Abdullah ibnu Abbâs (R) söyle demistir: Câhiliye Arablari hacc aylarinda umre etmeyi, yeryüzünde islenen günâhlarin en büyügü nev'indendir diye i'tikaad ederlerdi. Ve bunlar Muharrem ayindaki harâmhgi da safer ayina naklederlerdi de: Devenin arkasindaki yara iyi olur, ayak izleri silinir gider, safer ayi da çikarsa artik umre yapmak iste o zaman umreciye halâl olur derlerdi. Peygamber (S) sahâbîleri ile beraber (zu'1-hicce'nin) dördüncü gecesi sabahinda hacc niyetiyle telbiye ediciler olarak (Mekke'ye) geldiler. Peygamber sahâbîlerine, hacclarmi umreye çevirmelerini ve (tavaf, sa'y, tirasla) ihramdan çikmalarini emreyledi. (Hacc aylarinda umre yapmayi büyük günâh gördükleri için) hacc aylarinda umre ile emredilmesi, kendilerine agir geldi ve:
— Yâ Rasûlallah! Bu hangi hilldir; nasil umredir (IHrâmin haram kildigi seyleri bu da halâl kilar mi)? diye sordular.
Rasûlullah:
— "(Hacc aylarindaki) bu emrenin yerine getirilmesi de bunlarin hepsini halâl kilar" buyurdu [94].

48-.....Ebû Mûsâ (R): Ben (Yemen'den) Peygamber'in huzuruna geldim. Peygamber (S), ben Ebû Musa'ya (umreyi yerine getirdikten sonra) ihramdan çikmayi emreyledi, demistir [95].

49- Bize Ismâîl tahdîs edip söyle dedi: Bana Mâlik tahdîs etti. H ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip söyle dedi: Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Hafsa (R):
— Yâ Rasûlallah! Insanlarin hâli nedir ki, umre ile ihramdan çiktilar; hâlbuki sen umrenden çikmadin? diye sormus.
Rasûlullah (S):
— "Ben basimin saçlarini yapiskan bir madde ile telbîd edip topladim, kurbânimi da (Ka'be nâmina) kilâdeledim. Artik ben kurbânimi kesmedikçe ihramdan çikamam" buyurmustur [96].

50-.....Bize Ebû Cemre Nasr ibnu Imrân ed-Dubaiyyu haber verip söyle dedi: Ben temettü* hacci yapmak istedim de insanlar beni temettu'dan nehyetti.Ben de bunu Ibn Abbâs'a sordum. O da bana temettü' üzerinde devam etmemi emretti. Müteakiben ben ru'yâm-da, bir adamin bana: Temettü', mebrûr bir hacc ve kabul edilmis bir umredir, demekte oldugunu gördüm. Ben bu ru'yâmi Ibn Abbâs'a haber verdim. Ibn Abbâs bana: Temettü', Peygamber'in sünnetidir, dedi ve tekrar bana: Yanimda otur da sana kendi malimdan bir pay ayirayim diye ilâve etti. Su'be dedi ki: Ben Ebû Cemre'ye: Ibn Ab-bâs'in sana pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: Ibn Abbâs'in sana. pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: Görmüs oldugum o ru'yâdan dolayi, dedi [97].

51-.....BizeEbû SihâbMûsâibnNâfi' tahdîs edip söyle dedi:
Bir defasinda Mekke'ye mutemetti' hacisi olarak umre niyetiyle geldim. Terviyeden üç gün evvel Mekke'ye girdik. Mekke ahâlîsinden bâzi insanlar bana:
— Simdi senin haccin Mekkeliler'in (az mesakkatli ve az sevâb-li) haccma dönmektedir, dediler.
Ben de hemen Atâ ibn Ebî Rebâh'in yanina gittim ve kendisinden fetva istiyordum. Atâ söyle dedi:
— Bana Câbir ibn Abdillah (R) söyle tahdîs etti: Kendisi, Pe-yamber (S) Mekke'ye kurbanlik develer gönderdigi hacc günü, Peygamber ile beraber hacc etmistir. Sahâbîler o günü mufred hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmislerdi. Peygamber onlara:
— "Haccinizi umreye çeviriniz: Bey t'i tavaf, Safa ileMerve arasini sa'y etmek ve saçlarinizi kisaltmak suretiyle ihramlarinizdan çikiniz. Sonra ihrâmsiz olarak Mekke'de ikaamet ediniz. Tâ terviye (yânî Zu'1-hicce'nin sekizinci) günü oldugu zaman hacc niyetiyle ihrama girip, telbiye ediniz. Ve evvelki ihrâmlanmis oldugunuz mufred haccinizi (böylece) temettü' hacci yapiniz" buyurdu.
Sahâbîler:
— Yâ RasûlaIlah! Biz ilk ihrama girisimizde hacc diye isimlendirdigimiz hâlde, o haccimizi nasil mut'a' (yânî umre) yapariz? dediler.
Peygamber:
— "Siz benim emrettigim seyi yapiniz! Eger ben de kurbân sevk etmemis olaydim, muhakkak size emrettigim gibi yapardim. Lâkin simdi kurbânim varacagi yere ulasincaya (yânî Minâ'da kesilinceye) kadar, ihrâmliya haram olan seylerden hiçbirisi bana halâl olmaz" buyurdu.
Bunun üzerine sahâbîler de Peygamberdin emrettigi gibi yaptilar [98].

52-..... Saîd ibnu'l-Müseyyeb söyle demistir: Alî ibn Ebî Tâlib ile Usmân ibn Affân (R) Usfân mevkiinde bulunurlarken, mut'a (yânî temettü') hakkinda ihtilâf ettiler. Alî, Usmân'a: Sen, baska degil; ancak Peygamber'in yapmis oldugu bir isten nehyetmek istiyorsun, dedi. Ibnu'l-Müseyyeb dedi ki: Alî, Usmân'in bu nehyini görünce, umre ile hacci birlikte niyetle ihram edip, telbiye etti" [99].

35- Hacc Niyetiyle Ihrama Girip Telbiye Eden ve Haccin Nevini Isimlendirip Ta'yin Eden Kimse Babi

53-.....Ben Mucâhid ibn Cebr'den isittim, söyle diyordu: Bize Câbir ibnu Abdillah (R) tahdîs edip söyle dedi: Bizler Rasûlullah'in beraberinde ve Lebbeyke Allâhumme, Lebbeyke bVUhacc diyerek Mekke'ye geldik. Rasûlullah (S) bizlere, bu haccimizi umre yapmamizi emreyledi [100].

36- Temettü' Babi [101].

54-.....Katâde söyle demistir: Bana Mutarnf tahdîs etti ki, Imrân ibn Husayn (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah (S) zamaninda temettü' hacci yaptik. Kur'ân da (temettü'un câizligi hakkinda) indi.

Bir adam da kendi re'yi ile diledigi seyi söyledi [102].

37- Yüce Allah'in: "... Bu, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bilin ki Allah, cezasi cidden çetin olandir" (ei-Bakara: 196) Kavlinin Tefsiri Babi [103]

55- Ve Ebû Kâmil Fudayl ibnu Huseyn el-Basrî (237) söyle dedi: Bize Ebû Ma'ser tahdîs etti. Bize Usmân ibnu Giyâs, Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R), hacc niut'a'sindan soruldugunda o söyle dedi: Veda Hacci'nda Muhacirler, Ensâr ve Peygamber'in zevceleri ihrama girip telbiye ettiler. Biz de ihrama girip telbiye ettik. Mekke yakinina geldigimiz zaman Rasûlullah (S):
— "Hedy kilâdeleyip beraberinde getirmis olanlar müstesna, hacc niyetiyle yaptiginiz ihram ve telbiyelerinizi umreye çeviriniz!" buyurdu.
Bizler Beyt'i tavaf, Safa ile Merve'yi sa'y edip (ihramdan çiktik), kadinlara geidik ve âdetimiz olan dikisli elbiseleri giydik. Rasûlullah:
— "Kurbanliga kilâde ve nisan takmis olan kimselere, kurbân varacagi yere ulasincaya (yânî Minâ'da kesilinceye) kadar ihramin haram kildigi seylerden hiçbiri halâl olmaz" buyurdu.
Sonra bizlere zu'1-hiccenin sekizinci terviye günü öglenin ardindan hacc için ihrama girmemizi emretti. Nihayet biz Arafat'ta vakfe, Müzdelife'de geceleme, bayram günü Minâ'da cemre atma ve tiras gibi hacc rnenseklerini bitirip de akabinde Mekke'ye geldigimiz, Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasim sa'y ettigimiz zaman, artik bizim hacci-miz tamâm olmus ve üzerimize kurbân vâcib gelmistir. Nitekim Yüce Allah söyle buyurdu:
"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayina gelen bir kurbâni keser. Fakat onu bulamazsa hacc günlerinde (ihrâmli olarak) üç, döndügünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki), bunlar tam on gün eder. Bu, ailesi Mescidi Haram 'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bitin ki, Allah, cezasi
cidden çetin Olandir" (ei-Bakara: 196).
Âyetteki "Döndügünüz vöft/Y"ta'bîri, "Memleketlerinize döndügünüz zaman" demektir. Kurbân olarak bir davar kâfi gelir. Böyle yapanlar bir yilda iki büyük Ibâdeti, hacc ile umre arasini birlestirmislerdir. Çünkü Yüce Allah kendi Kitâb'inda hacc ile umreyi cem' etmeyi indirmis, Peygamber'i de bunu seriat ve kaanûn yapmis ve temettu'u Mekke ahâlîsinden baska olan insanlar için mubah kilmistir. Allah: ilBu hüküm, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir..." (ei-Bakara: 196) buyurdu. Yüce Allah'in Kitâbi'nda (ei-Bakara: 197) zikretmis oldugu hacc aylari ise, sevval, zu'1-ka'de ve zu'1-hicce'dir. Her kim bu aylar içinde umre ile fâidelenirse, ona bir kurbân kesmek yâhud oruç tutmak vâcib olur [104].
er-Refes, cinsî münâsebet; el-Fusûk, ma'siyetfer; el-Cidâl ise kavga etmek'tir.

38- Mekke'ye Girme Sirasinda Yikanmak Babi

56-.....Bize Eyyûb (es-Sahtiyânî), Nâfi'den haber verdi. O söyle demistir: Ibnu Umer (R), Harem'in en yakin hudûd mevkiine girdigi zaman telbiyeyi keser. Sonra Zû Tuvâ'da geceyi geçirir, sonra

orada sabah namazini kilar ve (Mekke'ye girmek için de) yikanirdi. Ibnu Umer, Allah Peygamberi'nin de böyle yapar idigini söylerdi [105].

39- Mekke'ye Gündüzleyin Yahud Geceleyin Girilmesi(nin Mesru'lugu) Babi

Reygamber (S) Zû Tuvâ*da geceleyip sabaha ulasti. ,> Sonra da Mekke'ye girdi. Ibnu Umer de böyle yapardi[106].

57-..... Ubeydullah söyle demistir: Bana Nâfi' haber verdi ki, ibnu Umer (R): Peygamber (S) Zû Tuvâ mevkiinde geceyi geçirip sabaha ulasti. Sonra (gündüzleyin) Mekke'ye girdi demistir. Nâfi': Ibnu Umer de böyle yapardi, demistir.

40- Ihramlinin Mekke'ye Nereden Girecegi Babi

58-.....Bana Mâlik,Nâfi'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R): Rasülullah (S), Mekke'ye Seniyyetu'l-UIyâ'dan girer ve (çikarken de) Seniyyetu's-Suflâ'dan çikar idi, demistir [107].

41- Bab: Ihramli Mekke'den Çikista Nereden Çikar?

59- Bana Müsedded ibnu Muserhed el-Basrî tahdîs edip söyle dedi: Bana Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'-den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R): Rasûlullah (S) Mekke'ye Kedâ denilen Bathâ'daki Seniyyetu'1-UIyâ' yolundan girdi; (çikista da) Kudâ denilen es-Seniyyetu's-Suflâ yolundan çikti, demistir [108].
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi kirMüsedded, ismi gibi saglamlastirilmis dosdogru bir zâttir denilir idi.
Ebû Abdillah el-Buhârî söyle dedi: Ben Yahya ibnü Maîn'den isittim, söyle diyordu: Ben Yahya ibn Saîd el-Kattân'dan isittim, söyle diyordu: Sayet ben evinde Müsedded'e gelsem de ona hadîs söylesem, o buna elbette lâyiktir; ben, kitâblanm yanimda olmus yâhud Müsedded'in yaninda bulunmus olsun, buna aldirmam [109].

60-.....Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Hisâm ibn Urve'den; o da babasi Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Mekke'ye geldigi zaman, içeriye Mekke'nin yüksek tarafindan girmis; çikarken de asagi tarafindan çikmistir [110].

61-.....Bize Hisâm ibn Urve, babasi Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki (o söyle demistir): Peygamber (S) Fetih yilinda Mekke'ye Kedâ Tepesi yolundan girdi. Çikarken de Mekke'nin yukari tarafindaki Kudâ'dan çikti [111].

62-.....Bize Amr, Hisâm ibn Urve'den; o da babasi Urve'den; o da Âise(R)'den: "Peygamber (S)

feth yilinda Mekke'ye, Mekke'nin yüksek tarafindaki Kedâ yolundan girdi" diye tahdîs etti. Hisâm dedi ki: Urve, Mekke'ye Kedâ ve Kudâ yollarinin her ikisinden de girer idi. En çok da Kedâ yolundan girerdi. Bu Kedâ yolu, O'nun inecegi yere en yakin olani idi [112].

63-.....Urve: Peygamber (S) Fetih yilinda Mekke'nin yüksek tarafindan Kedâ'dan girdi, demistir. Hisâm: Urve de ekseriya bu Ke-dâ'dan girer idi. Hâlbuki bu yol, kendi menziline iki yolun en yakini Idi [113].

64-.....Bize Hisâm, babasi Urve'den: Peygamber(S) Fetih yilinda Kedâ yolundan girdi, diye tahdîs etti. Hisâm: Urve, bu yollarin her ikisinden de Mekke'ye girer idi. En çok girmekte oldugu yolu da bu ikisinin kendi evine en yakini olan Kedâ'dan idi [114].
Ebû Abdilîah el-Buhârî: Kedâ ve Kudâ, Mekke'de iki yer ismidir, dedi.

42- Mekke ve Mekke'nin En Meshur Binasi Olan Ka"be'nin Fazileti Ile Yüce Allah'in Su Kavlinin Tefsiri Babi:

"Hani biz beyti insanlar için bir toplanti yeri ve emin bir mahall yapmistik (hatirlayin). Siz de Ibrahim Makaami 'ndan bir namazgah edinin. Ibrahim ile ismail'e de: 'Evimi, tavaf edenler, ibâdet kasdiyle orada kalanlar, rükû ve sucûd eyleyenler için titizlikle temizleyin' diye kuvvetli emir vermistik. Hani Ibrahim:
'Ey RabbHm! Burasini emniyetli bir sehir yap ve ahâlîsinden Allah'a ve âhiret gününe inananlari türlü mahsûller ve servetlerle riziklandir* demisti. (Allah da:)
- Kâfir olani dahî kisa bir zaman için (yasadigi müddetçe) fâidelendirecegim. Sonra onu cehennem azabina icbar edecegim. Varacagi yer ne kötüdür, buyurmustu.
Hani Ibrahim o Beyt'in temellerini Ismail ile birlikte yükseltiyordu (da ikisi de söyle dua etmislerdi): 'Ey Rabb'imiz, Bizden (su hizmeti) kabul buyur. Sübhesiz hakkiyle isiten, kemâliyle bilen Sen 'sin Sen. Ey Rabb 'imiz, ikimizi de sana teslimiyette sabit kil.
Soyumuzdan da (yalniz sana boyun egen) müslümân bir ümmet (yetistir) ve bize ibâdet edecegimiz yerleri (hacc amellerini) göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü tevbeleri en çok kabul eden, kemâliyle aciyan Sen'sin Sen!" (el-Bakars: 125-127) [115]

65-.....Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan isittim; söyle dedi: Kureys tarafindan Ka'be bina olunurken, Peygamber ile amucasi Abbâs' gidip, birlikte taslari omuzlarinda tasiyorlardi. Abbâs Peygamber'e: Izârini çikar da boynun üzerine koy, dedi. Izârini çikarip koyacagi sirada hemen yere düstü. Ve iki gözü semâya dikilerek; Abbâs'a: "îzâ-rimi bana göster" dedi. Akabinde izârini alip onu kendi üzerine bagladi [116].

66-.....Muhammed ibn Ebî Bekr'in oglu Abdullah, Abdullah ibn Umer'e, Âise'den haber vermistir: Peygamber'in zevcesi Âise söyle demistir: Rasûlullah (S), ben Âise'ye hitaben:

— "Kavmin Kureys'in Ka'be'yi bina ederlerken, îbrâhîm Peygamber'in koydugu temellerden bir kismini terkederek kisalttiklarini bilmez misin?" dedi.
Ben: . :
— Yâ Rasûlallah! Sen Ka'be'nin duvarlarini Ibrâhîm'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.
Rasûlullah:
— "Kavminin zamani kâfirlik devrine yakin olmasaydi, muhakkak ben Ka 'be 'nin duvarlarini îbrâhîm 'in temelleri üzerine yapardim" buyurdu [117].
Abdullah ibnu Umer: Vallahi Âise bu sözü muhakkak Rasûlul-lah'tan isitmistir. -Ben Rasûlullah'm Hicr'a yakin bulunan o iki Ka'be kösesini isti'lâmi terkettigini sanmam; ancak su var ki, herhalde Beyt, Ibrâhîm'in temelleri üzere tamâm olmamistir, demis (böylece Âise'-yi te'yîd etmis)tir [118].

67-.....Bize Es'as, el-Esved ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Ben Peygamber'e Ismâîl Hicri'nin duvarindan sorup:
— Bu duvar Beyt'ten midir? dedim. Rasûlullah:
— "Evet, duvar Beyt 'tendir" buyurdu. Ben yine:
— Kureys için ne mâni' vardi ki duvari yânî Hicr'i Beyt'in içine katmadilar? dedim.
Rasûlullah(S):
— "Kavmin olan Kureys'in bu Hicr'i, Ka'be'ye girdirmeye ve Ka'be içine katmaya büdçeleri kisa gelip yetmedi" buyurdu.
Ben yine:
— Ka'be'nin kapisi neden bu kadar yüksektir? diye sordum. :
Rasûlullah:
— "Senin kavmin, dilediklerini Ka'be'ye girdirmeleri, dilediklerini de girmekten men' etmeleri için böyle yaptilar. Eger kavmin Câhiliyet devrine yakin olmasaydi, Hicr'in duvarini Beyt'e katmak ve Beyt'in kapisini yer seviyesine indirmek isterdim. Fakat duvari Beyt 'e girdirmem ve Ka 'be kapisini yer seviyesine indirmemden ötürü, onlarin gönüllerinin kirilmasindan endîse ederim" buyurdu [119].

68-..... Bize.Ebû Usâme, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) bana söyle buyurdu: "Eger senin kavminin küfrden ayrilmasi yeni olmasaydi, ben elbette Beyt'i bozar, sonra onu Ibrâhîm Peygamber'in temeli üzerine bina ederdim. Sübhesiz Kureys Beyt 'in binasini kisattmistir ve Beyt için bir half yâni kapi yapmistir. (Diger zabta göre mütekellim zamî-ri ile: Ben ona bir half yânî bir kapi yapardim)" buyurdu.
Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazim söyle dedi: Bize Hisâm, "Halfen", yânî bir kapi diye tahdîs etti [120].

69-.....Bize Cerîr ibn Hazim tahdîs edip söyle dedi: Bize Ye-
zîd ibnu Rûmân, Urve'den; o da Âise(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), Âise'ye hitaben söyle buyurmustur:
— "Yâ Âise! Senin kavmin Câhiliyet.devrine zamanca yakin olmayaydi, ben Beyt'in yikilmasini

emrederdim ; o da yikilirdi. Sonra Beyt'ten disarida birakilan Hicr'i, Beyt'e katar ve kapisini da yere yapisik yapardim. Bir de Beyt'e biri sark tarafinda, öbürü de garb tarafinda olmak üzere iki tane kapi koydururdum. Bu suretle de Beyt'i, îbrâhîm Peygamber'in temeline ulastirmis olurdum".
Urve: Iste Abdullah ibn Zubeyr'i Beyt'i yikmaya ve yeniden insâya sevk eden sebeb, Âise'nin haber verdigi Peygamber'in bu arzusudur, demistir.
Cerîr ibn Hazim dedi ki: Bana Yezîd ibn Rûmân:
— Ibn Zubeyr, Beyt'^yiktigi ve yeniden bina ettigi zaman, ben de hâzir bulundum. O, Hicr'dan bir mikdârim Beyt'e katmisti. Bu sirada ben, Ibrâhîm Peygamber'in deve hörgüçleri gibi olan temel taslarini gördüm, dedi.
Cerîr dedi ki: ben de Yezîd'e:
— Ibrâhîm'in bu temellerinin yeri neresidir? diye sordum. Yezîd:
— (Gel!) Simdi onu sana göstereyim, dedi. Ben kendisiyle beraber Hicr'e girdim. O bana:
— Iste surasidir, diye Hicr'in aslî hududunun bulundugu bir yer isaret edip gösterdi.
Cerîr dedi ki: Ben Hicr'den olan bu yerin alti zira' yâhud ona yakin mikdâr oldugunu takdîr ettim [121].
(Hacc Kitâbi'nin devami dördüncü cilddedir.)

43- Mekke Hareminin Fadli ve Yüce Allah'in Su Kavilleri Babi

"(De ki:) Ben ancak bu sehrin Rabb'ine -ki O buna hürmet vermistir- Ibâdet etmekle emrolundum. Hersey Onundur. Ben müslümânlardan olmakla emrolundum" (en-Neml: 91).
"'... Biz onlari tarafimizdan bir rizik olarak her seyin mahsûllerinin gelip toplanacagi korkusuz bir Harem 'de yerlestirmedik mi? Fakat onlarin çogu (bu hakikati) bilmezler" (el-Kasas: 57). [122]

70-..... Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Mekke'nin fethi günü söyle buyurdu: "Sübhesiz bu beldeyi Allah, Harem kilmistir. (Bu hürmetten dolayi) onun dikeni kesilmez, av hayvani ürkütülmez, yitik esyasi el uzatilip alinmaz, ancak i'lân edip sahibini bulmak için muhafaza edilir" [123].

44- Mekke Evlerinin Miras Edilmeleri Satilip Alinmalarinin Hükmü) ve Bütün Insanlarin Hassaten El-Mescidü'l-Harem'de Müsavi Olduklari Babi [124]

Insanlarin oradaki bu esitlikleri, Yüce Allah'in su kavlinden dolayidir:
"Hakikat o küfr edenler, o Allah'in yolundan ve kendisinde (kendisini ziyarette) yerli misafir bütün insanlari musâvi kildigimiz Mescidi Haram 'dan alikoymakta olanlar... Kim orada zulm ile ilhâda yeltenirse biz ona pek acikli bir azâb taddinnz" (el-Hacc: 25) [125]
Bu âyetteki "el-Bâdi", "et-Târî", yâni misafir; Ma'kûfen" (ei-Feth: 25) de "Mahbûsen" ma'nâsinadir [126]

.

71-.....Usâme ibn Zeyd(R)'den, Usâme:
— Yâ Rasûlallah! Yarin Mekke'de nereye ineceksin, kendi evine mi? diye sormustur.
Rasûlullah (S):
— "Akil burada evlerden yâhudyurdlardan birsey birakti mi?" buyurdu.
(Râvî bunu tefsir ederek dedi ki:) Akil ve kardesi Tâlib, Ebû Tâ-lib'e mîrâsçi oldular. Hâlbuki Ca'fer ile Alî (R), Ebû Tâlib'e mirasçi olmadilar. Çünkü Ca'fer ile Alî müslümân idiler. Akîl ile Tâlib ise kâfir idiler [127].

Umer ibnu'l-Hattâb (R): Mü'min, kâfire vâris olmaz, der idi [128].
Ibn Sihâb da söyle dedi: Selef âlimleri Yüce Allah'in su âyetin-deki velayeti, mîrâs velayeti ile tefsîr ederlerdi: "îmân edip hicret edenler, Allah yolunda mallartyle, canlariyle cihâdda bulunanlar, (muhacirleri) barindirip yardim edenler, iste onlar biribirlerinin (mî-râsta) velîleridirler. îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbirsey ile velayetiniz yoktur. (Bununla beraber) eger onlar dîn hususunda sizden yardim isterlerse, yardim etmek üstünüze borçtur. Su kadar ki, sizinle aralarinda muahede bulunan bir kavm aleyhinde degil. Allah yapacaklarinizi hak-kiyle görücüdür" (ei-Enfâi: id) [129].

45- Peygamber(S)'in Mekke'ye Inmesi Babi

72-.....Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) -Minâ'dan- Mekke'ye gelmek istediginde: "Yarin insâallah menzilimiz Kinâne ogullari yurdunda olacaktir ki, orada Kureys ile Kinâne ogullan küfr üzerinde ahidlesmislerdi" buyurdu [130].

73-.....Bize el-Evzâî tahdîs edip söyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ebû, Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Peygamber (S) Minâ'da iken kurbân kesme gününün üçüncüsünde söyle buyurdu: "Bizler yarin Kinâne ogullari yurduna inecegiz ki, orada Kureys ile Kinâne ogullari küfr üzerine yeminlesip ahidlesmislerdi."
Zuhrîdedi ki: Peygamber bu Kinâne ogullan yurdu demekle, Mu-. hassab mevkiini kasdetmistir. Bu ahidlesme, Kureys ile Kinâne ogullari arasinda, Hâsim ogullari'yle Abdulmuttalib ogullari -yâhud Muttalib ogullari- aleyhine, Peygamber'i kendilerine teslîm edinceye (itaatli kilincaya) kadar onlarla kiz alip vermemek, alisveris yapmamak üzere yazilmisti [131].
Ve Selâme ibn Ravh, Ukayl ibn Hâlid ile Yahya ibn Dahhâk'-tan, onlar da el-Evzâî'den olmak üzere söyledi ki, Evzâî: Bana tbn Sihâb haber verdi demistir. Bu Selâme ile Yahya: Hâsim ogullari ve Muttalib ogullari diye söylediler. Ebû Abdillah el-Buhârî: Muttalib ogullan ta'bîri daha dogrudur, dedi [132].

46- Yüce Allah'in Su Kavli Babi

"Hatirla o zamani ki, tbrâhîm: 'Rabb'im!' demisti, *Bu sehri emniyetli kil! Beni de, ogullarimi da putlara tapmaktan uzak tut. Rabb'im, çünkü onlar insanlardan birçogunu bastan çikardilar. Bundan sonra kim bana uyarsa iste bendendir. Kim de bana karsi gelirse hakikat sen çok magfiret edici, çok merhamet eyleyicisin. Ey Rabbimiz, ben evlâdlanmdan kimini Sen'in mukaddes olan evinin yaninda, ekinsiz bir vadiye yerlestirdim. Sebebi sudur ki Rabb 'imiz, dosdogru namazlarini kilsinlar. Artik Sen, insanlardan bir kisminin gönüllerini onlara meyi ettir. Onlarin sükretmeleri ümid edildigi için, kendilerini bâzi meyvelerle riziklandir (îbrâhîm: 35-37) [133]

47- Yüce Allah'in Su Kavli Babi

"Allah Ka'be'yi; o Beyti Haram'i, o haram olan aylari, Mekke'ye hediye edilecek kurbâni ve onlarin boyunlarindaki gerdanliklari insanlar için bir nizâm yapti. Bu da Allah'in göklerde ne var, yerde ne varsa hepsim bildigini, Allah'in (zâten herseyi) hakkiyle bilici oldugunu sizin de bilmeniz içindir" (ei-Mâide: 97) [134]

74-.....Bize Ziyâd ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ka'be'yi (zamanin sonunda) Habesliier'den iki ciliz bacakli birisi tahrîb edecektir" buyurmustur [135].

75-.....Bize el-Leys, Ukayl'den; o da Ibn Sihâb'dan; o da Urve'den; o da Âise'den tahdîs etti.
H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip söyle dedi: Bana Abdullah ibn Mübarek haber verip söyle dedi: Bize Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âise (R) söyle demistir: Müslümanlar, ramazân farz kilinmadan evvel Âsûrâ (Muharremin onuncu) günü oruç tutarlardi. Ve o günü Ka'-be'ye (yeni) örtü örterlerdi. Allah ramazân orucunu farz kilinca Rasûlullah (S): "Âsûrâ orucunu tutmak isteyen, onu yine tutsun; onu terketmek isteyen de onu ter ketsin" buyurdu [136].

76-.....Bize Ibrâhîm ibn Tahmân, el-Haccâc ibnu Haccâc'dan; o da Katâde'den; o da Abdullah ibnu Ebî Utbe'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ye'cûc ve Me'cûc'-un çikmasindan sonra da Beyt elbette hacc edilecek ve umre yapilacaktir" buyurmustur [137].
Bu hadîsi Katâde'den rivayet etmekte Abdullah ibnu Ebî Utbe'-ye, Ebân ibnu Yezîd ile Imrân el-Kattân mutâbaat etmislerdir [138].
Abdurrahmân ibn Mehdî de Su'be'den; o da Katâde'den senediyle "Beyt hacc edilmez oluncaya kadar kiyamet kopmaz" dedi demistir. Birinci rivayet (isimleri zikredilen zâtlarin o lâfizda ittifak ettikleri için) daha çoktur. Su'be ise bu ikinci lâfizla infirâd etmistir. Katâde Abdullah ibn Ebî Utbe'yi isitti, Abdullah ibnu Ebî Utbe de Ebû Saîd'i isitti (böylece Katâde'nin tedlîs töhmeti kalkti)

[139]
.

48- Ka'be Örtüsü(nde Tasarrufun Hükmü) Babi

77-.....Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip söyle dedi: Bize Vâsil el-Ahdeb tahdîs etti ki, Ebû Vâil: Ben Seybe'ye geldim, demistir. H ve bize Kabîsa tahdîs edip söyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Vâ-sil'dan; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti. Ebû Vâil söyle dedi: Ben bir kerre Seybe ibn Usmân el-Hacebî ile Ka'be içindeki bir serîr üzerinde oturdum. Seybe bana dedi ki: Su kürsîye Umer ibn Hattâb (R) da oturmustu: Konusma arasinda bana:
— Ka'be içinde altin, gümüs, ne kadar kiymetli esya varsa bunlarin hiçbirini birakmayip, hepsini fakirler arasinda taksîm edeyim diye düsünmüsümdür, demisti.
Ben de:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Senin iki arkadasin Rasûlullah ile Ebû Bekr bu isi yapmadilar, dedim.
Umer:
— Onlar mürüvvet sahibi iki kâmil insandirlar. Ben deonlarin izine uyarim (onlarin islemedikleri bir seyi ben de islemem), dedi [140].

49- Ka'be'nin (Zamanin Sonunda) Yikilmasi Babi

Âise (R): Peygamber (S): "(Zamanin sonunda) bir ordu Ka'be'yi yikmak için harb eder de hepsi yere batirihr" buyurdu, demistir [141].

78..... Bana Ibnu Ebî Muleyke; ona da Ibn Abbâs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ka'be'yi yikacak olan o apisik, iri ayakli, koyu siyah Habesli'yi Ka'be'nin (duvar) taslarini birer birer koparir hâlinde görür gibiyim" buyurmustur [142].

79.....Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "(Zamanin sonunda) Ka'be'yi Habesliler'den iki ciliz bacakli birisi tahrîb eder" buyurdu, demistir [143].

50- El-Haceru'l-Esved Hakkinda Zikredilen Seyler Babi

80-.....Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'mes'ten; o da îbrâhîm ibn Yezîd en-Nahaî'den; o da Abis ibnu Rabîa'dan haber verdi ki, Umer (R) -bir haccmda- Haceri Esved'e yaklasip onu öpmüs ve akabinde: Ben çok iyi biliyorum ki, sen zarar veremez, menfaat veremez bir tas parçasisin. Eger Peygamber'in seni öptügünü görmeseydim, seni öp-mezdim, demistir [144].

51- Ka'be'nin Kapisinin Kapatilmasi ve Içeriye Giren Kimsenin Beytin Nahiyelerinden Hangisinde Isterse Namaz Kilabilecegi Babi

81-..... Ibn Umer (R) söyle demistir: (Mekke'nin fethi günü) Rasûlullah, Beyt'e girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Us-mân ibn Talha da girdiler. Üzerlerine Beyt'in kapisini kapadilar. (Bir müddet sonra) kapiyi açtiklarinda içeriye ilk giren ben oldum. Ve Bilâl'e kavustum. Bilâl'e:
— Rasûlullah Beyt'in içinde namaz kildi mi? diye sordum.
Bilâl:
--Evet, Yemen tarafindaki ilk iki direk arasinda kildi, dedi [145].

52- Ka'be Içinde Namaz Kilmak Babi

82-.....Nâfi' söyle demistinîbn Umer,Ka'be'ye girmek isteyip girdiginde, mukaabil tarafa dogru yürürdü. Kapiyi sirti tarafinda kilarak ilerlerdi. Nihayet yüzü tarafindaki duvarla kendi arasinda üç zirâ'ya yakin bir uzaklik kalinca, Bilâl'in: Rasûlullah burada namaz kildi, diye haber verip gösterdigi yeri kasdederek, orada namaz kilardi. Maamâfîh hiçbir kimse için Beyt'in, istedigi herhangi bir canibinde namaz kilmakta be's yoktur [146].

53- Ka'be Binasinin Içine Girmeyen Kimse Babi

Ibn Umer de çok hacc yapar, fakat her zaman Beyt'e girmezdi [147].

83-.....Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) (kaza) umre(sini) yapti. Bunda Beyt'i tavaf edip, Makaam'in arkasinda iki rek'at namaz kildi. Yaninda kendisini insanlardan per-deleyen bir kimse de bulunuyordu. O koruyucu ve gözcü olan kisiye birisi gelip:
— Rasûlullah bu umresinde Ka'be'ye girdi mi? diye sordu. Oda:
— Hayir (girmedi), diye cevâb verdi [148].

54- Ka'be'nin Iç Taraflarinda Tekbir Getiren Kimse Babi

84-.....Bize Ikrime tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah (Fetih günü Mekke'ye) geldiginde Ka'be'ye girmekten çekindi. Çünkü Ka'be'nin içinde ilâhlar (yâni putlar) vardi. Rasûlullah bunlarin çikarilmasini emretti. Putlar çikarildilar. Sahâ-bîler, Ibrahim ve Ismâîl Peygamberler'in ellerinde fal kalemleri oldugu halde yapilmis suretlerini de disariya çikardilar. Rasûlullah (S): "Allah bunlari yapanlari helak eylesin! Dikkat edin! Yeminle söylüyorum; bu putperestler, bu iki peygamberin hiçbir zaman böyle fal ok-lariyle rizik aramadiklarini bilmislerdir" buyurdu. Akabinde Beyt'e girdi ve Beyt'in her tarafinda tekbîr getirdi; fakat Beyt'de namaz kilmadi [149].

55- Bab: Ka'be'yi Tavafta Remel (Yani Kisa Adimlarla Hizli) Yürüyüsünün Baslamasi Nasil Oldu?

85-.....Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Rasûlullah, sahâbîleriyle (beraber kaza umresi için Mekke'ye) geldi. Müsrikler kendi kendilerine: Muhammed sizin üzerinize geliyor, hâlleri su ki Yesrib'in hummasi onlari zayiflatmis! dediler. Peygamber bunun üzerine sa-hâbîlerine tavaf m ilk üç savtinda kosmalarini, Yemen tarafindaki iki köse arasinda da (mu'tâd yürüyüsle) yürümelerini emretti. Peygam-ber'i, tavafin bütün savtlarinda kosmalarini emretmekten men' eden bir sey varsa, o da ancak sahâbîlerine sefkatindan ibarettir [150].

56- Haci Adayinin Mekke'ye Geldigi Zaman Yapacagi Her Tavafin Evvelinde Haceri Esved'i Isti'lam Etmesi ve Tavafin Ilk Üçünde Remel Yürüyüsü Yapmasi Babi [151]

86-..... Ibnu Umer (R): Ben Rasûlullah'in-Vedâ Hacci'ndaMekke'ye gelisinde yapacagi her tavafin evvelinde Siyah Rüknü is-ti'lâm ettigini ve yedi tavaftan üçünde remel yürüyüsü yaptigini gördüm, demistir [152].

57- Hacc ve Umre (Tavaflarinin Bir Kismin)da Remel Yürüyüsü Yapmak Babi

87_.....Bize Sureyh ibnu'n-Nu'mân tahdîs edip söyle dedi: Bize Fuleyh, Nâfi'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R) Peygamber (S) hacc ve umredeki tavaflarin ilk üç savtinda remel yapti, dört savtinda da yürüdü, demistir [153].
Bu hadîsi rivayet etmekte Sureyh'e, el-Leys ibnu Sa'd mutâbaat edip söyle demistir: Bana Kesîru'bnu Ferkad, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den; o da Peygamber'den tahdîs etti [154].

88-.....Bana Zeyd ibnu Eslem, babasi Eslem'den haber verdi ki, Umer ibnu'I-Hattâb (R), Rükn yânî Haceri Esved için: Dikkat! Vallahi ben senin zarar veremez, fayda veremez bir tas oldugunu pek iyi bilmekteyim. Eger Peygamber'in seni isti'lâm ettigini görmüs ol-mayaydim seni isti'lâm etmezdim, demis ve akabinde Haceri Esve-d'i isti'lâm etmistir. Isti'lâmdan sonra: Bizim bu hizli yürüyüs ile hâlimiz nedir(yânî buna neden devam ediyoruz)? Biz bu hizli yürüyüsle ancak müsriklere kuvvet gösterisi yapar idik. Hâlbuki Allah onlari helak etmistir, dedi. Sonra da (bu düsünceden dönerek): Bu remel, yânî hizli yürüyüs, Peygamber'in yaptigi bir seydir; iste bunun için biz remel yürüyüsünü terketmek istemiyoruz, dedi [155].

89-.....Bize Yahya (el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, Umer (R): Ben Peygamber(S)'in su iki köseyi isti'lâm ettigini gördügüm zamandan beri siddette ve rahatlikta (yânî Harem'in kalabalik ve tenhâ hâlinde) Yemen tarafindaki bu iki rüknü isti'lâm etmeyi hiç terketmedim, demistir. Râvî Ubeydullah dedi ki: Ben Nâfi'e: Ibn Umer bu iki rükn arasinda yürür (digerleri arasinda kosar) miydi? diye sordum. NâfI': Tbn Umer bu iki rükün arasinda ancak isti'lâminin daha kolay olmasi için yürür idi, dedi [156].

58- Haceri Esved Rükünnün Deynekle Isti'lam Edilmesi Babi

90-.....Bana Yûnus ibn Yezîd, îbn Sihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Âbdillah'tan haber verdi ki, Ibn Abbâs (R): Peygamber (S) Veda Hacci'nda bir deve üzerinde "mihcen" denilen deynek ile Haceri Esved'i isti'lâm ederek tavaf etti, demistir [157].
Bu hadîsi Ibn Sihâb'dan rivayet etmekte olan Yûnus'a, Abdula-zîz ed-Derâverdiyyu mutâbaat etmistir: ed-Derâverdî, Zuhrî'nin kardesinin oglu Muhammed ibn Âbdillah'tan; o da amucasi Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den diye rivayet etmistir [158].

59- Iki Yemânî Köseden Baskasini Isti'lâm Etmeyen Kimse Babi

Ve Muhammed ibn Bekr dedi ki: Bize Ibn Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, Câbir ibn Zeyd: Beyt'ten olan birseyden kim sakinir ki? (Yânî: Hiçbir kimseye Beyt'in herhangi bir parçasindan sakinmasi lâyik olmaz) demistir [159].
Ve Muâviye (R), dört köseyi de isti'lâm eder idi. Ibn Abbâs ona: Sübhesiz Hicr'a yakin olan bu iki köse isti'lâm olunmaz, dedi. Muâviye de ona: Beyt'ten hiçbirsey terkedilmis degildir, dedi [160]. Ibn Zubeyr de bu dört kösenin hepsini isti'lâm eder idi [161].

91-.....Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'i Beyt'ten iki Yemânî köselerden baskasini isti'lâm eder görmedim, demistir[162].

60- Haceri Esved'in Öpülmesi Babi

92-.....Bize Zeyd ibn Eslem haber verdi ki, babasi Eslem söyle demistir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'i gördüm,-o Haceri Esved'i öptü de: Eger Rasûlullah'in seni öptügünü görmeseydim, seni Öpmezdim, dedi [163].

93-.....Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti ki, ez-Zubeyr ibnu Arabî söyle demistir: Bir kimse, îbn Umer'e, Haceri Esved'in isti'lâm edilmesinin hükmünü sordu. Ibn Umer de: Ben Rasûlullah'in Haceri Esved'i isti'lâm ettigini, (yânî eliyle dokundugunu) ve onu öptügünü gördüm, diye cevâb verdi.
Râvî Zubeyr ibn Arabî dedi ki: Ben îbn Umer'e: Eger dar yerde kistirilip sikistirilir sam ne dersin? Zor ve kuvvetle oraya varmaktan yenilmis olursam ne dersin? diye sordum. îbn Umer (bu suâllerden hadîse aykiri re'y ve ictihâd ileri sürüldügünü anlayip üzülerek): Ey sorucu! Sen bu "Eraeyte ~ Ne re'y edersin" sorularini Yemen'de kil! Ben Rasûlullah(S)'i bu tasi isti'lâm ederken ve onu öperken gördüm, dedi [164].

61- Tavafta Haceri Esved'e Geldigi Zaman Sadece Ona Isaret Eden Kimse Babi [165]

94-.....Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavaf etti. Haceri Esved hizasina her gelisinde (elindeki deynekle) ona isaret etti [166].

62- Haceri Esved Rüknü Yaninda Tekbir Edilmesinin Müstehabligi) Babi

95-.....Bize Hâlid el-Hazzâ, Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavaf etti. Bu tavafta Haceri Esved rüknüne her geldikçe, yaninda bulunan birsey ile Haceri Esved'e isaret etti ve AlIâhu Ekber diye tekbîr getirdi [167].
Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ'dan rivayet etmekte Hâlid ibn Abdil-lah et-Tahmân'a, Ibrahim ibn Tahmân el-Herevî mutâbaat etmistir [168].

63- Mekke'ye Geldiginde Kendi Evine Dönmeden Önce Beyti Tavaf Eden, Sonra Iki Rek'at Namaz Kilan Sonra da (Sa'y Için) Safa'ya Çikan Kimse Babi [169]

96-.....Bana Amr (ibnu'l-Hâris), Urve'nin yetimi olan Muhammed ibn Abdirrahmân'dan haber verdi (o söyle demistir): Ben Urve'ye, Mekke'ye gelen kimsenin hükmü hakkinda söylenilen seyleri zikrettim [170].
Urve dedi ki: Bana Âise söyle haber verdi: Peygamber (S) Mekke'ye geldiginde îfâya basladigi ilk ibâdet olmak üzere abdest aldi. Sonra tavaf etti. Sonra Peygamber'in bu tavaf ve sa'yi umre olmadi (yânî Peygamber bunu umre sayip ihramdan çikmadi). Peygamber'-den sonra Ebû Bekr ve Umer de Peygamber'in hacci gibi hacc yaptilar (yânî tavaf ve sa'yi umre saymadilar).
Urve dedi ki: Sonra ben babam Zubeyr'in beraberinde hacc ettim. Onun da ilk basladigi hacc fiili, tavaftir. Sonra muhacirleri ve Ensâr'i gördüm; onlar da böyle yapiyorlardi. Anam Esma bintu Ebî Bekr de bana: Kendisinin ve kizkardesi Âise'nin, Zubeyr'in, fulân ve fulân zâtlarin umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettiklerini, bunlann Haceri Esved'e elleriyle dokunup tavafi ve sa'yi tamamladiklari zaman ihramdan çiktiklarini haber verdi [171].

97-..... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) hacc veya umre için Mekke'ye gelisinin evvelinde tavaf ettigi zaman, tavafin ilk üç dolasmasini kosmus, dört dolasmasini da yürümüstür. Böylece tavafi yaptiktan sonra iki rek'at tavaf namazi kilmistir. Bu namazdan sonra da Safa ve Merve arasinda dolasirdi [172].

98-.....Bize Enes ibnu Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da Ibnu Umer'den tahdîs etti (o, söyle demistir): Peygamber (S) Beyt'i ilk tavaf ettigi zaman ilk üç dolasmayi kosar, dört dolasmayi da yürürdü. Peygamber Safa ile Merve arasinda dolastigi zaman da vâdînin karninda yine kosardi

[173]
.

64- Kadinlarin Erkeklerin Beraberinde Tavaflari Babi

99-Buhârî dedi ki: Bana Amr ibn Alî söyledi: Bize Ebû Âsim en-Nebîl (212) tahdîs etti [174]: Ibn Cureyc (150) söyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh(114) haber verdi: îbnu Hisâm (Hacc emirligi sirasinda) kadinlarin erkeklerin beraberinde tavaf etmelerini men' ettigi zaman bu Atâ, (îbrâhîm ,ibn Hisâm'a veya kardesi Muhammed ibn Hisâm'a): Peygamber'in kadinlari erkeklerin beraberinde tavaf etmis olduklari hâlde, sen bu kadinlari nasil men' edersin? demistir. Ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadinlarin, erkeklerin beraberinde yaptiklari o tavaflari, hicâb âyetinin (ei-Ahzâb: 35) inisinden sonra mi, yâhud evvel miydi? diye sordum. Atâ: Evet, ömrüme yeminle söylüyorum, ben hicâb âyetinden sonra o kadinlarin, erkeklerin beraberinde tavaf ettiklerine eristim, dedi.
îbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadinlar erkeklere nasil karisirlar? diye sordum. Atâ: Kadinlar erkeklere karismazlardi. Âise (R) erkeklerden ayri bir yerde tavaf eder ve erkeklere karismazdi. Âise ile beraber tavaf eden (Dikre isminde) bir kadin, Âise'ye: Ey Mü'-minlerin Anasi! Haydi yürü de Haceri Esved'e el sürüp isti'lâm edelim, dedi. Âise ona: Benden ayril, dedi ve (el sürmek suretiyle) isti'lâmdan çekindi. Âise ve arkadaslari geceleyin taninmaz hâlde (veya örtülü olduklari hâlde) çikarlar ve erkeklerin beraberinde tavaf ederlerdi. Lâkin bu kadinlar Beyt'in içine girdiklerinde, oradan çikacaklari zamana kadar, erkekler Beyt'ten çikarilmis oldugu hâlde içeride ibâdetle kaaim olurlardi, dedi.
Yine Atâ: Ben (Peygamber devrinde dogmus olup Mekke Kaa-disi bulunan) Ubeyd ibn Umeyr ile birlikte, Âise, Muzdelife'deki Se-bîr Dagi'nm içinde mücavir, yâni ikaamet edici hâlde iken, Âise'nin yanina gider idim, dedi. Ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Âise'nin o günkü hicabi ne idi? diye sordum. Atâ: Âise o gün keçeden yapilmis bir küçük Türk çadiri içinde idi. Çadirin bir perdesi vardi. Âise ile bizim aramizda bundan baska birsey yoktu. Ben Âise'nin üzerinde gül rengi ile boyanmis bir gömlek gördüm, dedi [175].

100-.....Peygamber'in zevcesi olan Ümmü Seleme söyle demistir: Ben (hacc esnasinda) rahatsiz oldugumu Rasûlullah'a söyledim. "Halkin arka tarafindan deveye binerek tava et!" buyurdu. Ben de öylece tavaf ettim. O sirada Rasîullah Beyt'in tâ yaninda namaza durmus, sabah namazi kildiriyor, namaz içinde de VeH-Tûri ve Kitabin Mestûrin sûresini okuyordu [176].

65- Tavaf Esnasinda Kelam Etmek Babi

101-.....îbn Cureyc tahdîs edip söyle demistir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi; ona da Tâvûs, Ibn Abbâs(R)'tan haber verdi. Peygamber (S) Ka'be'yi tavaf ederken, elini diger bir insanin eline bir kayisla yâhud bir iple yâhud bunlardan baska bir seyle baglamis bir insanin yanindan geçti. Peygamber, kendi eliyle bu bagi kopardi. Bundan sonra da onun yanindaki adama: "Bu insani etiyle yed!" buyurdu [177].

66- Bab: Sahis Tavaf Esnasinda Çirkin Görülen Bir Yürüme Yahud Bir Kayis veya Herhangi Birsey Gördügü Zaman Onu Koparir

102- Bize Ebû Âsim, îbn Cureyc'den; o da Süleyman el-Ahvel'den; o da Tâvûs'tan; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ka'be'de bir yular yâhud bundan baska baglayacak bir bag ile tavaf eder bir kimse gördü de, onun bagini kopardi [178].

67- Bab: Ka'be'yi Çiplak Kisi Tavaf Etmez; Müsrik Olan da Hacc Yapamaz

103-..... Ebû Hureyre söyle haber vermistir: Ebû Bekr es-Siddîk, Veda Hacci'ndan bir sene evvel Rasûlullah tarafindan hacc emîri olarak Mekke'ye gönderildigi haccda, Ebû Bekr de Ebû Hureyre'yi, kurbân bayraminin ilk günü Minâ'da büyükçe bir topluluk içinde halka su iki maddeyi i'lân etmeye yollamistir: "Ey insanlar! Iyi biliniz! Bu yildan sonra hiçbir müsrik hacc yapamaz, ve çiplak kisi de Ka'be'yi tavaf edemez!" [179].

68- Tavaf Etmekte Olan Kimse Tavaf Esnasinda Durdugu Zaman (Tavafi Kesilir Mi Yahud Kesilmez Mi)? [180]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Tavaf etmekte olanlarin içinde namaz ikaame edilirse, yâhud tavaf eden kisi tavaf yerinden def edilirse, namazindan selâm verince kestirilmis oldugu tavafina dönüp devam eder, demistir. Atâ'nin bu sözüne benzer bir söz de Ibn Umer'den ve Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'den zikr olunuyor [181]

69- Bab: Peygamber (S) Yedi Dolasmalik Tavafi Için Iki Rek'at Namaz Kildi

NâfT de: Ibn Umer, her yedi dolasmalik tavafi için iki rek'at namaz kilardi, demistir [182].
Ismâîl ibn Uleyye de: Ben Zuhrfye: Atâ, tavaf eden kisiye kilacagi farz namaz, tavafin iki rek'atindan kifayet eder diyor, dedim. Zuhrî: Sünnet (yânî sünneti gözetmek) daha faziletlidir. Peygamber asla birçok yediler dolasip tavaf etmedi; ancak yedi dolasmalik tavaf akabinde iki rek'at namaz kildi, dedi [183].

104-.....Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o söyle demistir: Biz Ibn Umer'e: Umre niyetiyle Ka'be'yi tavaf eden kimse Safa ile Merve arasinda sa'y etmeden evvel, kadiniyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. Ibn Umer: Rasûlul-lah (S) -umre için Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolasip tavaf etti. Sonra Makaami Ibrâhîm arkasinda iki rek'at namaz kilip Safa ile Merve arasinda sa'y etti, dedi ve: "And olsun, Allah Elçisi 'nde sizin için güzel bir uyma numunesi vardir" (ei-Ahzâb: 2i) âyetini söyledi.

Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Câbir ibn Abdillah'a da ayni seyi sordum; Câbir: Safa ile,Merve arasini dolasip sa'y etmedikçe erkek, kadinina yaklasmaz, diye cevâb verdi [184].

70- Mekke'ye Gelip Yaptigi Ilk Gelis Tavafindan Sonra ta Arafat'a Çikip Tekrar Dönüp Gelinceye Kadar Ka'be'ye Yaklasmayan ve (Nafile) Tavaf Yapmayan Kimse Babi

105-.....Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber (S) – Veda Hacci'nda Mekke'ye- geldi, Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasinda sa'y etti ve bu tavafindan sonra tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye yaklasmadi [185].

71- Iki Rek'at Tavaf Namazini Mescidden Disari Çikarak Kilan Kimse Babi

Umer (R) bu namazi bir defasinda Harem'den çikarak disarida kilmistir [186].

106-.....Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Urve'den; o da Ebû Seleme'nin kizi Zeyneb'den tahdîs etti ki, Üm-mü Seleme (R): Ben Rasülullah'a rahatsizligimi arzettim... demistir.
H ve yine bana Muhammed ibn Harb tahdîs edip söyle dedi: Bize Ebû Mervân Yahya ibnu Ebî Zekeriyyâ el-Gassânî, Hisâm'dan; o da babasi Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti (O, söyle demistir): Rasûlullah Mekke'de iken Ümmü Seleme de (rahatsizligi sebebiyle) henüz tavaf etmemisken, Rasûlullah ve Ümmü Seleme (Harem'den veya Mekke'den) çikmak istediklerinde, Rasûlullah Ümmü Seleme'ye:
— "Sabah namazi ikaamei edildigi zaman insanlar namaz kilarlarken, sen devenin üzerinde tavaf et!" buyurdu.
Ümmü Seleme böyle yapti ve tavaf namazi kilmadan disari çikti [187]

72- Iki Rek'at Tavaf Namazini Makaam(i Ibrahim)in Arkasinda Kilan Kimse Babi

107-.....Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ibn Umer(R)'den isittim; söyle diyordu: Peygamber (S) Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi kerre dolasip tavaf etti, müteakiben Makaam'in arkasin-da iki rek'at namaz kildi. Sonra da Peygamber (S) sa'y yapmak için Safâ'da çikti. Yüce Allah da zâten: "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma numunesi vardir.,."(ei-Ahzâb: 2i) buyurmustur [188].

73- Sabah ve Ikindi Namazlarindan Sonra Tavaf Etmek Babi

Ibn Umer (R) günes dogmadigi müddetçe iki rek'at tavaf namazini kilar idi. Umer ibn Hattâb (R) ise sabah namazindan sonra binegine binmis, nihayet bu iki rek'ati Zü Tûvâ mevkiinde kilmistir [189].

108-.....Âise (R) söyle demistir: Bir takim insanlar sabah namazindan sonra Beyt'i tavaf ettiler, sonra da bir vaizin huzurunda oturdular. Nihayet günes dogdugu zaman kalkip namaza koyuldular. Bunun üzerine Âise (R): Bunlar oturdular; nihayet içinde namaz kilmak mekruh kilinan su saatte kalkmis, namaz kiliyorlar, demistir [190].

109-.....Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Ben Peygamber(S)'den isittim, O, günesin dogmasi sirasinda ve bir de batisi sirasinda namaz kilmaktan nehyediyordu [191].

110-.....Bize Ubeyde ibnu Humeyd tahdîs edip söyle dedi: Bana Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip, söyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr(R)'i gördüm. O fecr namazindan sonra tavaf eder, sonra da iki rek'at namaz kildirdi. Râvî Abdulazîz dedi ki: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i gördüm, ikindiden sonra iki rek'at namaz kilardi ve Âise'nin kendisine Peygamber'in bu iki rek'ati kilmadan evine girmedigini tahdîs ettigini haber verdi [192].

74- Rahatsiz Olan, (Bir Binite) Binerek Tavaf Eder Babi

111-.....Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da îbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) bir deve üzerinde oldugu hâlde Beyt'i tavaf etti. Haceri Esved rüknüne geldikçe ona elindeki bir seyle isaret edip, tekbîr getirdi [193].

112-.....Ümmü Seleme (R) söyle demistir: Ben Rasûlullah'a rahatsiz oldugumu arzettim. Bunun üzerine bana: "Sen binekti olarak insanlarin ötesinden tavaf et!" buyurdu. Ben, Rasûlullah Beyt'-in yaninda namaz kildirirken tavaf ettim; kendisi namaz içinde Ve't-Tûri ve Kitabin Mestûrin sûresini okuyordu [194].

75- Hacilara Su Içirilmesi Babi

113-.....Ibn Umer (R) söyle demistir: Abbâs ibnu Abdilmuttalib (R) hacilara su (ve serbet) dagitmak için Minâ gecelerinde Mekke'de ikaâmet etmek üzere Rasûlullah'tan izin istedi. Rasûlullah da ona izin verdi [195].

114-.....Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ikrime'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) Harem'deki serbet dagitilan sebîl yerine geldi ve serbet istedi. Abbâs, ogluna:
— Ey Fadl, anana git de yanindaki (husûsî) serbetten Rasûlullah'a getir! dedi.
Rasûlullah:

— "(Hayir.) Bana bu serbetten ver!" buyurdu. Abbâs:
— Yâ Rasûlallah! Halk buradaki serbete ellerini sokuyorlar! dedi. \; Rasûlullah:
— "îste halkin içtigi bu serbetten ver!" buyurdu.
Ve Abbâs'in sundugu umûmî serbetten içti. Sonra Rasûlullah Zemzem Kuyusu'na geldi. Abbâs ogullari (burada hacilara) su içiri-yorlardi ve kuyudan su çekiyorlardi. Rasûlullah:
— "(Ey Abdulmuttalib ogullari,) çekiniz! Siz hayirli bir is yapiyorsunuz, dedi.
Sonra Rasûlullah:
— "Halkin (su çeldsine uymak için) kalabalik etmesi endîsesi olmasaydi ben de devemden iner, hattâ -kuyunun ipini, eliyle omuzu-na isaret ederek- suraya kor, sizin gibi su çekerdim" buyurdu [196].

76- Zemzem Suyu Hakkinda Gelen Haberler Babi

115-.....Enes ibn Mâlik dedi ki: Ebû Zerr (R) bu Mi'râc kissasini söyle tahdîs eder idi: Rasûlullah (S) söyle buyurdu: "Ben Mekke'de iken içinde bulundugum evin tavam yarildi. Cibril aleyhi's-selâm indi. Gögsümü yardiktan sonra içini Zemzem suyu ile yikadi. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altin bir legen getirip, içindekini gögsümün içine bosaltti. Sonra gögsümü kapatti. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya dogru çikardi. Cibril oranin, yâni yere en yakin semânin bekçisine "Aç!" dedi. Bekçi: Kimdir o? dedi. Cibril: Ben Cibril'im, dedi [197].

116-.....Ibnu Abbâs (R) söyle tahdîs etmis: Ben Rasûlullah'a "zemzem suyundan sundum. O da ayakta oldugu hâlde içti, demistir.
Âsim el-Ahvel dedi ki: Ibn Abbâs'in âzâdhsi Ikrime Allah adiyle yemîn edip: Rasûlullah (S), îbn Abbâs'm kendisine Zemzem suyundan içirdigi gün, muhakkak deve üzerinde bulunuyordu, dedi [198].

77- Kiran Hacci Yapan Kimsenin Tavafi Babi [199]

117-.....Âise (R) söyle demistir: Biz Rasûlullah'in beraberinde Veda Hacci'na çiktik, ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettik. Sonra Rasûlullah (S): "Beraberinde hedy kurbâni olan, hacc ve umre niyetiyle ihram edip, telbiye eylesin. Sonra bu ikisini bitirinceye kadar ihramdan çikmaz" buyurdu. Nihayet ben hayizli olarak Mekke'ye geldim. Haccimizi yapip tamamladigimizda, Rasûlullah beni Abdurrahmân'm beraberinde Ten'îm mevkiine gönderdi. Ben oradan umre için ihrama girip, umremi yaptim. Rasûlullah: "Iste bu umre, senin yapacagin umrenin yerinedir" buyurdu. Umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmis olanlar, Mekke'de tavaf ve sa'yi yaptiktan sonra ihramdan çiktilar. Sonra da Minâ'dan dönmelerinin ardindan hacc için diger bir tavaf daha yaptilar. Amma (yanlarinda hedy olanlarla) hacc ile umreyi (bir ihramda) cem' etmis olanlara gelince, bunlar bir tavaf yaptilar [200].

118-.....Bize ibnu Uleyye, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti (NâfV söyle demistir): Ibnu Umer'in binek devesi hacc yolculugu için evinde hazirlanmis bulundugu sirada oglu Abdullah ibn Abdil-lah yanina girdi de: Ben bu yil insanlar arasinda bir harb olacagindan ve bu sebeble onlarin seni Beyt'i ziyaretten men' edeceklerinden endîse ediyorum. Onun için bu yil hacca gitmesen de evinde ikaamet etsen! dedi. Bunun üzerine Ibn Umer: Rasülullah (S) umre için yola çikti. Kureys kâfirleri O'nunla Beyt arasinda perde oldular. Eger benimle Beyt arasina mâni' olunursa, ben de Rasûlullah'm yaptigi gibi yaparim: "And olsun Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma numunesi vardir ".(ei-Ahzâb: 21) dedi. Sonra da: Ben sizi sâhid kiliyorum. Ben umremle beraber bir hacci kendime vâcib kildim (yânî kiran hac-cina niyet ettim), dedi. Oglu Abdullah dedi ki: Bundan sonra baham Ibn Umer (Arafat'ta vukuftan sonra Minâ'dan Mekke'ye) geldi ve hacc ile umresi için bir tek tavaf yapti [201].

119-.....Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki (o, söyle demistir): Ibnu Umer, Haccâc'm Ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke'ye indigi yil hacc etmek istedi. Çocuklari tarafindan kendisine: Insanlar arasinda bir harb vardir. Biz onlarin seni haccdan men' edeceklerinden korkuyoruz, denildi. Ibn Umer: "And olsun Allah Elçisi'nde sizin için çok güzel bir uyma numunesi vardir" (ei-Ahzâb: 21). Eger Beyt'i ziyaretten men' olunursam, o takdirde ben de Rasûlullah'm yaptigi gibi yaparim. Ben sizleri sâhid kiliyorum ki, ben umre yapmayi kendime vâcib kildim, dedi. Sonra yola çikti. Nihayet (Zu'1-Huleyfe'nin önündeki) Beydâ meydanina vardigi zaman: Hacc ile umrenin hâli (mâni' olunmakla ihramdan çikmak cevazinda) bir seydir (yânî aralarinda fark yoktur). Sizleri sâhid kiliyorum ki, ben umremle beraber hacci kendime vâcib kildim, dedi. Yolda Cuhfe yakinindaki Kudeyd mevkiinden satin aldigi kurbâni hedy olarak sevketti. Ve bu tek kurbân üzerine ziyâde etmedi. Çünkü ihramin haram kildigi suçlardan birini islemediginden baska bir kurbân kesmedi. Arada ihramdan çikmadi, ihramdan dolayi haram olan fiillerin hiçbiri kendine halâl olmadi, tiras Olmadi, saçini kisaltmadi. Nihayet nahr günü olunca, Ibn Umer kurbânini kesti, tiras oldu ve ifâda tavafini yapti. Ibn Umer nahr günü yaptigi bu ilk tavâfiyle hacc ve umre tavafini edâ etmis oldugu görüsünde bulundu. Ve Rasûlullah (S) da böyle yapti, dedi [202].

78-Tavafin Abdestli Yapilacagi Babi

120-.....Bize Ibnu Vehb tahdîs edip söyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Nevfel el-Kurasî haber verdi ki, bu Muhammed ibn Abdirrahmân, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e, (hacc niyetiyle ihrama giren kimse tavaf.ve sa'y ile ihramdan çikabilir mi, çikamaz mi mes'elesini, yânî haccin umreye çevrilmesi mes'elesini) sormus. Urve de -hacc niyetiyle ihrama giren kimsenin yalniz hacci bitirdikten sonra ihramdan çikabilecegini, haccin umreye çevrilemeyecegini isbât yolunda- söyle demistir:
Peygamber (S) söyle hacc etmistir: Bana Âise (R) haber verdi: Peygamber Mekke'ye geldiginde îfâya basladigi ilk ibâdet olmak üzere abdest aldi. Sonra Beyt'i tavaf etti. Sonra Peygamber, bu tavaf ve sa'yi umre olmus saymadi. Peygamberden sonra Ebû Bekr hacc yapti. Onun da Beyt'i tavaf etmek ilk yaptigi sey oldu. Sonra bu tavaf ve sa'y umre olmadi. Ebû Bekr'den sonra Umer de bunun gibi yapti. Umer'den sonra Usmân (R) hacc yapti. Ben Usmân'i iyice gördüm; onun da ilk yaptigi is,

Beyt'i tavaf etmektir. Sonra bu tavaf ve sa'y, umre olmadi. Sonra Muâviye ve Abdullah ibnu Umer hacc yaptilar. Sonra ben babam Abdullah ibnu'z-Zubeyr ibni'l-Avvâm'in beraberinde hacc yaptim. Onun da Beyt'i tavaf etmek, ilk yaptigi is oldu. Sonra bu tavaf ve sa'y, umre olmadi. Sonra ben Muhacirler ve En-sâr'i gördüm; onlar da hep böyle yapiyorlardi da, onlarin bu tavaf ve sa'yleri bir umre olmadi. Sonra böyle yaptigini gördügüm insanlarin sonuncusu Ibnu Umer'dir. Sonra o da hacci bozup umreye çevirmedi.
Ve iste Ibnu Umer, o suâli soranlarin yanindadir. Öyleyken bunu niye ondan sormuyorlar? Ibnu Umer haccini bozup umre yapmamis; geçmis olanlardan da hiçbir kimse haccini bozmamistir. Onlarin hepsi Beyt'i tavaf için ayaklarini Mescid'in içine koyduklari zaman, baska bir ibâdete baslamazlardi. Tavaftan sonra da kendileri halâl olmaz, yânî ihramdan çikmazlardi. Ben annem Esma ve teyzem Âi-se'yi de gördüm ki, onlarin ikisi de Mekke'ye geldikleri zaman Beyt'i tavaf etmekten evvel baska bir ise baslamazlardi. Onlar Beyt'i tavaf ederler, sonra da halâl olmazlardi [203].

Bana annem Esma bintu Ebî Bekr haber verdi ki, kendisi ve kiz-kardesi Âise,Zubeyr, fulân ve fulân kimseler umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmisler, bunlar Haceri Esved'i isti'lâm edip el sürdükleri,yânî tavafi ve sa'yi tamamladiklari zaman ihramdan çikmislardir [204].

79- Safa Ile Merve Arasini Sa'y Etmenin Vücübu ve Bu Satin Allah'in Seairinden (Alametlerinden) Kilinmis Oldugu Babi [205]

121-.....Urve söyle demistir: Ben Âise'ye söyle sordum: Yüce Allah'in "Sübhesiz Safa ile Merve Allah'in alûmetlerindendir. Iste kim o Beyt'i hacc ve umre kasdiyle ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be ys yoktur. Kim gönüllü olarak (vâcib olmayan amellerden) bir hayr islerse (mükâfatini görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren, hakkiyle bilendir" (d-Bakara: iss> kavli hakkinda ne re'y edersin? Yemîn ederim ki, Safa ile Merve arasinda sa'y etmemek hiç kimse üzerine bir günâh olmaz, dedim.
Âise:
— Ey kardesim oglu, sen fena söz söyledin! Eger bu âyetin ma'-nâsi (hükmü) senin te'vîl ettigin gibi (sa'y mubah) olsaydi, âyet "Safa ile Merve arasinda sa'y etmemekte günâh yoktur" suretinde olurdu. Su kadar ki, bu âyet Ensâr hakkinda indirilmistir. Ensâr müslümân olmalarindan önce, Müsellel mevkii yaninda bulunup kendisine ibâdet edegeldikleri Tâgiye Menât putu için ihrama girip telbiye ederlerdi. Iste Ensâr'dan ihrâmlanan kimseler (kendi putlari karsisinda dikili bulunan) Safa ile Merve putlari arasinda sa'y etmeyi günâh sayarlardi. Ensâr müslümân olduklari zaman müskil saydiklari bu vaziyeti Rasûlullah'a söyle sordular:
— Yâ Rasûlallah! Bizler Safa ile Merve arasinda sa'y etmeyi günâh sayiyorduk (bu is bize agir geliyor), dediler.
Bunun üzerine Yüce Allah "Sübhesiz Safa ile Merve Allah 'in alâmetler inde mi ir..." âyetini indirdi. Âise (R):
— Rasûlullah Safa ile Merve arasinda dolasip sa'y etmeyi kendi fiili ile de kaanûnlastirmistir. Artik bu iki tepe arasinda dolasmayi, yânî sa'yi terketmek kimse için caiz degildir, demistir.

Zuhrî dedi ki: Âise'nin bu hadîsim Abdurrahmân'in oglu Ebû Bekr'e haber verdim (ve bu konudaki bilgisini sordum). O bana cevaben söyle dedi:
— Âise'nin Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasinda sa'yi günâh sayan bir zümre bulundugunu haber vermesi, sübhesiz ki bir ilimdir. Fakat ben bunu isitmis degilim. Ben ilim ehli olan birçok kimselerden isittim ki, onlar söyle zikrediyorlardi: Âise'nin haber verdigi Menât için ihrama girmekte olan bu zümreden baska, Ensâr'dan bir zümre daha vardi. Bunlarin hepsi de bil'akis Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasinda tavaf ederlerdi. îslâm devri gelip, Yüce Allah "... O kadîm Beyt'i tavaf etsinlâr" (ei-Hacc: 29) kavliyle Beyt'i tavaf etmeyi zikredip de Safa ile Merve tavafi Kur'ân'da zikredilmeyince, bunlar:
— Yâ Rasûlallah! Biz öteden beri Safa ile Merve arasinda tavaf ederdik. Allah Beyt'i tavaf emrini indirdigi hâlde, Safa ile Merve arasinda sa'yi zikretmedi. Biz Safa ile Merve arasinda sa'y edersek, bize günâh var midir? diye sordular.
Bunun üzerine Yüce Allah: "Sübhesiz Safa ile Merve Allah'in alâmetlerindendir. Iste kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdi ile ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur. Kim gönlünden bir hayr islerse (mükâfatini görür). Çünkü Allah tâatle-rin ecrini veren, hakkiyle bilendir" (ei-Bakara: 158) âyetini indirdi [206]. Yine Abdurrahmân oglu Ebû Bekr devam edip söyle dedi: Ben bu el-Bakara: 158. âyetinin Ensâr ve Arablar'in diger bir kavminden olusan her iki firka hakkinda, yânî hem Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasinda tavaf etmeyi günâh sayanlar firkasi, hem de Câhiliyette Safa ile Merve arasini tavaf edegeldikleri hâlde sonradan Islâm devrinde Aliah'in Beyt'i tavafi emredip de (ei-Hacc: 29) Safa ve Merve'yi zikretmedigi için Safa ile Merve arasini tavaf etmeyi günâh sayanlar firkasi hakkinda indigini isitirim. Nihayet Allah Beyt'i tavafi zikretmesinin (ei-Hacc: 29) ardindan, bu Safa ile Merve arasinda sa'yi de (ei-Bakam: isg) zikretti (yânî el-Bakara: 158. âyetinin inmesi, el-Hacc: 29 âyetinin inmesinden sonra oldu) [207].

80- Safa Ile Merve Arasinda Sa'yin Keyfiyeti Hakkinda Gelen Haberler Babi

Ve Ibn Umer (R): Sa*y, Abbâd ogullari evinden Ebû Huseyn ogullari sokagina kadardir, demistir [208].

122-.....Ibn Umer (R) söyle demistir: Rasülullah (S), gelis tavafi olan ilk tavafi yaparken ilk üç dolasmayi hizli, dört dolasmayi ise (âdet olan yürüyüsle) yürürdü. Safa ile Merve arasinda dolasir-ken de sel yerinin karninda (bugünkü iki yesil sütûncuk arasinda) kosardi. Râvî dedi ki: Ben, Nâfi'e: Abdullah ibn Umer, Yemen tarafindaki köseye ulastigi zaman yürür müydü? diye sordum. Nâ-fi': Hayir, ancak rükn üzeri kalabalik ve sikisik olmasi hâlinde yürürdü. Çünkü Ibn Umer, rüknü isti'lâm etmedikçe terketmezdi [209].

123-.,.... Amr ibn Dînâr söyle demistir: Biz Ibn Umer'e:
— Eger bir kimse umre niyetiyle Beyt'i tavaf eder de Safa ile Merve arasini dolasmazsa (ihramdan çikip) kadinina gelebilir mi? Diye sorduk.

Ibn Umer:
— Peygamber (S) -umre için-Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolasti, Makaam'in arkasinda iki rek'at namaz kildi, akabinde Safa ile Merve arasini da yedi kerre dolasti. "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için çok güzel bir uyma örnegi vardir'* (ei-Ahzâb: 2i), dedi.
Râvî dedi ki: Biz Câbir ibn Abdillah'a da ayni seyi sorduk. Cabir de:
— Safa ile Merve arasinda sa'y etmedikçe, kadina sakin yaklasmasin, dedi [210].

124- Bize Mekkî ibnu Ibrâhîm tahdîs etti ki, Ibn Cureyc söyle demistir: Bana Amr ibnu Dînâr haber verip söyîe dedi: Ben Ibn Umer(R)'den isittim, söyle dedi: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i tavaf etti, sonra iki rek'at namaz kildi, Sonra Safa ile Merve arasinda sa'y etti. Sonra da "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma örnegi vardir" (ei-Ahzâb: 21) âyetini okudu [211].

125-.....Bize Asim ibn Süleyman haber verip söyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:
— Sizler Safa ile Merve arasinda sa'y etmeyi çirkin görüyor muydunuz? diye sordum.
Enes:
— Evet. Çünkü bu sa'yler, Allah "Sübhesiz Safa ile Merve Allah alâmetlerindendir, Iste kim o Beyt 7 hacc veya umre niyetiyle ziyaret ederse, bunlari güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur... " (ei-Bakara: 158) âyetini indirinceye kadar, Câhiliyet alâmetlerinden idi, diye cevâb verdi [212].

126-.....Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) Beyt'i ve Safa ile Merve arasini ancak müsriklere kendi kuvvetini göstermek için kosarak sa'y etti, demistir [213].
el-Humeydî sunu ziyâde edip söyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyey-ne tahdîs edip söyle dedi: Bize Amr tahdîs edip söyle dedi: Ben Atâ'dan isittim, Ibn Abbâs'tan yukariki hadîsin benzerini rivayet etti [214].

81- Bab: Hayizli Kadin Hacc ve Umrede Ka'be'yi Tavaf Etmesi Hariç, Diger Menseklerin Hepsini Yerine Getirir

Hacc ve umre yapan kisi, Safa ile Merve arasinda abdestsiz olarak sa'y ettigi zaman (hüküm nedir)? [215]

127-.....Âise (R) söyle demistir: Ben Mekke'ye hayizli olarak geldim. Ka'be'yi de, Safa ile Merve arasini da tavaf etmedim. Âise dedi ki: Ben bu hâlimi Rasûlullah'a sikâyet ettim. Rasûlullah (S): "Hacinin yapacagi isleri sen de yap, su kadar ki, sen ancak temiz oluncaya kadar Beyt'i tavaf etme!" buyurdu [216].

128- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip söyle dedi: Bize Abdulvahhâb tahdîs edip söyle dedi:
H Müellif Buhârî dedi ki: Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât söyledi. Bize Abdulvahhâb tahdîs edip söyle dedi: Bize Habîbun el-Muallimu, Atâ'dan tahdîm etti ki, Câbir ibn Abdillah söyle demistir: Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc için ihrama girdiklerinde, Peygamber ile Talha'dan, bir de Yemen'den gelen Alî'den baska sahâbîlerden hiçkimsenin beraberinde kurbanligi yoktu. Alî, Yemen'den kurbâni beraberinde olarak Mekke'ye geldi ve: Ben Peygamber'in ihrama girdigi gibi ihrâmlandim, dedi. (Biz Mekke'ye geldigimizde) Peygamber, sahâbîlerine, ihrama girerken niyet ettikleri hacci umreye çevirmelerini, tavaf ve sa'y yapmalarini, sonra saçlarini kisaltmalarini ve ihramdan çikip halâl olmalarini; yalniz yaninda kurbanligi bulunanlarin ihramlarindan çikmamalarini emretti. (Hacci feshedip, umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler, bu hâle taaccüb ederek:)
— Bizler herbirimizin cinsiyet âletleri menî damlatir hâlde mi Mi-
nâ'ya gidecegiz? dediler.
Sahâbîler arasinda söylenen bu söz Peygamber'e ulasinca, cevaben:
— "Isimden simdi bildigimi (yâni hacc aylarinda umrenin caiz oldugunu simdi bildigim gibi) ihrama girerken de bilmis olaydim, kurbân sevketmezdim. Ve yanimda kurbânim olmasaydi, simdi ben de sizin gibi ihramdan çikardim" buyurdu.
Ve Âise hayz oldu da bütün hacc fiillerini yerine getirdi, yalniz Beyt'i tavaf etmedi. Nihayet temizlenince Beyt'i tavaf etti. Âise:
— Yâ Rasûlallah, sizler bir hacc ve bir umre ile gidiyorsunuz, ben ise yalniz bir hacc ile gidiyorum, dedi.
Bunun üzerine Rasûlullah, Ebû Bekr'in oglu Abdurrahmân'a Âi-se'nin beraberinde Ten'îm'e kadar çikmasini emretti. Âise de hacc-dan sonra oradan bir umre yapti [217].

129-.....Hafsa bintu Sîrîn söyle demistir: Biz taze kizlarimizi (ihtiyâçlar veya diger isler hususunda) disari çikmalarindan men' ederdik. Nihayet Basra'ya bir kadin gelip Halef ogullari kasrina indi. O kadin, kizkardesinin Rasûlullah'm sahâbîlerinden birinin nikâhinda oldugunu, kocasinin Rasûlullah'm beraberinde oniki gazvede bulundugunu, kizkardesinin de bizzat kocasinin beraberinde alti gazaya istirak ettigini, kizkardesinin: Biz yaralilara ilâç yapar, hastalara bakardik, dedigini tahdîs etti. Ve sonra: Kizkardesim, Rasûlullah'a:
— Birimizin cilbâbi, yâni örtünecek bir seyi bulunmazsa, böyle isler için disariya çikmamasinda üzerine bir günâh var midir? diye sormus.
Rasülullah ona:
— "Arkadasi kendi cilbâblarindan birini ona giydirsin de, hayr (islerin) da ve mü'minlerin da'vet ve dualarinda hazir bulunsun" buyurmustur.
(Hafsa bintu Sîrîn dedi ki:) Ümmü Atiyye buraya geldiginde kadinlar bunu ona sordular yâhud da biz ondan bu hadîsi sorduk. Hafsa bintu Sîrîn: Ümmü Atiyye ne zaman Rasûlullah'i ansa,muhakkak"Bi-ebî = O'na babam feda olsun" cümlesini bir ara cümlesi olarak söylerdi, dedi.
Biz Ümmü Atiyye'ye:

— Sen Rasülullah'tan sunu sunu, yânîyukariki hadîsi söylerken bizzat isittin mi? dedik.
Ümmü Atiyye yine:
— Babam O'na feda olsun, evet isittim. Rasülullah (S): "Kocaya gitmemis tazeler, perde sahihleri -yâhud da: Kocaya gitmemis taze kizlar, perde sahibesi olan kadinlar- ve hayizli kadinlar disari çiksinlar da hayir -(meclislerin)- da ve müslümânlarin duasinda hâzir bulunsunlar. Yalniz hayizli kadinlar namaz yerinden ayrica dururlar" buyurdu, dedi.
Ben:
— Hayizli kadinlar da mi? diye tekrar sordum. Ümmü Atiyye:
— Bu hayizli kadinlar Arafat'ta hazir bulunmuyorlar mi? Fu-lân yerde hazir bulunmuyorlar mi? Fulân yerde hazir bulunmuyorlar mi? dedi [218].

82- Mekkeli Için ve Temettü' Hacci Niyetiyle Hariçten Gelen Âfaki Haci Için Mina'ya Çikacagi Zaman, Mekke Vadisindeki Batha'dan ve Mekke'nin Diger Yerlerinden Ihrama Girmesi Babi [219]

Ve Atâ'ya: Mekke'de mücavir olup oturan kimsenin hacc niyetiyle telbiye etmesi hâli soruldu. Atâ: îbn Umer, Zu'1-hicce'nin sekizinci terviye günü telbiye ederdi, dedi [220].
Ve Abdulmelik, Atâ'dan; o da Câbir(R)'den söyledi ki, o: Biz Peygamberdin beraberinde Mekke'ye geldik. (Umre yapip ihramdan çiktik.) Nihayet terviye günü hacc niyetiyle telbiye ederken, Mekke'yi arka tarafimiza atmistik, demistir [221].
Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim söyle dedi: Câbir: Bizler Bathâ'dan ihrama girip telbiye ettik, demistir [222].
Ve Ubeydullah ibn Cureyc, Ibn Umcr'e: Ben seni Mekke'de oldugun zaman gördüm, insanlar hilâli gördükleri zaman ihrama girip telbiye ettiler; sen ise terviye gününe kadar telbiye etmedin, dedi. îbn Umer:
Ben Peygamberdi, devesi onu hareket ettirinceye kadar telbiye eder görmedim, demistir [223]

83- Bab: Terviye Günü Ögle Namazini Nerede Kilar?

130..... Abdulazîz ibnu Rufey' söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'e sordum ve:
— Peygamber(S)'den hatirladigin bir seyi, yânî zu'1-hiccenin sekizinci günü Ögle Ile ikindi namazlarini nerede kildigini bana haber verir misin? dedim.
Enes:
— Minâ'da kildi, dedi. Ben:
— Minâ'dan dönüs günü ikindi namazim nerede kildi? dedim. Enes:
—Ebtah'da (yânî Muhassab'da) kildi, dedi. Bundan sonra Enes, ben Abdulazîz'e:
— Sen de emirlerinin isleyecegi gibi isle, dedi [224].

131-.....Bize Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip söyle dedi:
Ben Enes'e kavustum. H Buhârî dedi ki: Ve bana Ismâîl ibn Ebân tahdîs edip söyle dedi: Bize Ebû Bekr ibn Ayyas tahdîs etti ki, Abdulazîz söyle demistir: Ben terviye günü Minâ'ya çiktim ve Enes'e bir esek üzerinde giderken kavustum. Ve kendisine: Peygamber (S) bu gün ögle namazini nerede kildi? dedim. Enes: Sen emirlerinin kilacagi yeri gözetle de, sen de orada kil! dedi [225].

84- Mina'daki Namaz(larin Keyfiyyeti) Babi [226]

132-.....Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Abdullah ibnu Umer'in oglu Ubeydullah, babasindan haber verdi. O: RasûluIIah (S) Minâ'-da (dört rek'atli farzlari) iki rek'at kildi. Ebû Bekr ile Umer de, ve halifeliginin baslarinda Usmân da böyle kildilar [227].

133-.....Harise ibn Vehb el-Huzâî (R): Peygamber (S), biz en çok ve en ziyâde korkusuz oldugumuz hâlde bizlere Minâ'da namazi iki rek'at kildirdi, demistir [228].

134.....Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamberdin maiyyetinde Minâ'da iki rek'at kildim. Ebû Bekr'in maiyyetinde iki rek'at kildim. Umer'in maiyyetinde iki rek'at kildim. Sonra sizin yollariniz ayrildi. Âh nasibim o dört rek'at olacagina, keski kabul olunmus iki rek'at olsa! demistir [229].

85- Arefe Günü Orucu Babi [230]

135-.....Bize Salim Ebu'n-Nadr tahdîs edip söyle dedi: Ben Ümmü'l-Fadl'in âzâdlisi Umeyr'den isittim; o da Ümmü'1-Fadl Lu-bâbe'den. Lubâbe (R): Arafat'ta arefe günü Peygamber(S)'in orucu (yânî oruçlu olup olmadigi) hususunda insanlar sübhe ettiler. Ben.Pey-gamber'e bir (bardak) serbet gönderdim, O da bu serbeti içti, demistir [231]

86- Mina'dan Kusluk Vakti Arafat'a Giderken Telbiye ve Tekbir Etmek Babi

136-.....Bize Mâlik, Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sakafî'den haber verdi ki, o, Enes ibn Mâlik ile birlikte Minâ'dan Arafat'a dogru kusluk vaktinde giderlerken, Enes ibn Mâlik'e:
— Sizler bu arefe gününde Rasülullah'in beraberinde iken nasil yapardiniz? diye sormus.
Enes de:
— Bizden telbiye etmek isteyen telbiye eder, inkâra ugramazdi; tekbîr etmek isteyen tekbîr eder, o da inkâra ugramazdi, demistir [232].

87- Arefe Günü Günesin Ortadan Meylettigi Zaman Arafat'ta Vakfe Yapilacak Yere Gitmek Babi

137-.....Salim söyle demistir: Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân, Irak Vâlîsi bulunan Haccâc'i Hicaz'a, Ibn Zubeyr üzerine gönderdigi ve hacc emîri yaptigi zaman kendisine bir mektûb yazdi ve bu mektubunda hacc hükümleri hususunda Ibn Umer'in re'yine zinhar muhalefet etmemesini emretmisti.
Ben Salim, beraberinde oldugum hâlde, arefe günü günes tam ortadan meyi ettigi zaman, babam Abdullah ibn Umer Arafat'a geldi ve hac emîrinin perdeli çadiri önünde yüksek sesle seslendi. Haccâc üzerinde sari boyali büyük bir maslah oldugu halde çadirdan çikti ve:
— Ne var yâ Ebâ Abdirrahmân! dedi.
Ibn Umer:
— Eger sünnete uymak istersen (hutbe zamanidir), yürüyün, dedi. ii: Haccâc:
— Su saat mi? diye sordu. :
Ibn Umer:
— Evet, bu saat, dedi.
Haccâc:
— Beni biraz bekleyin, basimi yikayayim, sonra çikarim, dedi. îbn Umer devesinden indi, Haccâc çikincaya kadar bekledi. Haccâc çikinca babamla benim aramizda yürüdü. Bu sirada ben Haccâc'a:
— Eger sünnete uymak istersen hutbeyi kisalt, vakfeyi çabuk yap! dedim.
Bunun üzerine Haccâc, Abdullah ibn Umer'e bakmaya basladi. Babam Abdullah ibn Umer, Haccâc'm bu bakis ve tereddüdünü görünce:
— Salim dogru söyledi, dedi [233].

88- Arafat'ta Binek Üzerinde Vakfe BaiI

138-.....Ümmü'1-Fadl bintu'l-Hâris söyle demistir: Bir takim insanlar arefe günü Peygamber'in orucu hakkinda ben Ümmü'1-Fadl'in yaninda ihtilâf ettiler. Bâzisi Peygamber oruçludur dedi, bâzisi da oruçlu degildir dedi. Bunun üzerine ben Peygamberce, kendisi Arafat'ta devesi üzerinde vakfe yapmakta iken bir bardak süt gönderdim, O da bu sütü içti [234].

89- Arafat'ta Iki Namaz Arasini (Ögle Ile Ikindi Namazlarini) Birlestirmek Babi

Ibn Umer, Arafat'ta namazi imâmla beraber kilamadigi zamanda da kendi duraginda ögle ile ikindiyi birlestirir idi [235].

139-.....Ibn Sihâb söyle demistir: Bana Salim söyle haber verdi:
Haccâc ibn Yûsuf, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'le harb etmek üzere Mekke'ye indigi 73 senesinde, Abdullah ibn Umer'e: Arefe günü vakfe yerinde nasil yaparsiniz? diye sordu. Salim, Haccâc'a: Eger sünnete uymak istersen arefe günü namazi sicagin siddetli zamaninda kil, dedi. (Haccâc'in tereddüdlü bakisi üzerine Sâlim'in babasi) Abdullah ibn Umer: Salim dogru söyledi, dedi. Çünkü onlar sünnette ögle ile ikindi namazlarini birlestiriyorlardi. Ibn Sihâb dedi ki: Ben Sâlim'e:

Rasûlullah (S) böyle mi yapmistir? dedim. Salim: Sizler bu fiillerde ancak O'nun sünnetine uymaktasiniz, dedi [236].

90- Arafat'ta Hutbenin Kisa Yapilmasi Babi

140-.....Salim söyle demistir: Halîfe Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a hacc isleri hususunda Abdullah ibn Umer'e uymasini yazmisti. Arefe günü olunca ben de beraberinde oldugum hâlde, günes ortadan meylettigi sirada Ibn Umer geldi ve Haccâc'in çadirinin yaninda:
— Haccâc nerededir? diye yüksek sesle seslendi. Bunun üzerine Haccâc, Ibn Umer:
— Haydi (hutbe ve vakfe yapmak üzere) yürü! dedi. Haccâc:
— Simdi mi? dedi.
Ibn Umer:
— Evet (simdi onun vaktidir), deyince,
Haccâc:
- Bana biraz mühlet ver, üzerimden bir su tasirayim (yânî yikanayim), dedi.
Bu söz üzerine Ibn Umer bineginden inip, o çikincaya kadar bekledi. Haccâc çikinca, babam Ibn Umer'lebenim aramda yürüdü. Bu sirada ben kendisine:
— Eger sen bu gün sünnete icabet etmek istiyorsan, hutbeyi kisa tut ve vakfeye geçisi çabuklastir, dedim.
Ibn Umer de:
— Salim dogru söyledi, dedi [237].

91- Vakfe Yapilacak Yere Çabuk Gitmek Babi [238]

92-Vakfe'nin (Baska Yerde Degil; Ancak) Arafat'ta Yapilacagi Babi

141-.....Bize Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'im tahdîs etti ki, babasi Cubeyr ibn Mut'un (R): Ben bana âid bir deveyi ariyordum.. . demistir. H ve yine bize Müsedded tahdîs edip söyle dedi: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti ki, Amr, Muhammed ibn Cubeyr'den, o da babasi Cubeyr ibn Mut'im'den söyle dedigini isitmistir: Ben arefe günü bir devemi kaybetmis ve onu aramaga gitmistim. Bu sirada Pey-gamber(S)'i Arafat'ta vakfe ederken gördüm ve: Vallâhî burada vakfe yapan bu zât hums(yânî ahmesler)dendir. Fakat onun hâli nedir ki, burada yânî Arafat'la vakfe yapiyor? dedim [239].

142-.....Bize Alî ibnu Mushir tahdîs etti ki, Hisâm ibn Urve söyle demistir: Urve söyle dedi: Insanlar Câhiliyet'te Ka'be'yi çiplaklar olarak tavaf ederlerdi, bundan ancak ahmesler müstesna idi-ler. Ahmesler ise Kureys ile onun dogurdugu diger kabilelerden ibaretti. Bu ahmesler diger insanlara Allah rizâsi için âriyeten elbiseler verip sevâb ümîd ederlerdi. Erkek erkege elbise verir, bu ariyet elbiseyi alan kisi de aldigi bu elbise ile tavaf yapardi. Kadin kadina elbise verir, o da elbiseli olarak tavaf ederdi. Hums ferdlerinden birinin elbise vermedigi kisi ise Ka'be'yi çiplak

olarak tavaf ederdi. Ve keza diger insan topluluklari, Arafat'tan ifâda yaparlardi; hums ise Muzdelife'den ifâda yaparlardi.
Hisâm dedi ki: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âise'den haber verdi. Su: "... Sonra insanlarin ifâda yapip döndügü yerden siz de dönün... " (ei-Bakara: 199) âyeti bu ahmesler hakkinda inmistir. Dedi ki: Onlar (yânî ahmesler) Cem'den (yânî Muzdelife'den) ifâda yapiyorlardi, bu âyetle Arafat'a götürüldüler (yânî oraya gitmekle emr olundular) [240].

93- Arafattan Ayrildigi Zâmân Müzdeüfete Dogru Yürüyüs Babi

143.....Urve söyle demistir: Ben beraberinde oturur iken Usâme'ye:
— Veda Hacci'nda Arafat'tan Muzdelife'ye dogru ayrildigi zaman RasûluIIah (S) nasil (hareketle) yürüyordu? diye soruldu.
Usâme ibn Zeyd:
— Rasûlullah hizli ile yavas yürüyüs arasinda orta bir yürüyüs yürüyordu. Fakat genis bir meydan buldugu zaman hizli hareket ederdi, dedi.
Hisâm ibn Urve: "Nass", "Anak"tan daha hizli bir yürüyüstür, dedi [241].
Ebû Abdillah el-Buhârî: "Fecve", genis, hâlîyer'dir. Bunun cem'i "Fecevât" ve "Ficâ"' gelir. "Rakve(= Küçük kayik, gönden ve sahtiyandan düzülmüs küçük su kabi)"nin de böyle "Rakavât" ve "Rikâ"'seklinde iki cem'i vardir. "Ve lâte hîne menâs {- Hâlbuki o vakit kaçma zamani degildir)" (Sâd: 3) âyetindeki "Menâs", bu hadîsteki "Nassa" fiilinden degildir (yânî "Nassa" mudaaf, "Nâse" ise vavh ecveftir), dedi [242].

94- Arafat Ile Müzdelife Arasinda (Herhangi Bir Ihtiyaci Yerine Getirmek Için) Inmek Babi [243].

144-.....Usâme ibn Zeyd söyle demistir: Peygamber (S) Arafat'tan dönüsünde iki dag arasindaki yola dogru sapti, hacetini yerine getirdi ve abdest aldi. Ben:
— Yâ Rasûlallah! Namaz mi kilacaksiniz? dedim. Rasûlullah:
— "Namaz önünde (yânî Müzdelife'de kilinacak) buyurdu [244].

145-.....Bize Cuveyriye tahdîs etti ki, Nâfi' söyle demistir: Abdullah ibn Umer Müzdelife'de aksam namâziyle yatsi namazlarini birlestirirdi. Su kadar ki, onun bu namazlari birlestirmesi söyle olurdu: O da yolda Rasûlulîah'in girmis oldugu o iki dag arasi yoluna girer, orada hacetini giderip geregi gibi temizlenir (yânî istincâ ve istibrâ' yapar) sonra abdest alir, fakat namaz kilmazdi. Nihayet namazlari Müzdelife'de kilardi [245].

146-.....Usâme ibn Zeyd(R) söyle demistir: Arafat dönüsünde ben, Rasûlulîah'in bineginin arka tarafina bindim. Rasûlullah (S) Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dag arasindaki sol yola

ulasinca devesini çöktürdü, (inip) orada isedi. Sonra geldi. Ben kendisine abdest suyu döktüm, O da hafif bir abdest aldi. Ben:
— Yâ Rasûlallah! Namaz mi kilacaksiniz? dedim. Rasûlullah:
— "Namaz, önündeki Müzdelife'de (hazirdir)" buyurdu.
Ve Rasûlullah devesine binip sonunda Müzdelife'ye geldi ve baska seyle mesgul olmayip, hemen aksam ile yatsi namazlarini kildi. Bir müddet istirahattan sonra, bayram günü sabahinda Rasûlullah devesinin arka tarafina Fadl bindi. Kureyb: Bana Abdullah ibn Ab-bâs, Fadl ibn Abbâs'tan; Rasûlulîah'in Akabe cemresine ulasip tas-layincaya kadar telbiye yapmakta devam ettigini haber verdi, demistir [246].

95- Arafat'tan Dönüs Sirasinda Peygamberin Sahabilerine Sekinet Emretmesi ve Onlara Kamçisi Ile Isaret Eylemesi Babi

147-.....Bana Vâbile el-Küfî'nin rr^evlâsi olan Saîd ibnu Cubeyr tahdîs edip söyle dedi: Bana Ibn Abbâs (R) tahdîs etti ki, kendisi, Peygamberce beraber arefe günü Arafat'tan ayrilmisti. (Yolda Müzdelife'ye dogru ilerlerken) Peygamber (S) arka tarafinda develeri hizli sürmek için siddetli bagirma çagirma ve develeri dövme sesleri isitti. Bunun üzerine Peygamber onlara kamçisi ile isaret etti ve: "Ey insanlar! Agir olunuz (yumusaklikla ve sikisiklik yapmadan yürüyünüz)! Çünkü hâlis iyilik ve hayr, acele ve sür'atli yürütmekle saglanir degildir" buyurdu [247].
Buhârî dedi ki: "Evdaû"nun ma'nâsi "Bineklerini hizli yürüttüler" demektir, "ffilâlekum" (et-Tevbe: 47) de "Araniza sokulmak" ma'nâsina olan "Tahallul " masdarindandir. "Feccer-nâ hilâlehumâ neheren (Onlarin aralarindan bir de irmak fiskirttik)" (ei-Kehf: 33) âyetinde de "Hilâl" böyle "Ara" ma'nâsinadir [248].

96- Müzdelife'de Aksam ve Yatsi Namazlarini Birlestirmek Babi

148-.....Kureyb, Usâme söyle derken isitmistir: Rasûlullah (S) Arafat'tan döndü. Iki dag arasi yola indi ve isedi. Sonra abdest aldi. Âbdest almayi mübalagali yapmadi (yâni hafif aldi). Ben:
— Yâ Rasûlallah! Namaz mi? diye sordum. Rasûlullah:
— "Namaz ilerinde (kilinacak)" buyurdu.
(Yine bindi.) Müzdelife'ye gelince (inip) abdest aldi. Lâkin bu sefer abdesti daha uzunca tuttu. Sonra namaz ikaamet edildi de aksam namazini kildirdi. Ondan sonra herkes devesini kendi duraginda çökertti. Sonra yatsi namazi ikaamet edildi. Peygamber namazi kildirdi ve iki namaz arasinda (hiç bir namaz) kilmadi [249].

97- Iki Namazi Birlestiren ve Aralarinda Tatavvu' Namazi Kilmayan Kimse Babi

149-.....Ibnu Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) Müzdelife'de aksam ile yatsi namazlarini birlestirdi. Bu iki namazdan her-biri bir ikaametle kilindi ve Peygamber ne bu iki namaz arasinda

ve ne de bunlardan herbirinin ardinda sünnet namazi kilmadi [250].

150-.....Bana Ebû Eyyûb el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) Veda Hacci'nda aksam ile yatsi namazlarini Müzdelife'de birlestirdi, diye tahdîs etti [251].

98- Müzdelife'deki Bu Aksam ve Yatsi Namazlarindan Herbiri Için Ezan ve Ikaamet Eden Kimse Babi

151-.....Bize Ebû Ishâk tahdîs edip söyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Yezîd'den isittim, söyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd (R) hacc yapti. Müzdelife'ye geldik. Müzdelife'ye gelisimiz yatsi ezani vakti yâhud da buna yakin bir zamanda oldu. Abdullah bir kimseye emretti. O da ezan okudu ve ikaamet getirdi. Sonra Abdullah aksam namazim kildi. Onun arkasindan da iki rek'at (sünnetini) kildi. Sonra aksam yemeginin getirilmesini istedi ve yemegini yedi. Sonra, zannediyorum ki, bir kimseye emretti de o kimse ezan ve ikaamet okudu. Râvî Amr: Ben bu "Zannediyorum" sekki ancak Zuheyr'dendir biliyorum, demistir. Sonra yatsi namazini iki rek'at kildi. Fecr tulü' edince (sabah namazini kildi) ve: Peygamber (S) bu günde bu mekânda bu namazdan baska bu saatte namaz kilmazdi, dedi. Abdulah ibn Mes'ûd söyle devam etti: Bu ikisi (mu'tâd olan müstehâb) vakitlerinden çevirilen iki namazdirlar. Aksam namazi insanlarin Müzdelife'ye gelmelerinin ardindan; sabah namazi da fecr meydana çikarken kilindi. Abdullah ibn Mes'ûd: Ben Peygamber'i böyle yapar gördüm, dedi [252].

99- Ailesinin (Kadin, Çocuk, Yasli Gibi) Zaif Kisilerini Konduklari Yerden Geceleyin Önden Gönderen ve Bu Kisilerin Müzdelife'de Vakfe Yapmalari, Dua Etmeleri Akabinde Ay Kayboldugu Zaman Onlari Yine Önden Mina'ya Yollayan Kimse Babi

152-.....Salim söyle demistir: Abdullah ibn Umer (R) kendi ailesinin zaîf kisilerini önden gönderir idi de, onlar geceleyin Müzdelife'de el-Mes'aru'1-Harâm'in yaninda vakfe yaparlar, Aziz ve Celîl olan Allah'i hatirlarina gelen zikirlerle zikrederler, duâ ederler. Sonra imâmin Minâ'da vakfe yapmasindan evvel ve Minâ'ya hareketinden önce, Minâ'ya dönerlerdi. Artik onlardan kimi Minâ'ya sabah namazi vaktinde gelir, kimi de bundan sonra gelirdi. Minâ'ya geldikleri zaman Akabe cemresine taslari atarlardi. Ibnu Umer: Rasûlullah (S) bu zaîf kimseler hakkinda böyle yapmalarina ruhsat verdi der idi [253].

153-.....Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da îkrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni Müzdelife'den geceleyin (Minâ'ya) gönderdi, demistir [254].

154-.....Bana Ubeydullah ibn Ebî Yezîd haberverdi ki, o Ibn Abbâs'tan: Ben Peygamber(S)'in, ailesinin zaîfleri içinde Müzdelife gecesinde Minâ'ya önden gönderdigi kimselerden idim, derken [255]

isitmistir .

155-.....Ibn Cureyc söyle demistir: Bana Esmâ'mn himayesinde bulunan Abdullah ibn Keysân Ebû Bekr'in kizi Esmâ'dan söyle tahdîs etti: Esma (R): Aksamla yatsi namazlarinin cem' edildigi gece Müzdelife'ye indi ve kalkip namaz kildi. Bir saat namaz kildiktan sonra (ben Abdullah'a):
— Ey oglum! Ay batti mi? diye sordu.
Ben:
— Hayir (batmadi), diye cevâb verdim. ** Bunun üzerine bir saat daha namaz kildi.,Sonra yine:
— Ay batti mi? diye sordu.
Ben de:
— Evet, batti, diye cevâb verdim.
Esma:
— Öyle ise Minâ'ya dogru yollaniniz, diye emretti.
Biz de yollandik ve.yürüdük. Nihayet cemre mevkiine gelip, Akabe cemresine tas atti. Sonra Esma, Minâ'daki menziline döndü ve bu menzilinde sabah namazini kildi. Ben kendisine:
— Ey Hanim Efendi! Ben öyle saniyorum ki, bizler mesru' olan. vakitten önce davrandik, dedim.
Esma:
— Ey oglum! Rasûlullah (S) mahfeli kadinlariçin erken cemre taslamalarina izin verdi, dedi [256].

156-.....Âise (R): Sevde, Müzdelife gecesinde Peygamber'den (Minâ'ya erken gitmek hususunda) izin istedi. Kendisi agir ve yavas hareketli bir kadin idi. Peygamber ona izin verdi, demistir [257].
157-.....Âise (R) söyle demistir: Veda Hacci'nda biz Müzdelife'ye indik. Sevde bintu Zem'a, insanlarin izdihamindan ev^vel kendisinin Minâ'ya gönderilmesi hususunda Peygamber'den izin istedi. Sevde iri yapili, yavas hareketli bir kadindi. Peygamber Sevde'ye izin verdi. Sevde halkin izdihamindan evvel Minâ'ya gitti. Biz de sabaha kadar Peygamber'in yaninda kaldik. Sonra Peygamber'in hareket etmesiyle biz de hareket ettik. Yemîn olsun Sevde'nin Rasûlullah'tan izin istedigi gibi izin istemis olmakligim, bana kendisiyle sevinilecek seylerin en sevgilisi olurdu [258].

100- Haci Adayi Müzdelife'de Sabah Namazini Hangi Vakitte Kilar Babi [259]

158-.....Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber(S)'in, Müzdelife'de birlestirdigi iki namaz müstesna, hiçbir namazi (mu'tâd) vaktinin disinda kildigini görmedim. Müzdelife'de aksam ile yatsi namazlarini birlestirdi. Bir de sabah namazini (mu'tâd) vaktinden önce kildi, demistir [260].

159-.....Abdurrahmân ibn Yezîd söyle demistir: Arafat'tan Abdullah ibn Mes'ûd'un beraberinde Mekke'ye dogru yola çiktik. Sonra Müzdelife'ye geldik. Abdullah aksamla yatsrnamâzlanndan herbirini basli basina birer ezan ve ikaametle kildi. Ve bu iki namaz arasini aksam yemegi ile ayirdi. Bundan sonra îbn Mes'ûd safak söktügü sirada sabah namazini (çok erken) kildi. Hattâ kimi insan

fecr tulü' etti, kimi insan da fecr tulü' etmedi diyordu. Sonra Abdullah söyle dedi:
Rasûlullah (S) söyle buyurdu:
— "Aksam ile yatsidan ibaret olan bu iki namaz, su Müzdelife mevkiinde (alisilmis) vakitlerinden tahvil edilmistir. Insanlar, yatsi vaktine girmedikçe Müzdelife'ye gelmeye çalismasinlar. Sabah namazini da -fecrin dogusuna isaret ederek- su saatte kilsinlar".
Bundan sonra îbn Mes'ûd tan yeri aganncaya kadar Müzdeli-fe'de vakfe yapti. Sonra:
— Mü'minlerin Emîri (Usmân) bu saatte Müzdelife'den hareket etse, Peygamber'in sünnetine isabet etmis (yânî ona uygun hareket etmis) olur, dedi.
Râvî Abdurrahmân ibn Yezîd:
— îbn Mes'ûd bu sözü mü evveî söyledi, yâhud Usmân'in Müzdelife'den Minâ'ya hareketi mi evvel vâki' oldu bilmiyorum. îbn Mes'ûd, kurbân bayraminin ilk günü Akabe cemresini taslaymcaya kadar ^elbiyeye devam etti, demistir [261].

101- Bab: Müzdelife'den Mina'ya Ne Zaman Hareket Edilir?

160-.....Ben Amr ibnu Meymûn'dan isittim, söyle diyordu:
Ben Umer ibn Hattâb'a sâhid oldum. O, sabah namazini Müzdelife'de kildi. Sonra (Mes'ari Harâm'da) vakfe yapti da söyle dedi: Müsrikler günes dogmadikça Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmezlerdi. Ve o müsrikler: Ey Sebîr Dagi -günesin isiklariyle- parla (da biz Minâ'ya gidelim), derlerdi. Peygamber (S) müsriklere muhalefet etti de günes dogmazdan evvel (alaca karanlikta) Müzdelife'den Minâ'ya dogru hareket etti [262].

102- Nahr Günü Sabahi Akabe Cemresini Taslayincaya Kadar Telbiye Etmek ve Tekbir Getirmek Ile Müzdelife'den Mina'ya Gidiste Binegin Arka Tarafina Baska Bir Kimse Bindirmek Babi [263]

161-.....Abdullah ibn Abbâs (R): Peygamber (S) Müzdelife'den Minâ'ya kadar Fadl ibn Abbâs'i bineginin arkasina bindirdi. Fadl, Peygamber'in Akabe cemresini taslaymcaya kadar telbiyeye devam eyledigini haber verdi, demistir [264].

162-.....Abdullah ibn Abbâs (söyle demistir): Zeyd oglu Usâme, Arafat'tan Minâ'ya kadar Peygamber'in bineginin arka tarafina binmisti. Sonra Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Peygamber, Abbâs'in oglu Fadl'i arka tarafina bindirdi. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Fadl ile Usâme her ikisi de: Peygamber (S) Akabe, cemresini taslayincaya kadar telbiye okumaya devam etti, dediler [265].

103- Bab:

"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayina gelen bir kurbân (keser). Fakat onu

bulamazsa, hacc günlerinde (ihrâmli olarak) üç; döndügünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki) bunlar tam on gündür. Bu, ailesi (ikaamet yeri) Mescidi Haram 'da bulunmayanlara âiddir. Allah Han korkun ve bilin ki Allah, cezasi cidden çetin Olandir" (el-Bakara: 196) [266]

163-.....Bize Su'be haber verip söyle dedi: Bize Ebû Cemre tahdîs edip söyle dedi: Ben Ibn Abbâs'a temettu'dan (hükmünden) sordum. Ibn Abbâs bana temettü' yapmakligimi emretti. Ben yine kendisine hedyden sordum. îbn Abbâs: Temettü' haccmda erkek-disi deve, yâhud sigir, yâhud davar kurbân etmek, yâhud da deve ve sigir kurbâninda ortak olmak vardir, dedi. Ebû Cemre dedi ki: Bâzi insanlar temettu'u hos görmezlerdi. Ben uyudum ve ru'yâmda söyle gördüm: Bir insan» "Temettü', mebrûr bir haccdir ve kabul edilmis bir umredir" diye nida ediyordu. Ben uyaninca Ibn Abbâs'a geldim ve bu ru'yâmi kendisine söyledim. Ibn Abbâs: Allâhu Ekber, (Umre ile temettü') Ebu'l-Kaasim(S)'in sünnetidir, dedi [267].
Buhârî dedi ki: Âdem, Vehb ibn Cerîr ve Gunder, Su'be'den gelen rivayetlerinde "Kabul edilmis bir umredir ve mebrûr (yânî makbul) bir haccdir" demislerdir [268].

104- Kurbanlik Develere Binmek Babi

Çünkü Allah söyle buyurdu:
'Biz kurbanlik develeri de sizin için Allah in ilâmetlerinden kildik. Onlarda sizin için hayr vardir. O hâlde onlar ayakta durur(bogazlanir)larken üzerlerine Allah'in ismini anin. Yanlari üstü düstükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcini gizleyen ve izlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onlari sükredesiniz diye böylece size musahhar kildik. Onlarin ne etleri, ne kanlari hiçbir zaman Allah'a (yükselip) erismez; fakat sizden O 'na yalniz takva ulasir. Size olan hidâyetine karsi Allah'i büyük tanimaniz içindir ki O, bunlari böylece size ram etmistir. Iyi hareket edenleri müjdele" (el-Hacc: 36-37) [269]
Mucâhid: Develer bedenli ve iri cüsseli olduklari için "Bedene" diye isimlendirildi, demistir [270].
Buhârî dedi ki:
Kaan isteyen, Mu'terr ise zenginden yâhud fakirden, develer etrafinda dolasan kimsedir [271].
Saâirullah (ei-Hacc: ,32) kurbanlik hayvanlari büyütmek ve onlari güzel görmektir [272].
Atik (ei-Hacc: 29>, Allah'in zâlimlerden (onlarin saldirisindan) âzâd ettigi (korudugu) demektir.
Vecebet (ei-Hacc: 36), yere düstü ma'nâsinadir. Vecebet semsu (= Günes batti) bu ma'nâdandir [273].

164-.....Ebû Hureyre (R,söyle demistir): Rasûlullah (S) kurbanlik devesini sevk eden bir kimse gördü de ona:

— "Deveye bin!" buyurdu.
O zât:
— Bu kurbanliktir (nasil binerim)? dedi.
Rasûlullah: ;
— "Bu (kurbanlik) deveye bin!" buyurdu.
O zât yine:
— Bu kurbanliktir, deyince, Rasûlullah üçüncü yâhud ikinci defasinda:
— "Yaziklar olsun sana! Bin su deveye!" buyurdu [274]

165-.....Bize Katâde, Enes'ten tahdîs etti (o, söyle demistir):
Peygamber (S) kurbanlik bir deve sevk eden bir insan gördü de ona:
_ "Bu deveye bin" buyurdu. O zât:
— Bu deve kurbanliktir, dedi. Rasûlullah:
— "Bu deveye bin!" buyurdu. O zât yine:
— Bu deve kurbanliktir, dedi. Rasûlullah üçüncü kerre yine:
"Bu (kurbânI*k) deveye bin!" buyurdu [275].

105- Hill'den Harem'e Beraberinde Kurbanlik Hayvan Sevk Eden Kimse Babi

166-....Abdullah ibn Umer (R) söyle demistir: Rasûlullah (S) Veda Hacci'naa umreyi hacca eklemek suretiyle temettü' etti. Ve Zu'l-Huleyfe mevkiinden beraberinde kurbanlik sevk edip, bunlari (Ka'-be'ye) hediye eyledi. Söyle ki, Rasûlullah ihrama girerken umre ile telbiyeye basladi. Sonra hacc (niyeti) ile telbiye etti. Insanlar da Pey-gamber'in maiyyetinde nihayet hacca kadar umre ile temettü' ettiler. Insanlardan kurbanlik sevk ve hediye edenler de oldu, kurbanlik hediye etmeyenler de oldu. Peygamber Mekke'ye gelince insanlara söyle i'lân buyurdu: "Sizlerden kurbanlik hediye edenler (ihramlarini muhafaza etsinler). Öyle kimseye hacci edâ edinceye kadar ihrâmliya islemesi haram olan seylerden hiçbirsey islemesi halâl olmaz. Kurbanlik hediye etmeyenler ise Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasinda sa'y etsin, saçindan biraz kisaltip ihramindan çiksin. Sonra (Arafat'a çikilacagi sirada) hacc için ihrama girip telbiye etsin. Nihayet Minû'da kesecek kurbân bulamayan herferd (hacc niyetiyle ihrâmlandiktan sonra), hacc sirasinda üç gün oruç tutsun. Yedi gün de ehline (memleketine) döndügü zaman oruç tutsun (on günü doldursun)".
Peygamber Mekke'ye geldigi zaman ilk is olarak Haceri Esved rüknünü isti'lâm edip tavafa koyuldu. Bu baslamanin ardindan ilk üç dolasmayi kosar gibi yapti, dört dolasmayi da yürüdü. Beyt etrafinda yedi dolasmayi tamamladigi zaman Makaam'in yaninda iki rek'-at namaz kildi. Sonra selâm verip namazdan çikti. Bunun ardindan Safâ'ya geldi. Safa ile Merve arasinda yedi defa dolasti. Sonra tâ (Arafat'ta vakfe yaparak) haccini bitirip, nahr günü kurbânini kesinceye kadar ihramdan dolayi haram olan seylerden hiçbiri kendisine halâl olmadi. Nihayet Arafat'tan dönüp Beyt'i tavaf ettikten sonra, ihram sebebiyle kendisine haram olan hersey halâl oldu. Insanlardan kur-banlik hayvan hediye ve sevk eden kimseler de Rasûlullah'in yaptigi gibi yaptilar [276].
Ibn Sihâb dedi ki: Urve'den gelen rivayette de Âise Urve'ye Pey-gamber'in temettu'u hakkinda:

Peygamber umreyi hacca katmak suretiyle temettü' etti, beraberinde insanlar da temettü' ettiler, diye Sâlim'in bana Ibn Umer'den; onun da Rasûlullah'tan haber verdigi hadîs gibi haber vermistir [277].

106- (Ka'be'ye Hediye Edecegi) Kurbanlik Hayvani Yoldan Satin Alan Kimse Babi

167-.....Nâfi' söyle demistir: Abdullah ibn Umer'in oglu Abdullah, babasi Abdullah'a: Bu sene hacc etme de yerinde ikaamet et. Çünkü bu yil fitneden emîn olmuyorum, Beyt'i ziyaretten men' olunacak, dedi. Ibn Umer: O takdirde ben Rasûlullah'in yaptigi gibi yaparim. Allah: "Yemfn olsun, Allah Elçisi'nde sizin için pek güzel bir uyma örnegi vardir" (ei-Ahzâb: 2i) buyurmustur. Ben sizleri sâhid tutuyorum ki, bu sene umre yapmayi kendi nefsime vâcib kildim, dedi ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Abdullah ibn Umer'in oglu Abdullah dedi ki: Sonra Ibnu Umer yola çikti. Nihayet Beyda mevkiine vardigi zaman hacc ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti ve: (Muhasara olunmak sebebiyle ihramdan çikmanin cevazinda) hacc ile umrenin sani baska degil, ancak birdir, dedi. Sonra (Harem disindaki) Kudeyd mevkiinden kurbanlik satin aldi. Sonra Mekke'ye geldi, hacc ve umre için Ka'be'yi bir tavaf ve (bir sa'y) yapti. Hacc ve umrenin her ikisinden beraberce ihrâmden çikincaya kadar da ihramdan çikmadi [278].

107- Zu'l-Huleyfe'de Kurbanlik Devesini Alametleyip Gerdenlik Taktiktan Sonra Ihrama Giren Kimse Babi

Nâfi' de: Ibn Umer Medine'de kurbanlik hediye ettigi zaman Zu'1-Huleyfe'de bu kurbanlik devesinin yüzü kible yönünde ve çökmüs oldugu hâlde hörgücünün sag yanini dürtüp kanatmak suretiyle alâmetler ve gerdanlik takardi, demistir [279].

168-.....Bize Ma*mer (ibn Râsid), ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, el-Misver ibn Mahrame ile Mervân ibnu'l-Hakem her ikisi de söyle demislerdir: Peygamber (S) Hudey-biye zamaninda Medîne'den yüzer kisilik on küsur sahâbî kit'asi içinde yola çikti. Nihayet Zu'1-Huleyfe'de olduklari zaman Peygamber kurbanlik hedye gerdanlik takti, nisanladi ve umre niyetiyle ihrama girdi [280].

169-.....Âise (R) söyle demistir: Ben, Peygamberdin kurbanlik develerinin gerdanliklarini kendi elimle büktüm. Sonra Peygamber o develere bu gerdanliklari takti, onlari alâmetledi ve hepsini Harem'e hediye etti. Ve (bundan önce) kendisine halâl kilinmis olan hiçbirsey O'na haram olmadi [281].

108- Kurbanlik Develer ve.Sigirlar Için Gerdanliklar Rükülmesi Babi

170-.....BanaNâfi', îbnu Umer'den haber verdi ki, mü'minlerin anasi Hafsa söyle demistir: Ben:
— Yâ Rasûlullah! Insanlarin hâli nedir? Onlar umre ile ihramdan çiktilar, fakat sen ihramdan

çikmadin? dedim.
Rasûlullah (S):
— "Ben basimin saçlarini toplayip yapistirdim ve kurbânima gerdanlik taktim. Artik ben bütün hacc fiillerini bitirip ihramdan çikincaya kadar, ihramdan çikamam" buyurdu [282].

171-.....Âise (R) söyle demistir: Rasûluilah (S) Medine'den (Mekke'ye kurbanlik hayvan) hediye ederdi de ben O'nun kurbanlik hayvanlarinin gerdanliklarini bükerdim. Sonra Rasûlullah, ihrâmlinin çekinecegi seyler nev'inden olan hiçbir seyden çekinmezdi [283].

109- Kurbanlik Hayvanlara Kurbanlik Isareti Çizilmesi Babi

Ve Urve, Misver ibn Mahrame(R)*den: Peygamber (S) kurbanlik hayvanlara gerdanlik takti, kurbanlik alâmeti çizdi ve umre niyetiyle ihrama girdi, diye rivayet etmistir [284].

172-.....Âise (R) söyle demistir: Ben, Peygamber'in kurbanlik hayvanlarinin gerdanliklarini büktüm. Sonra Peygamber o hayvanlara kurbanlik alâmeti çizdi ve gerdanliklar takti. Yâhud da hayvanlara ben gerdanlik taktim. Sonra Peygamber bu hayvanlari Ka'be*ye gönderdi. Kendisi de Medine'de bir müddet daha ikaamet etti. Bu ikaamet sirasinda kendisine halâl olmus bulunan hiçbirsey O'na haram olmadi [285].

110- Kurbanlik Hayvanlara Bizzat Kendi Eliyle Gerdanliklar Takan Kimse Babi

173-.....Abdurrahmân kizi Amre söyle haber vermistir: Ebû Sufyân'in oglu Ziyâd [286], Âise'ye bir mektûb yazdi da bu mektubunda: Abdullah ibn Abbâs: Kim Mekke'ye kurbân gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbâni kesilinceye kadar hacilara ihrâmh iken haram olan seyler, o kimseye de haram olur, dedi. (Senin re'yin nedir?) diye sormustu.
Âise cevaben söyle dedi: Bu mes'ele Ibnu Abbâs'in dedigi gibi degildir. (Hicretin dokuzuncu yilinda) Rasûlullah'in kurbânlarinin gerdânlik iplerini iki elimle ben büktüm. Sonra Rasûlullah o kurbanlik hayvanlara bu gerdanliklari kendi elleriyle takti. Sonra da bu kurbanlik' hayvanlari babam Ebû Bekr es-Siddîk ile Mekke'ye gönderdi. Ihrâmh haciya haram olan seylerden hiçbirsey Rasûlullah'a haram olmadi. Bu kurbânlar (Mekke'de) kesilinceye kadar Allah O'na bu seyleri halâl kildi [287].

111- Koyunlara Gerdanlik Takilmasi Babi

174-.....Âise (R): Peygamber (S) bir defa -Mekke'ye- kurbanlik koyun hediye etti, demistir [288].

175-.....Bize Ibrahim, el-Esved'den tahdîs etti ki, Âise (R):

Ben Peygamber (S) için gerdanliklar bükerdim de, O bu gerdanliklari koyunlara takar ve kendisi ailesi içinden halâl olarak ikaamet ederdi, demistir.

176-.....Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir tahdîs edip söyle dedi:
H ve yine biz Muhammed ibnu Kesîr tahdîs etti. Bize Sufyân (es-Sevrî), Mansûr'dan; o da Ibrahim'den; o da el-Esved'den haber verdi ki, Âise (R): Ben Peygamber için koyunlarin gerdanliklarini bükerdim de, Peygamber bu koyunlari (Mekke'ye) gönderir, sonra da halâl olarak (Medine'de) ikaamet eder kalirdi, demistir.

177-.....Bize Zekeriyyâ, Âmir es-Sa'bfden; o da Mesrûk'tan
tahdîs etti kî, Âise (R): Ben, Peygamber'in kurbâni için ipleri bükerdim, demis ve bununla Peygamber ihrama girmeden evvel gerdanliklar,, bükerdim demek istemistir [289].

112- Renk Renk Boyanmis Yünlerden Gerdenliklar Babi

178-.....Bize Ibnu Avn, el-Kaasim ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, mü'minlerin anasi Âise (R): Ben kurbanlik hayvanlarin gerdanliklarini yanimda bulunan renkli bir yünden büktüm, demistir [290].

113- Kurbanlik Hayvana Na'l Gerdanligi Baglamka Babi

179-.....Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Allah'in Peygamberi (S) bir kurbanlik deve sevkeden bir adam gördü. Ona:
— "Bu deveye bin!" buyurdu.
O zât:
— Bu deve kurbanlik bir devedir, dedi.
- Peygamber:
— "Bu deveye bin!" buyurdu.
Ebû Hureyre: Yemîn olsun ben o kimseyi deveye binmis de Pey-gamber'le yürüyüs yarisi yapmaya çalisirken görmüsümdür. Devenin boynunda na'l vardi, dedi [291].
Bu hadîsi rivayet etmekte ona Muhammed ibnu Bessâr mutâbaat etmistir [292].

180- Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip söyle dedi: Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ikrime'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi haber verdi [293].

114- Develer Için Hazirlanmis Olan Çullar Babi

îbn Umer (R), deve üzerine konmus olan çullari ancak hörgüç yerinden yarar idi. Deveyi kestigi

zaman, kanin o çullari bozmasindan korktugu için çulunu çikarirdi da sonra onu sadaka yapardi [294]
.

181.....Ali ifan Ebî Tâlib söyle demistir: Rasûlullah (S) bana, kestigim kurbân develerinin çullarini ve derilerini sadaka yapmami emretti [295].

115- Ka'be'ye Hediyelik Kurbanini Yoldan Satin Alip da Gerdanlik Takan Kimse Babi [296]

182-..... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' söyle demistir: Ibnu Umer (R), Ibnu'z-Zubeyr'in emirligi zamaninda Harû-rîler'in hacc ettigi (64. hicret) yili hacc etmek istedi. (Oglu tarafindan) kendisine:
— Insanlar arasinda harb olmaktadir. Biz onlarin sana Ka'be(ye gitmek)den mâni' olmalarindan korkuyoruz, denildi,
Ibn Umer:
— "And olsun muhakkak ki Allah ElçisVnde sizin için çok güzel bir uyma örnegi vardir" (d-Ahzâb: 2i). O takdirde ben de Rasûlul-lah'in (Hudeybiye senesi) yaptigi gibi yaparim. Ben sizi sâhid
-tutuyorum, ben kendime umre yapmayi vâcib kildim, dedi.
Nihayet Zu'1-Huleyfe'nin önündeki Beydâ'nin yüksek yerinde oldugu zaman:
— (Mâni' olunmak sebebiyle ihramdan çikmanin cevazinda) hacc ile umrenin sâni baska baska degil, ancak birdir. Ben sizleri sâhid tutuyorum:. Ben bir umrenin beraberinde hacci birlestirdim, dedi.
Ve satin aldigi kurbanligi gerdanliklanmis olarak Ka'be'ye hediye olmak üzere sevketti. Nihayet Mekke'ye geldigi zaman Ka'be'yi tavaf, Safa üe Merve'yi de sa'y etti. Bunun üzerine birsey artirmadi. Ihram sebebiyle haram olmus seylerden hiçbiri de tâ nahr gününe kadar halâl olmadi (yânî ihramdan çikmadi). Nahr günü tiras olup kurbânini kesti. Ve o gün. (Arafat'ta .vakfeden sonra) yaptigv ilk ifâda tavâfiyla hacc ve umre tavafini yerine getirmis oldugu re'yinde bulundu. Sonra:
— Peygamber (S) de böyle yapti, dedi [297].

116- Erkegin, Kadinlarin Emri Olmaksizin, Kendi Kadinlari Adina Sigir Kesmesi Babi

183-.....Abdurrahmân'm kizi Amre söyle demistir: Ben Âise(R)'den isittim, söyle diyordu: Biz Rasûlullah'in beraberinde zu'l-kia'de ayinin çikmasina bes gün kala (Medine'den Veda Hacci için) yoia çiktik.Biz (bu aylarda umre degil) yalniz hacc edilir zannediyorduk. Nihayet Mekke'ye yaklastigimizda Rasûlullah (S), beraberinde kurbâni bulunmayan kimselere Ka'be'yi tavaf ve Safa ile Merve arasinda sa'y ettigi zaman ihramdan çikmalarini emr eyledi. Âise dedi ki: Kurbân bayraminin ilk günü (Minâ'da elinde) sigir eti ile yanimiza girildi. Ben:
— Bu nedir? diye sordum.
Eti getiren kimse:

— Rasûlullah (S) zevceleri adina kurbân kesti, dedi.
Yahya ibn Saîd el-Ensârî dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasim ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'e zikrettim. O: Amre bu hadîsi sana (hiç-birsey kisaltmadan ve te'vîl ile degistirmeden) tam bir sevk edisle sev-ketmistir, dedi [298].

117- Mina'da, Peygamberdin Kurban Kestigi Yerde Kesmek Babi

184-.....Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den tahdîs etti ki, o, Abdullah ibn Umer (R) kurbânini, kurbân kesilecek yerde keserdi, demistir. Ubeydullah: Rasûlullah'in kurbân kestigi yerde, demistir [299]

185-.....Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' söyle demistir: Ibnu Umer (R), kurbânini Müzdelife'den gecenin sonunda, içlerinde hürr ve köle kisiler bulunan hacilar toplulugunun beraberinde (Minâ'ya) gönderir, nihayet kurbân, Peygamberdin kurbân kestigi yere girdirilirdi [300].

118- Kurbanini Bizzat Kendi Eliyle Kesen Kimse Babi

186-.....Bize Vuheyb, Eyyûb'dan; o daEbûKilâbe'den; o da Enes'ten tahdîs edip (ve insâallah biraz sonra tamâmi gelecek olan) bu hadîsi kisaltilmis olarak zikretti. Enes (R): Peygamber (S) yedi tane deveyi ayakta olduklari hâlde kendi eliyle nahr etti. Medine'de de iki tane alacali ve boynuzlu koçu yine kendi eliyle kesti, demistir [301].

119- Develerin Baglanmis Olarak Kesilmesi Babi

187-.....Ziyâd ibnu Cubeyr söyle demistir: Ben (Minâ'da) tbn Umer'i gördüm. O, kurbanlik devesini cöktürmüs de kesmekte olan bir kimsenin yanina geldi ve o kimseye: Deveyi ayaga kaldir da ayakta ve ayagi baglanmis olarak kes. Devenin bu suretle kesilmesi Muham-med'in sünnetidir, dedi [302].

Ve Su'betu'bnu'l-Haccâc: Yûnus, bana Ziyâd haber verdi dedi, demistir [303].

120- Develerin Ayakta Olduklari Halde Kesilmesi Babi

Ve Ibn Umer:

Muhammed'in sünneti olarak (böyle kesilir), demistir [304].
Ibn Abbâs da:

"Savâffe" (ei-Hacc: 36), ayakta olduklari hâlde ma'nâsinadir demistir [305].

188-.....Enes (R) söyle demistir: Peygamber (S) -Veda Haccina çikmadan evvel- ögle namazini Medine'de dört rek'at kildi. Ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de (kisaltarak) iki rek'at kildi. Ve geceyi orada geçirdi. Sabah olunca binek devesine bindi de tehlîl ve tesbîh etmege basladi. Müzdelife'deki Beydâ üzerine yükselince hacc ile umreyi beraberce telbiye etti. Mekke'ye girdigi zaman (beraberinde kurbânlari bulunmayan sahâbîlerine) ihramdan çikmalarim emretti. Bu hacc-da Peygamber (S) kendi eliyle ayakta olduklari hâlde yedi tane deve kesti. Medine'de de (bir kurbân bayraminda) alacali boynuzlu iki koç kurbân etti [306].

189-.....Bize Ismâîl, Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den tahdîs etti'ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) Medîne'de ögle namazini dört rek'at kildi, ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kildi, demistir [307].
Ve yine Eyyûb'dan; o da bir'adamdan; o da Enes'ten gelen rivayette: Sonra sabaha girinceye kadar orada geceledi. Sabah namazini kildi. Sonra da binek devesine bindi. Devesi O'nu Beydâ'ya dümdüz yükselttigi zaman umre ile hacca niyet edip telbiye etti, demistir [308].

121- Bab: Kesiciye Kurbandan Hiçbirsey Verilmez

190.....Bize Sufyân (es-Sevrî) haber verip söyle dedi: Bana Ibnu Ebî Necîh, Mucâhid ibn Cebr'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan haber verdi ki, Alî (R) söyle demistir: Peygamber (S) beni gönderdi de ben kurbanlik develerinin yaninda bulunup onlarla ilgili isleri yerine getirdim. Peygamber bana emretti, ben de kurbânlarin etlerini taksîm-ettim. Sonra bana emretti, ben kurbân develerinin çullarim ve derilerini de taksim ettim.
Sufyân es-Sevrî dedi ki: H ve bana Abdulkerîm, Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan tahdîs etti ki, Alî (R) söyle demistir: Peygamber (S) bana kurbân develerine, üzerinde gözetleyici olmami ve bunlarin kesilme ücretleri hususunda kurbândan (ücret olarak) hiçbir parça vermemekligimi emreyledi [309].

122- Bab: Kurban Derileri Sadaka Edilir

191-.....Ibn Cureyc söyle demistir: Bana el-Hasen ibnu Müslim ile Abdulkerîm el-Cezeri haber verdiler ki, onlara da Mucâhid haber vermistir. Ona da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ haber vermistir. Ona da Alî (R) haber verdi ki, Peygamber (S) ona, kendi kurbanlik develerine âid isleri görmesini," kurbân develerinin hepsini, etlerini, derilerini, çullarini taksim etmesini ve kesilme ücretleri hususunda kesiciye kurbândan hiçbirsey vermemesini emretmistir [310].

123- Bab: Kurban Develerinin Çullari Sadaka Edilir

192-.....Bize Seyf ibnu Ebî Süleyman tahdîs edip söyie dedi:
Ben Mucâhid'den isittim, söyle diyordu: Bana Ibnu Ebî Leylâ tahdîs etti. Ona da Alî (R) tahdîs edip

söyle demistir: Peygamber (S) -Veda Hacci'nda- yüz deve kurbâni hediye etti. Bana onlarin etlerini tak-sîm etmemi emretti, ben de etleri taksim ettim. Sonra çullarini tak-sîm etmemi emretti. Ben onlarin çullarini da taksîm ettim. Sonra kurbânlarin derileriyle ilgili emri de verdi, ben derilerini de taksîm ettim [311].

124- Bab:

Hatirla o zamani ki, biz Beyfin yerini Ibrahim'e, bana hiçbir seyi es tutma, Beyt'imi tavaf edenler, kiyam
edenler, rükû' ve sucûd edenler için iyice temizle diye \i_ merci9 yapmistik. Insanlar içinde haca Vlân et. | Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arik develerin üstünde binici olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid menfâatlere sâhid ve hâzir olsunlar. Allah'in rizk olarak kendilerine verdigi dört ayakli (kurbanlik) hayvanlar üzerine ma'lûm olan günlerde Allah'in adini ansinlar. Iste bunlardan yiyin, yoksulu, fakiri de doyurun. Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarini yerine getirsinler ve o Beyti Atîk'i tavaf etsinler. Iste emr budur. Kim Allah'in hürmet edilmesini emrettigi seyleri ta'zîmde bulunursa, bu, Rabb'i indinde kendisi için sirf hayrdir..." (ei-Hacc: 26-30) [312]

125- Kurban Etinden Sahibinin Yiyecegi ve Sadaka Yapacagi Mikdar Babi

Ve Ubeydullah; Bana Nâfî\ Ibn Umer'in "Ihrâmhya avlanmasinin cezasi olarak kestigi kurbân ile adak kurbânindan yedirilmez. Bunlarin disindakilerden yedirilir" dedigini haber verdi, demistir [313].
Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: Temettü* hacci yapana kesmesi vâcib olan kurbândan sahibi yer ve baskalarina yedirir, demistir [314].

193-..... Ibn Cureyc söyle demistir: Bize Atâ tahdîs etti. O, Câbir ibn Abdillah(R)'tan söyle derken isitmistir: Biz Minâ'da kaldigimiz üç günden fazla bir zamanda, kurbân develerimizin etinden yemezdik. (Üç günden arta kalan eti sadaka yapardik.) Sonra Peygamber (S) bize ruhsat verdi de: "Kurbân etlerinizi yiyiniz ve (kavurup) azik yapiniz" buyurdu. Bu müsâade üzerine biz de yedik ve azik edindik. Ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Câbir, Medine'ye gelinceye kadar dedi mi? diye sordum. Atâ: Hayir (Câbir Medine'ye gelinceye kadar demedi), dedi [315].

194-.....Bana Abdurrahmân kizi Amre tahdîs edip söyle dedi: Ben Âise(R)'den isittim, söyle diyordu: Biz, Rasûlullah'in beraberinde -Veda Hacci'na- zu'I-ka'deden bes gün kala (Medine'den) çiktik. Biz (bu aylarda umre degil) yalniz hacc edilir zannediyorduk. Nihayet Mekke'ye yaklastigimiz zaman Rasûlullah beraberinde kurbani bulunmayanlara emretti. Onlar Beyt'i tavaf, (Safa ile Merve arasini sa'y) ettiklerinde, bundan sonra ihramdan çikarlardi. Âise dedi ki: Kurbân bayraminin bifinci günü bir sigir eti ile yanimiza girildi.
Ben:

— Bu et nedir? diye sordum.
Eti getiren kimse tarafindan:
— Peygamber (S) kendi kadinlari adina kurbân kesti, denildi. Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasim(ibn Muham-
med ibn Ebî Bekr)'a zikrettim de el-Kaasim:
— Amre sana bu hadîsi oldugu gibi tastamam getirmistir, dedi [316].

126- Kurbani Tirastan Önce Kesme(nin Hükmü) Babi

195-.....Bize Mansûr ibn Zâzân, Atâ'dan haber verdi ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e, kurbâni kesmeden önce saçini tiras eden ve bunun benzeri (meselâ tas atmadan önce ifâda tavafi gibi) bir is yapan kimsenin hükmü soruldu. Peygamber: "Darlik yok, darlik yok" buyurdu [317].

196-.....Bize Ebû Bekr ibnu Ayyas, Abdulazîz ibn Rufey'den; o da Atâ'dan haber verdi ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Bir adam Peygamber'e:
— Ben cemreye tas atmadan önce Ka'be'ye farz olan ziyaret tavafini yaptim, dedi.
Peygamber:
— "Hiçbir darlik yok" buyurdu.
Ayni sahis veya diger biri:
Ben kurbânimi kesmeden önce basimi tiras ettim, dedi. peygamber:
"Darlik yok" buyurdu.
Ben cemreye tas atmadan kurbânimi kestim, dedi. "Darlik (ve günâh) yok" buyurdu [318].
Ve Abdurrahîm ibn Süleyman er-Râzî dedi ki îbnu Hüseyni söyle dedi: Bana Atâ, îbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den haber verdi. Ve el-Kaasim ibnu Yahya (öl. 197) söyle dedi: Bana Ibnu Huseym, Atâ'dan; o da Ibn Abbâs'tan; o da Peyamber'den tahdîs etti, dedi.
Ve Affân (ibn Müslim es-Saffâr): Ben Vuheyb'in söyle dedigini
zannediyorum:Bize Abdullah ibnu Huseym (^M^l^Saîd ibn Cu-beyr'den; o da Ibn Abbâs'tan; o da Peygamber'den.
Ve Hammâd (ibn Seleme), Kays ibn Sa'd ile Abbâd ibn Man-sûr'dan; onlar da Atâ'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi söyledi [319].

197-.....Bize Hâlid el-Hazzâ, Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Peygamber(S)'e birisi tarafindan soruldu. O soran zât:
— Ben günesin ortadan meyli ile batmasi arasindaki zamana girisimin ardindan cemreye tas attim, dedi.
Peygamber:
— "Darlik yoktur" buyurdu. (O zât veya baskasi:)
— Ben kurbânimi kesmeden önce tiras oldum, dedi. Peygamber:

— "Darlik yoktur" buyurdu [320].

198-.....Ebû Mûsâ (R) söyle demistir: Ben (Yemen'den döndüm de) Rasûlullah Bathâ'da iken O'nun yanma geldim. Rasûlullah bana:
— "Hacca niyet ettin mi?" dedi.
Ben:
— Evet, niyet ettim, dedim.
Rasûlullah:
— "Hangi nevi' hacca niyet edip ihrama girdin?" dedi.
Ben:
— Peygamber'in ihrama girisi gibi bir ihrama girisle Lebbeyk
dedim, diye cevâbladim.
Rasûlullah:
— "Güzel yaptin. Simdi git Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve arasim sa'y eyle" buyurdu.
Ben bunlari yaptiktan sonra Kays ogullari kadinlarindan bir kadina geldim. Kadin basimin saçini tarayip ayikladi (yâni beraberimde kurbân olmadigi için umre yapip ihramdan çiktim). Sonra hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettim. Artik sonralari ben, tâ Umer'in halifeligine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettü' yapmakla fetva veriyordum. Nihayet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:
— Allah'in Kitabi1 m alirsak, o bize (baslanmis olan umre ile hac-ci), tamamlamayi emrediyor (ei-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alirsak, sübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesilecegi yere ulasip kesilince-ye kadar, ihramdan çikmamistir, dedi [321].

127- Ihrama Girme Sirasinda Basinin Saçlarini Yapiskan Bir Seyle Toplayip Keçelestiren ve Ihramdan Çikista da Saçlarini Kestiren Kimse Babi

199-.....Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den haber verdi ki, Hafsa (R):
— Yâ Rasûlallah! Insanlarin hâli nedir ki, onlar umre ile ihramdan çiktilar da sen umrenden dolayi ihramdan çikmadin? diye sordu.
Rasûlullah:
— "Ben basimin saçlarini toplayip keçelestirdim, kurbânima da Ka'be nâmina gerdanlik taktim. Artik ben kurbânimi kesmedikçe ihramdan çikamam" buyurmustur [322].

128- Ihramdan Çikis Sirasinda Saçlari Kestirmek ve (Kestirmeyip) Kisaltmak Babi

200.....Nâfi' söyle dedi: ibn Umer (R): Rasûlullah (S), hacçinda basinin saçlarim kestirdi, der idi [323].

201-.....Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, o söyle, demistir:

Rasûlullah (S):
— "Yâ Allah! Baslarini tiras edenlere rahmet eyle!" diye duâ etti.
Ben:
— Evet, niyet ettim, dedim. Rasûluüah:
— "Hangi nevi' hacca niyet edip ihrama girdin?" dedi.
Ben:
— Peygamber'in ihrama girisi gibi bir ihrama girisle Lebbeyk
dedim, diye cevâbladim.
Rasûlullah:
— "Güzel yaptin. Simdi git Beyt'i tavaf et, Safâ ile Merve arasini sa'y eyle" buyurdu.
Ben bunlari yaptiktan sonra Kays ogullari kadinlarindan bir kadina geldim. Kadin basimin-saçini tarayip ayikladi (yânî beraberimde kurbân olmadigi için umre yapip ihramdan çiktim). Sonra hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettim. Artik sonralari ben, tâ Umer'in halifeligine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettü' yapmakla fetva veriyordum. Nihayet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:
— Allah'in Kitâbi'm alirsak, o bize (baslanmis olan umre ile hac-ci), tamamlamayi emrediyor (ei-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alirsak, sübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesilecegi yere ulasip kesilince-ye kadar, ihramdan çikmamistir, dedi321.
Sahâbîler:
— Yâ Rasûlallah! Saçlarini kisaltanlara da (rahmet et deyiver), dediler.
Rasûlullah yine:
— "Yâ Allah! Saçlarini kestirenlere merhamet eyle!"diye duâ etti.
Sahâbîler de tekrar:
— Yâ Rasûlallah! Saçlarini kisaltanlara da rahmet buyursan! dediler.
Rasûlullah bu defa:
— "Saçlarini kisaltanlara da merhamet eyle" diye duâ etti [324].
el-Leys dedi ki: Bana Nâfi' söyle tahdîs etti: Rasûlullah bir yâhud iki kerre "Allah saçlarini kestirenlere merhamet eylesin!" diye duâ etmistir.
Ve Ubeydullah da söyle dedi: Nâfi' bana tahdîs edip: Rasûlullah dördüncü defa da 'Saçlarini kisaltanlara da merhamet eyle" demistir, dedi [325].

202-.....Ebû Hureyre (R) söyle demistir: Rasûlullah (S):
— "Yâ Allah! Saçlarini tiras edenlere magfiret eyle!" diye duâ etti.
Sahâbîler:
— Saçlarini kisaltanlara da (diye ilâve ediver), dediler.
Rasûlullah:
— "Yâ Allah! Saçlarini tiras edenlere magfiret eyle!" diye duâ etti.
Sahâbîler:
— Saçlarini kisaltanlara da! dediler.
Rasûlullah bu duayi üç kerre söyledi de (dördüncüsünde):
[326]

— "... Saçlarini kisaltanlara da magfiret eyle!" dedi .

203-.....Bize Cuveyriye ibmi Esma, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah (ibn Umer): Peygamber (S) ve sahâbîlerinden bir taife tiras olup saçlarini kestirdiler. Sahâbîlerin bâzisi da saçlarini sâdece kisalttilar, demistir [327].

204-.....Bize Ebû Âsim, Ibnu Cureyc'den; o da el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'-tan; o da Ibn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Mu-âviye (R): Ben Rasûlullah'in basindaki saçindan bir parçasini miskas (denilen enli ok veya biçak) ile kesip kisalttim, demistir [328].

129- Temettü' Hacci Yapan Kimsenin Umre'yi Yapmasinin Ardindan (Ihram'dan Çikisinda) Saçlarini Kisaltmasi Babi

205-.....Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bana Kureyb haber verdi ki, tbn Abbâs (R) Peygamber (S) Mekke'ye geldigi zaman (beraberlerinde kurbanlik sevketmemis bulunan) sahâbîlerine Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasinda sa'y etmelerini, sonra da ihramdan çikmalarim, saçlarim kestirmelerini yâhud da kisaltmalarini emretti, demistir [329].

130- Kurban Bayraminin Birinci Günü Ka'be'ye (Farz Olan) Ziyaret Tavafini Yapmak Babi

Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim, Âise'den ve Ibn Abbâs'tan: Peygamber (S) ziyaret tavafini geceye
kadar geri birakirdi, diye nakletmistir [330].
Ve Ebû'l-Hassân Müslim ibn Abdillah'tan; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere, Peygamber (S) - birinci günden sonraki- Minâ günlerinde Beyt'i ziyaret eder idi, diye zikrohinuyor [331].
Ve bize Fadl ibn Dukeyn söyledi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, Ibn Umer (R) ifâda için bir tavaf yapar, sonra Mekke'de gündüz uykusuna yatar, sonra (nahr gününü kasdediyor) Minâ'ya gelirdi [332]. Ebû Nuaym dedi ki: Bu hadîsi Abdurrazzâk, bize Ubeydullah el-Umerî haber verdi deyip, bu senedle Rasûlullah'a yükseltti [333].

206-.....Âise (R) söyle demistir: Biz Veda senesi Peygamber'in beraberinde hacc yaptik. Kurbân bayraminin birinci günü ifâda tavafini yaptik. Bu tavafin ardindan Safiyye bintu Huyey hayz oldu. Peygamber (S) Safiyye'den herhangi bir erkegin kendi kadinindan isteyecegi seyi istedi. Âise dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, Safiyye hayizli-dir, dedim. Peygamber: "(Ifâda tavafim yapincaya kadar) o bizi seferimizden habsedicidir" dedi. Yaninda bulunanlar:
— Yâ Rasûlallah! Safiyye bayramin birinci günü ifâda tavafini yapti, dediler.
Bu haber üzerine Peygamber:

[334]

— "Öyleyse haydi yola çikin!" buyurdu .
el-Kaasim ibn Muhammed'den; Urve'den; el-Esved'den; onlar da Âise'den: Safiyye bayramin birinci günü ifâda tavafini yapti, diye zikrolunmaktadir [335].

131- Bab: Haci, Akabe Cemresini Aksama Girdikten Sonra (Yani Ögleden Sonra veya Geceleyin) Tasladigi, Yahud Unutarak veya Bilmeyerek Kurban Kesmeden Önce Tiras Oldugu Zaman (Üzerine Darlik Yoktur)

207-.....Abdullah ibnu Tâvûs, babasi Tâvûs ibn Keysân'dan; "o da îbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber(S)'e Veda Hacci'nda Minâ'da kurbân kesmek, tiras olmak, cemre taslamak, (bunlardan herhangi birini) öne geçirmek ve geriye birakmak liakkinda söylendiginde, Peygamber: "Darlik yok" buyurmustur [336].

208-.....Bize Hâlid el-Hazzâ', Ikrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) söyle demistir: Veda Hacci'nda Minâ'da, bayramin birinci gününde Peygamber'e suâller soruluyordu da, Peygamber de "Darlik yok" buyuruyordu. Bir adam Peygamber'e:
— Ben kurbân kesmeden önce tiras oldum, diye sordu. Peygamber:
— "Kurbânini kes, günâhi yok" buyurdu. Ve yine:
— Ben aksama girisimin ardindan (yânî ögleden sonra veya geceleyin) cemre tasladim, dedi.
Peygamber:
— "Günâh yok" buyurdu [337].

132- Cemre Yaninda Binek Üzerinde Fetva Vermek Babi

209-.....Abdullah ibn Amr'dan (o, söyle demistir): Rasülullah (S), Veda Hacci'nda (Minâ'da) durdu. Insanlar kendisinden sormaya basladilar. Bir adam:
— Ben bilemedim de kurbân kesmeden önce tiras oldum, dedi. Rasûlullah:
— "Kurbânini kes, günâhi yok" buyurdu. Diger biri geldi ve:
— Ben bilemedim de cemreyi taslamadan önce kurbânimi kestim, dedi.
Rasûlullah ona da:
— "Cemreyi tasla, darlik yok" buyurdu.
Rasülullah'a (o gün tas atmak, kurbân kesmek, tiras olmak, tavaf etmek gibi birinci günün islerinden) öne geçirilmis veya geriye birakilmis hiçbirsey sorulmadi ki, cevâbinda "Yap, darlik (günâh) yok" buyurmasin [338].

210-.....Abdullah ibn Amr ibni'1-Âsî (R) söyle tahdîs etmistir: Kendisi, Peygamber (S) nahr günü (binegi üzerinde) hutbe yaparken yaninda hazir bulunmustur. Hutbe akabinde birisi Peygamber'e dogru kalkti da:
— Ben su is, sundan evvel yapilacak saniyordum, dedi. Sonra bir diger kimse ayaga kalkti ve:

— Ben su is, bu isten öncedir saniyordum. Kurbân kesmeden önce tiras oldum; cemre taslamadan evvel kurbân kestim, dedi. Ve bunun gibi seyler söyledi.
Peygamber (S):
— "Bunlari yap, bu fiillerin hepsi için hiçbir darlik yoktur"buyurdu.
O gün Peygamber'e hiçbir seyden sorulmadi ki, cevâbinda "Yap, darlik yoktur" buyurmasin [339].

211..... Ibn Sihab söyle demistir: Bana Isa ibnyu Talha ibn Ubeydillah tahdîs etti. O, Abdullah ibn Amr ibn Âs'tan isitmistir. Abdullah (R), Rasûlullah (S) disi devesi üzerinde durdu, deyip geçen hadîsi oldugu gibi zikretmistir [340].
Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer ibn Râsid, Salih ibn Keysân'a mutâbaat etmistir [341].

133- Mina Günlerinde Hutbe Babi [342]

212-.....Bize Ikrime, Ibn Abbâs'tan tahdîs etti (o, söyle demistir): Rasûlullah (S) nahr günü (Minâ'da) insanlara hitabe yapti da bu hitabede:
— "Ey insanlar! Bu gün hangi gündür?" diye sordu. Insanlar:
— (Içinde kital) haram olan gündür, dediler. Rasûlullah:
— "Bu hangi beldedir?" diye sordu.
Insanlar:
— (Içinde kital) haram olan beldedir, dediler.
Rasûlullah:
— "Bu ay hangi aydir?" diye sordu.
Insanlar:
— Haram aydir, dediler.
Rasûlullah:
— "Sübhesiz kanlariniz, mallariniz, irzlariniz bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmligi kadar biribirinize haramdir" buyurdu ve bu sözleri birkaç defa tekrar etti. Sonra basini yukari kaldirdi da:
— "Yâ Allah, teblig ettim mi? Yâ Allah, teblig ettim mi?"dedi. Ibn Abbâs bu hadîsi böyle naklettikten sonra:
— Nefsim yedinde olan Allah'a yemm ederim ki, bu sözler muhakkak Rasûlullah'm ümmetine vasiyetidir. Binâenaleyh burada hâzir bulunan kimse hâzir bulunmayana (ve müstakbel nesillere) bunu teblig etsin: "Benden sonra biribirinizin boyunlarina vuracak kâfirlere dönmeyiniz" dedi [343].

213-.....Bana Amr (ibn Dînâr) haber verip söyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den isittim, söyle dedi: Ben îbn Abbâs'tan isittim, söyle dedi: Ben Peygamber (S)'den isittim, Arafat'ta hutbe yapiyordu [344].
Bu hadîsi Amr ibn Dînâr'dan rivayet etmekte Sufyân ibn Uyey-ne, Su'betu'bnu Haccâc'a mutâbaat

etti [345].

214-.....Muhammed ibn Sîrîn söyle demistir: Bana Ebû Bekre'nin oglu Abdurrahmân, babasi Ebû Bekre'den haber verdi. Ve bir de benim nefsimde bu Abdurrahmân'dan daha faziletli olan bir kimse, Humeyd ibnu Abdirrahmân bana yine Ebû Bekre'den haber verdi. Ebû Bekre (Nufey' ibnu'l-Hâris ibn Kelede -R-)'söyle demistir:
Peygamber (S) nahr günü bizlere hitâb edip:
— "Bu gün hangi gündür, biliyor musunuz?" buyurdu. Biz:
— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedik.
O, sükût etti. O derecede ki, biz Peygamber onu baska bir isimle isimlendirecek sandik. Rasûlullah:
— "Natir günü (yâni kurbân kesme günü) degil mi?'* buyurdu. Bizler:
— Evet, kurbân kesme günüdür, dedik.
Sonra:
— "Bu ay hangi aydir?" diye sordu. Biz:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.
O yine sükût etti. O derecede ki biz ona isminden baska bir isim takacak sandik. RasûIullah:
— "Zu'l-hicce ayi degil mi?" buyurdu.
Biz'
— Evet, zu'l-hicce ayidir, dedik.
— "Bu hangi beldedir?" diye sordu.
Biz yine:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.
Rasûlullah sustu; o derecede ki, biz ona isminden baska bir isfan verecek sandik.
— "Haram olan Belde degil mi?" buyurdu.
Biz:
— Evet, Haram Belde'dir, dedik. Bunun üzerine:
— "Muhakkak ki kanlariniz, mallariniz bu beldeniz içinde, bu ayinizda, bu gününüzün harâmligi gibi biribirinize, Rabb'inize kavusacaginiz güne kadar haramdir. Dikkat edin! Bunlari size teblig et-tim mi?" dedi.
Sahâbîler:
— Evet, teblig ettin, dediler. Rasûlullah:
— "Yâ Allah! Sâhid ol!" dedi. Sonra: "Burada hâzir bulunanlar, hâzir bulunmayanlara teblig etsin. Bâzan kendisine teblig edilmis olan kimse, burada bulunup isiten kimseden daha iyi anlayip belleyici olur. Benden sonra biribirinizin boyunlarina vuracak kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu [346].

215-.....Abdullah ibnu Umer (R) söyle demistir: Peygamber (S) Minâ'daki hutbesinde:
— "Bilir misiniz bu gün hangi gündür?" buyurdu. Sahâbîler:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Bunun üzerine Peygamber:
— "Sübhesizbu, haram bir gündür. Yine bilir misiniz bu hangi beldedir?" buyurdu.

Sahâbîler:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Peygamber:
— "Haram beldedir. Bilir misiniz bu hangi aydir?" buyurdu. Sahâbîler:
— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Peygamber:
— "Haram aydir" buyurdu da söyle devam etti: "Sübhesiz Allah kanlarinizi, mallarinizi, irzlarinizi bu ayiniz içinde, bu beldeniz içinde, bu gününüzün harâmligi gibi biribirinize haram kilmistir" [347].

Ve Hisâm ibnu'1-Gâzî (157) dedi ki: Bana Nâfi\ Ibn Umer'den haber verdi. O, söyle demistir: Peygamber (S) bu suretle yapmis oldugu haccinda nahr gününde cemrelerin arasinda durdu da: "Bu büyük haccdir" buyurdu. Bundan sonra Peygamber (S): "Yâ Allah! Sâhid ol!" demeye basladi ve insanlara veda etti. Sahâbîler: Bu hacc, veda hacadir, dediler [348].

134- Bab: Su Içirme Vazifesi Sahibleri Yahud Onlardan BaskalriI Mina Geceleri Süresinde Mekke'de Gece Geçirirler Mi? [349]

216-.....Bize îsâ ibnu Yûnus, Ubeydullah'tan; o daNâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den Peygamber (S) - su içirme sahihlerine Minâ gecelerinde Mekke'de geceleme hususunda- ruhsat vermistir, diye tahdîs etmistir.

Veda Hutbesi
(Bu hutbe, M.S. 632 yilinda Hz. Peygamber - sallâllahu aleyhi ve sellem - Efendimiz tarafindan yüz bin'i askin müslümana îrâd edilmistir. Hz. Peygamber Allah'a hamd ve senadan sonra söyle buyurdu:)
Ey insanlar!
Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birlesemiyecegim. Insanlar! Bugünleriniz nasil mukkaddes bir gün ise, bu aylariniz nasil mukaddes bir ay ise, bu sehriniz (Mekke) nasil mübarek bir sehir ise, canlariniz, mallariniz, namuslariniz da öyle mukaddestir, her türlü tecâvüzden korunmustur.
Ashabim!
Yarin Rabbinize kavusacaksiniz ve bu günkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksiniz. Sakin benden sonra eski sapikliklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayiniz! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da isitenden daha iyi anliyafak muhafaza etmis olur.
Ashabim! Kimin yaninda bir emânet varsa onu sahibine versin! Faizin her çesidi kaldirilmistir, ayagimin altindadir. Lâkin borcunuzun aslini vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme ugrayimz. Allah'in emriyle faizcilik artik yasaktir. Câhiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayagimin altindadir. Ilk kaldirdigim faiz de Abdulmuttalib'in oglu (amcam) Abbâs'in faizidir.
Ashabim! Câhiliyet devrinde güdülen kan dâvalari da tamamen kaldirilmistir. Kaldirdigim ilk kan dâvasi Abdulmutta-lib'in torunu (amcazadem) Rabîa'nin kan davasidir.
Insanlar!

Bugün seytan sizin su topraklarinizda yeniden te'str ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmistir. Fakat siz; bu kaldirdigim seyler disinda, küçük gördügünüz islerde ona uyarsaniz bu da onu memnun edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da sakininiz!
Insanlar! Kadinlarin haklarini gözetmenizi ve bu hususta Allah'dan korkmanizi tavsiye ederim. Siz kadinlari, Tanri emâneti olarak aldiniz; onlarin namuslarini ve iffetlerini Allah adi-
na söz vererek halâl edindiniz. Sizin kadinlar üzerinde hakkiniz, onlarin da sizin üzerinizde haklari vardir. Sizin kadinlar üzerindeki hakkiniz, onlarin, aile yuvasini, sizin hoslanmadiginiz hiç bir kimseye çignet memeleridir. Eger razi olmadiginiz herhangi bir kimseyi aile yuvaniza alirlarsa, onlari hafifçe dövüp sakindirabilirsiniz. Kadinlarin da sizin üzerinizdeki haklari, memleket görenegine göre, her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn et-menizdir.
Mü'minler!
Size bir emânet birakiyorum ki ona siki sarildikça yolunuzu hiç sasirmazsiniz. O emânet Allah Kitabi Kur'ân'dir. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanin kardesidir, böylece bütün müslümanlar kardestir. Dîn kardesinize âid olan herhangi bir hakka tecâvüz baskasina halâl degildir. Meger ki gönül hoslugu ile kendisi vermis olsun.
Ashabim! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakki vardir.
Insanlar! Cenâb-i Hakk her hak sahibine hakkini (Kur'-ân'da) vermistir. Vârise vasiyet etmege lüzum yoktur. Çocuk kimin döseginde dogmussa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardir. Babasindan baskasina ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden baskasina intisaba kalkan nankör, Allah'in gazabina, meleklerin lanetine ve bütün müslümanlarin ilencine ugrasin! C4nâb-i Hakk, bu gibi insanlarin ne tevbelerini, ne de adalet ve sahadetlerini kabul eder.
Insanlar!
Rabbiniz birdir. Babaniz da birdir; hepiniz Âdem 'in çocuklarisiniz, Âdem ise topraktandir. Allah yanmda en kiymetli olaniniz, Ona en çok saygi göstereninizdir. Arab'in Arab olmayana - Allah saygisi ölçüsünden baska - bir üstünlügü yoktur, insanlar! Yarin beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?
"— Allah'in elçiligini îfâ ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve ögütte bulundun, diye sahadet ederiz." (Bunun üzerine Rasûlu Ekrem mübarek sahadet parmagini göge dogru kaldirarak, sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek söyle buyurdu:) Sâhid ol yâ Rab! Sâhid ol yâ Rab! Sâhid ol yâ Rab!

217-.....Bize Ibnu Cureyc haber verip söyle dedi: Bana Ubeydullah, Nâfi'den; o da IbnUmer'den: Peygamber (S) izin verdi, diye haber verdi [350].
Buhârî söyle dedi: Bize Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr tahdîs edip söyle dedi. Bize babam Abdillah tahdîs edip söyle dedi: Bize Ubeydullah tahdîs edip söyle dedi: Bana Nâfi\ Ibn Umer'den tahdîs etti ki, o: Abbâs ibn Abdilmuttalib (R) hacilara su ve serbet dagitmak vazifesinden dolayi Minâ gecelerinde Mekke'de ikaamet etmek üzere Peygamber(S)'den izin istedi. Peygamber de ona izin verdi, demistir.
Bu hadîsi rivayet etmekte Muhammed ibn Abdillah ibn Nu-meyr'e, Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme el-Leysî, Ukbe ibnu Hâlid ve Ebû Damre Enes ibnu Iyâd mutâbaat etmislerdir [351].

135- Cemreleri Taslama (Vakti) Babi

Ve Câbir: Peygamber (S) nahr günü kusluk vaktinde Akabe cemresini tasladi, bundan sonraki tesrîk günlerinde ise cemreleri, günesin ortadan meyli ile batisi arasinda tasladi, demistir [352].

218-.....Vebere söyle demistir: Ben îbnu Umer'e:
— Ben (tesrîk günlerindeki) cemreleri ne zaman atayim? diye sordum.
Ibn Umer:
— îmâmin, yâni hacc emîrinin atmaga basladigi zaman, sen de cemreleri atarsin, dedi.
Ben suâli ona tekrar ettim, îbn Umer:
— Biz (Rasûlullah zamaninda) vakti gözetler dururduk da, günes semânin ortasindan batiya meyi ettiginde cemreleri atardik, dedi [353].

136- Akabe Cemrelerinin Vadinin Ortasindan (Asagidan Yukariya Dogru) Atilmasi Babi

219-.....Bize Sufyân (es-Sevrî), el-A'mes'den; o da Ibrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Yezîd: Abdullah ibn Mes'ûd, Akabe cemresini vâdînin ortasindan (asagidan yukariya dogru) atti, dedi. Abdurrahmân ibn Yezîd dedi ki: Ben Ibn Mes'ûd'a:
— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Bir takim insanlar bu Akabe cemresini vâdînin üstünden (asagiya dogru) atiyorlar, dedim.
Ibn Mes'ûd:
— Kendinden baska hiçbir hakîkî ma'bûd olmayan Allah'a ye-mîn ederim ki, benim tas attigim su mevki', üzerine el-Bakara Sûresi indirilmis olan kimsenin durup tas attigi makaamdir, dedi [354].
Ve Abdullah ibnu'l-Velîd: Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'mes'ten bu hadîsi tahdîs etti, demistir [355].

137- Cemrelere Yediser Tas Atmak Babi

Bu yedi tas atmayi Ibn Umer, Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmistir [356].

220-..... Bize Su'be, el-Hakem'den; o da îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R), Büyük Cemre'ye yânî Akabe cemresihe vardi-ginda Beyt'i sol tarafina, Minâ'yi da sagina alip (cemre atilacak yere yönelerek) yedi tane çakil tasi atmistir. Sonra da: Kendisine el-Bakara Sûresi indirilmis olan Peygamber (S) de cemreye iste böyle tas atti, demistir [357].

138- Akabe Cemresine, Beyti Soluna Alip da Tas Atan Kimse Babi

221-.....Bize el-Hakem, Ibrâhîm'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, bu Abdurrahmân, îbn Mes'ûd'un beraberinde hacc yapmis ve onu Beyt'i soluna, Minâ'yi sagina alip, Büyük Cemre'ye yedi tane çakil tasi atarken görmüstür. Ibn Mes'ûd taslari böyle attiktan sonra: Iste bu tas attigim yer, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmis olarykimsenin durdugu yerdir, demistir [358].

139- Bab: Haci, Herbir Çakili Atisiyle Beraber Allahu Ekber DIYE Tekbîr Getirir

Bu herbîr çakilin beraberinde tekbîr getirmeyi Ibn Umer (R), Peygamber'den söylemistir [359].

222-.....Bize el-A'mes tahdîs edip söyle dedi: Ben Haccâc ibn Yûsuf'tan isittim; o minber üzerinde: Içinde el-Bakara zikrolunan sûre, içinde Âlu Imrân zikrolunan sûre, içinde kadinlar zikrolunan sûre diyordu (da el-Bakara Sûresi, Âlu Imrân Sûresi, en-Nisâ Sûresi seklinde söylemiyordu). Dedi ki: Ben Haccâc'in bu söyleyis seklini (hangisinin dogru oldugunu ögrenmek için) Ibrâhîm en-Nahaî'ye zikrettim. Ibrâhîm söyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Yezîd tahdîs etti. O, îbn Mes'ûd'un beraberinde hacc etmis; Ibn Mes'ûd Akabe cemresini tasladigi zaman vâdînin içine girmis, orada bulunan agacin hizasina geldiginde onu yanlamis ve oradan yedi tane çakil tasini, herbirini atisla beraber tekbîr getirerek atmistir. Bundan sonra da: Kendisinden baska hakk ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmis olan Zât, iste tam burada dikilip atmistir, demistir [360].
Hasen Basrî'nin rivayetine göre Âise (R): Cemreler için toplanan bu çakillar, tekbîr sayilarini muhafazaya vesîle oldugu Içindir, der imis. Bu sebeble, yedi tasin bir defada atilmasi tecvîz edilmemistir.
Bu hadîsin bâb basligina delîlligi meydandadir.

140- Akabe Cemresini Taslayip da Onun Yaninda Vakfe Yapmayan Kimse Babi

Bu Akabe cemresi yaninda durmamayi Ibn Umer, Peygamberden olmak üzere söylemistir [361].

141- Bab: Haci, Akabe Cemresinden Baska Olan Diger Birinci ve Ikinci Cemreleri Tasladiginda Onlarin Yanindaki Düzlüge Girer, Kibleye Yönelmis Olarak Orada Uzunca Bir Süre Dikelir (Vakfe Yapar)

223-.....Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den, Ibn Umer'in söyle yapar oldugunu tahdîs etti (Salim söyle demistir): Ibn Umer, el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi çakil tasi atar, her çakil atisinin ardindan Allâhu Ekber diye tekbîr getirirdi. Bundan sonra Ibn Umer ileriye geçip, vâdînin ortasindaki düzlüge girer ve orada kibleye yönelip (Cemreyi arkasina alarak) uzun bir dikelis yapar ve iki elini yukariya kaldirarak duâ eder. Bundan sonra orta cemreye tas atar. Bundan sonra Ibn

Umer vâdînin kuzey cihetine dogru yürür, (burada da birincideki gibi) vâdînin içindeki düzlüge girer, burada da kibleye karsi yönelmis olarak uzun süre dikelir, ellerini kaldirarak duâ eder, uzunca dikelirdi. Bundan sonra (ilerleyip) Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden ona da yedi tas atardi, fakat onun yaninda (duâ için) durmazdi. Atistan sonra oradan döner ve: Peygamber(S)'i hacc menseklerini iste böyle yapar gördüm, der idi [362].

142- Cemretu'd-Dünya Ile Cemretu'l-Vusta Yaninda (Dua Için) Elleri Kaldirmak Babi

224-.....Abdullah'in oglu Salim söyle demistir: Abdullah ibn Umer el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi tane çakil tasi atar ve herbir çakil tasini atmasindan sonra AHâhu Ekber... diye tekbîr getirirdi. Sonra buradan ilerler, vâdînin ortasindaki düzlüge girer, orada kibleye yönelmis olarak uzun bir dikelme yapar, iki ellerini kaldirir, duâ ederdi. Bundan sonra el-Cemretu'1-Vustâ'ya yine böyle tas atar, akabinde vâdînin kuzey tarafina dogru yürür, düzlüge girer, yine kibleye yönelmis olarak uzun bir dikelme yapar, iki elini kaldirir, duâ ederdi. Bundan sonra Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden onu da taslar, fakat onun yaninda vakfe yapmazdi. Ve: Ben Rasûlullah(S)'i iste böyle yapar gördüm, der idi [363].

143- (Mina Tarafindaki) Birinci ve Ikinci Cemreler Yaninda Dua Etmek Babi

225..... Ve Muhammed [364] söyle dedi: Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip söyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den söyle haber verdi:
Rasûlul ah (S) Minâ Mescidi'ne yakin olan cemreye tas attigi zaman, ona ye|di çakil tasi atar ve her bir çakili attikça da Allâhu Ekber.. diye tekbîr getirirdi. Sonra önüne dogru ilerler de kibleye yönelmis ve iki elini yukan kaldirmis olarak duâ eder ve bu durusu uzatirdi. Sonra ikinci cemreye gelir, ona da yedi çakil tasi atar ve her bir çakili attikça Allâhu Ekber diye tekbîr getirirdi. Sonra vâdînin sol tarafina dogru iner, orada da kibleye dönmüs ve iki elini kaldirmis olarak vakfe yapar, duâ ederdi. Sonra Akabe yanindaki cemreye gelir, ona da herbir tasla beraber tekbîr getirerek yedi tane çakil tasi atar, sonra onun yaninda (duâ için) durmaksizin oradan
ayrilirdi.
ez-Zuhrî dedi ki: Ben Salim ibn Abdillah'tan isittim; o, bu hadîsi aynen babasi Abdullah ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs ediyordu. Ve Ibn Umer de böyle yapardi [365].

144- Nahr Günü Akabe Cemrelerini Tasladiktan Sonra Güzel Koku Sürünmek ve Ifada Tavafindan Önce Tiras Olmak Babi

226-.....Bize Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim tahdîs etti. O, kendi zamaninin en faziletli âlimi idi. O, babasi el-Kaasim ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den isitmistir. Bu el-Kaasim da kendi zamaninin en faziletlisi idi (yedi meshur tabiî fakîhinden biri idi). O söyle der idi: Ben Âise(R)'den isittim. O

söyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'a iki elimle su iki hâlinde güzel koku sürdüm: Biri ihrama girmek istedigi zaman, biri de (Cemre ve tirasin ardindan) ihramdan çiktigi zaman.
Beyt'i ifâda tavâfi-yapmadan önce, Âise, Rasûlullah'a bu iki zamânda elleriyle güzel koku sürdügünü söylerken, her iki elini birden uzatmistir [366].

145- Veda Tavafi(nin Hükmü) Babi [367]

227-.....Ibn Abbâs (R): Insanlara, hacc menseklerinin sonu Beyt'i tavaf etmek (veda tavafi) olmasi emr olundu. Su kadar ki bu yedâ tavafi hayizli kadinlardan hafifletildi (de onlara vâcib kilinmadi), demistir [368].

228-..... Bize Ibnu Vuheyb, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Katâde'den haber verdi. Ona da Enes ibn Mâlik tahdîs edip: Peygamber (S) -Minâ'dan hareketle Muhassab mevkiine geldi ve burada- ögle, ikindi, aksam, yatsi namazlarini kildi. Sonra bu Muhassab'da bir mik-dâr uyudu. Daha sonra binegine binip Beyt'e dogru hareket etti ve Beyt'e veda tavafi yapti, demistir [369].
Bu hadîsi rivayet etmesinde Amr ibnu'l-Hâris'e, el-Leys mutâ-baat edip söyle dedi: Bana Hâlid (ibn Yezîd es-Seksekî), Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Katâde'den tahdîs etti ki, ona da Enes ibn Mâlik (R) Peygamber(S)'den tahdîs etmistir [370].

146- Bab: Kadin, (Haccin Rüknü Olan) Ifada Tavafini Yaomasinin Ardindan Hayizlandigi Zaman? [371]

229-..... Âise (R) söyle demistir: Peygamber'in zevcesi olan Huyeyy kizi Safiyye(nahr günü ifâda tavafini yaptiktan sonra) hayizlandi. Ben onun hayizlanmasini Rasûlullah'a zikrettim. Rasülul-lah (S): "O bizi yolumuzdan habsedici bir kadin mi oldu?" Onun yanindakiler: Safiyye ifâda tavafini yapmistir, dediler. Rasûlullah: "O takdirde bizi habsetmesi yoktur" buyurdu [372].

230-.....(Ikrime söyle demistir): Medine ahâlîsi Ibn Abbâs'a, ifâda tavafini yapmis da sonra hayz olmus kadinin durumunu sordular. Ibn Abbâs onlara:
— Ifâda tavafini yapmis da sonra hayz olmus bulunan kadin, Mekke'den memleketine hareket eder, dedi,
Sorucular:
— Biz senin sözünü almayiz; Zeyd ibn Sâbit'iji sözünü de birakmayiz, dediler.
îbn Abbâs:
— Medine'ye vardiginiz zaman, bu mes'eleyi basindan geçmis kimselere sorunuz, dedi.
Medine'ye geldiklerinde bu mesveleyi sordular. Sorduklari kimseler içinde Ümmü Süleym de vardi. Ümmü Süleym onlara Safiyye'-nin hadîsini zikretti [373],

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ ile Katâde de Ikrime'den rivayet etmislerdir [374].

231-.....Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babasi Tâvûs ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, îbnu Abbâs (R):
— Ifâda tavafini (hayizdan evvel) yaptigi zaman böyle hayizh için (veda tavafini terkedip) memleketine dönmesine ruhsat verildi,
demistir.
Tâvûs ibn Keysân ayni senedle dedi ki: Ben Ibn Umer'den isittim, o da: (Evvelâ) hayizh kadin (temizlenip veda tavafini yapmadikça) memleketine hareket edemez, diyordu. Bundan bir zaman sonra da yine Ibn Umer'den isittim ki, o, bu sefer: Peygamber (S)-(ifâda tavafini yapmis olan) hayizli kadinlara veda tavafini terke müsâade buyurdu, diyordu [375].

232-.....Bize Ebû Avâne, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da Ibrâhîm en-Nahaî'den; o da el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âise'den tahdîs etti. Âise '(R) söyle demistir: Biz Peygamber'in beraberinde hacc-dan baska bir niyetimiz oldugunu bilmeksizin, Medine'den yola çiktik. Nihayet Peygamber Mekke'ye geldi, Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasinda da dolasip sa'y etti. Fakat beraberinde kurbân bulundugu için kendisi ihramdan çikmadi. Kadinlarindan ve sahâbîlerinden O'nun yaninda bulunan herkes de tavaf ve sa'ylerini yaptilar. Bunlardan beraberinde kurbâni bulunmayan kimseler ihramdan çikip halâl oldular. (Ben) Âise ise hayz oldu. Haccimizdan olan bütün menseklerimizi, yâni hacc islerimizi yerine getirdik. Nihayet Hasbe gecesi, yânî Muhassab mevkiinde bulundugumuz gece -ki o, dagilma gecesidir- olunca Âise:
— Yâ Rasûlallah! Benden baska olan sahâbîlerinin hepsi bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, (ben ise bir tek hacc ile dönüyorum), dedi.
Rasûlullah:
— ' 'Mekke 'ye geldigimiz gecelerde sen Bey t 'i tavaf etmedin mi?" diye sordu.
Ben:
— Hayir, etmedim, diye cevâb verdim. Rasûlullah:
— "Öyle ise kardesin Abdurrahmân ile beraber Ten'îm mevkiine kadar çik. Oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye et. (Tavaf ve sa'y edip umreni tamamladiginda) bulusma yerin su ve su yerlerdir (yânî buralarda bulusalim)", dedi.
Bunun üzerine ben Abdurrahmân'in beraberinde Ten'îm'e kadar çiktim ve oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye eyledim [376].
(Minâ günlerinde) Safiyye bintu Huyeyy de hayz olmustu. Peygamber:
— "Akra, halka (~ Kesici, kökten kaziyici kadin)/ Muhakkak ki sen bizleri yolumuzdan habsedicisin! Sen nahrgünü ifâda tavafini yapmadin mi?" dedi.
Safiyye:
— Evet ifâda tavafini yaptim, dedi. Bunun üzerine Peygamber:
— " Öyleyse (hayizh için veda tavafini terkde) be's yoktur; haydi yola çik!" buyurdu [377].
Âise dedi ki: Ben (umremi tamamladiktan sonra) Peygamberce Muhassab'da Mekke ahâlîsi üzerine dogru çikar halde kavustum, ben de asagiya dogru üzerlerine iniyordum. Yâhud ben yukari çikiyor-

ken O asagiya iniyordu.
Ve Müsedded kendi Müsned'mdeki rivayetinde: Peygamber: "Sen (Mekke'ye geldigimiz gecelerde) tavafi yapmadin mi?" diye sordugunda, ben: Hayir, yapmadim, dedim seklinde söylemistir.
Bu hadîsi Mansûr'dan "Hayir, yapmadim" kavliyle rivayet etmesinde Müsedded'e, Cerîr ibnu Abdilhamîd mutâbaat etmistir [378].

147- Mina'dan Memleketlere Hareket Edip Dagilma Gününde Ikindi Namnazini El-Abtah'da Kilan Kimse Babi

233-.....Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, Abdulazîz ibnu Rufey' söyle demistir: Ben Enes ibn Mâlik'e:
— Peygamber'den hatirladigin bir seyi bana haber ver; zu'l-hiccenin sekizinci günü olan terviye gününde ögle namazini nerede kildi? diye sordum.
Enes:
— Minâ'da kildi, diye cevâb verdi. Ben yine Enes'e:
— Minâ'dan memleketlere dagilma günü ikindi namazini nere-
le kildi? diye sordum. Enes:
— Abtah (yânî Muhassab)'da kildi. Sen emirlerinin yapmakta olduklari gibi yap! dedi[379].

234-.....Katâde, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etmistir. Enes ibn Mâlik de Katâde'ye Peygamber'den söyle tahdîs etmistir: Peygamber (S) -Minâ'dan hareket edip Muhassab mevkiine geldi ve burada ögle, ikindi, aksam, yatsi namazlarini kildi ve yine bu Muhassab'da bir mikdâr uyudu. Daha sonra binegine binip Beyt'e dogru hareket etti ve Beyt'e (veda) tavafi yapti [380].

148- Muhaasab Mevkiinde Konaklamanin Hükmü) Babi

235-.....Âise (R): Muhassab bir konaklama yeridir ki, Peygamber (S) buraya, Medine'ye dönüs için çikisinin kolay olmasindan dolayi iner, konaklardi, demistir. Âise, buraya inerdi sözüyle, Abtah'i kasteder [381].

236-.....Bize Amr (ibn Dînâr), Atâ'dan tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R): Muhassab menzilinde konaklamak hacc menseklerinden bir-sey degildir. Muhassab ancak Rasûlullah'in (zevalden sonra istirahat için) inip konakladigi bir yerdir, demistir [382]

149- Mekke'ye Geliste, Mekke'ye Girmeden Önce (Alt Tarafindaki) Zü Tuva Mevkiinde Konaklama, Medine'ye Döndügünde de Zu'l-Huleyfe'deki Mekke'den Batha'da Konaklama Babi

237-.....Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti (O, söyle demistir): îbnu Umer (R) Akabe

yolunda iki tepe arasinda bulunan Zû Tuvâ "mevkiinde geceyi geçirir, sonra Mekke'nin yüksek tarafinda bulunan tepeden Mekke'ye girerdi. Mekke'ye haci yâhud umre yapici olarak geldigi zaman devesini baska yerde degil, ancak Mescidi Harâm'in kapisi yaninda çökertir, sonra içeriye girer ve Haceri Es-ved'in bulundugu köseye gelir ve tavafa oradan isti'Iâm ederek baslar. Sonra yedi defa dolasir. Bu yedi dolasmadan ilk üçünü kosarak, dördünü de yürüyerek yapar, sonra tavaftan ayrilir ve iki rek'at namaz kilar. Sonra kendi konaklayacagi yerine dönmeden evvel gider, Safa ile Merve arasinda dolasirdi. Hacc yâhud umreyi yapip da Mekke'den hareket ettigi zaman ise, devesini Medine yakinindaki, Pey-gamber'in devesini çökertegeldigi Zu'1-Huleyfe'deki Bathâ'da çökertirdi [383]
.

238-.....Bize Hâlid ibnu'l-Hâris tahdîs edip söyle dedi: Ubeydullah'a Muhassab'da konaklamaktan soruldu da o: Bize Ubeydul-lah tahdîs etti ki, Nâfi': Muhassab'da Rasûlullah (S), Umer ibn Hattâb ve Ibn Umer (R) konakladilar, demistir.
Ve yine geçen isnâdla Nâfi'den; onun: Ibn Umer (R) orada, yâ-nî el-Muhassab'da ögle, ikindi ve zannediyorum aksam namazlarini kilardi, dedigini rivayet etmistir. Râvî Hâlid: Ben yatsi namazi hakkinda da sübhe etmiyorum, demistir. Nâfi': Ve Ibn Umer orada bir rnikdâr uykuya yatar ve bu MuhassabMa konaklamayi Peygamber'-den olmak üzere zikrederdi, demistir [384]

150- Mekke'den Dönme Sirasinda Zü Tuva Mevkiinde Konaklayan Kimse Babi

239-.....Nâfi' söyle demistir: Ibnu Umer (R) Mekke'ye gelirken Zû Tuvâ mevkiinde geceler, sabah olunca Mekke'ye girerdi. Mi-nâ'dan dagilista da Zû Tuvâ'ya gelir, sabaha kadar orada gecelerdi, ve Peygamber(S)'in de burada böyle gece geçirir oldugunu zikrederdi [385]

151- Hacc Mevsimi Günlerinde Ticaret Yapmak ve Cahiüyüt Panayirlarinda Alisveris Etmek Babi [386]

240-Amr ibnu Dînâr söyle dedi: Ibn Abbâs (R) söyle dedi: Zu'1-Mecâz ve Ukâz, Câhiliyet devrinde, insanlarin ticâret yerleri idi. Islâm gelince müslümânlar buralarda hacc mevsiminde alisveris etmekten gûyâ hoslanmami siardi. Nihayet "(Hacc mevsimlerinde ticâretle) Rabb 'inizden rizik istemenizde sizlere bir günâh yoktur.,."
(el-Bakara: 198) âyeti Indi [387].

152- Muhassab'dan Gecenin Son Vaktinde Kalkip Yola Gitmek Babi [388]

241-.....Âise (R) söyle dedi: Safiyye Minâ'dan dagilma gecesi hayz oldu da:
— Ben kendimi baska degil, muhakkak sizleri yolunuzdan hab-sedip alikoyucu oldugumu düsünüyorum, dedi.

Peygamber (S):
— "Hay kesici ve kökten kaziyici kadin! Safiyye nahr günü ifâda tavafi yapti mi?" diye sordu.
Kendisine:
— Evet (o gün ifâda tavafi yapti), denildi.
Bu cevâb üzerine Safiyye'ye hitaben Rasûlullah (S):
— "Haydiyola çik!" buyurdu [389].
Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Zikredilen bu hadîste Muham-med bana ziyâde edip söyle dedi [390]: Bize Muhâdir tahdîs edip söyle dedi: Bize el-A'mes, Ibrahim'den; o da el-Esved'den tahdîs etti ki, Âise (R) söyle demistir: Bizler Rasûlullah'm beraberinde haccdan baska birsey zikretmeyerjk, Medine'den yola çiktik. Mekke'ye geldigimiz zaman Rasûlullah bizlere ihramdan çikmamizi emretti. Nihayet Minâ'dan memleketlere dagilma gecesi oldugu zaman Huyeyy kizi Saftyye hayizlandi. Peygamber (S):
— "Hay kökten kaziyici, kesici kadin! Ben onu baska degil, ancak sizleri habsedipyolunuzdan ahkoyucunuzdur saniyorum" dedi.
Sonra Safiyye'ye hitaben:
— "Sen nahr günü ifâda tavafini yaptin mi?" diye sordu. Safiyye:
— Evet (yaptim), dedi. Rasûlullah:
— "Öyleyse (zarar yok) haydi yola koyul!" buyurdu. Âise dedi ki: Ben:
— Yâ Rasûlallah! Ben {Mekke'ye geldigimde) ihramdan çikamadim (yâni umre yapamadim), dedim.
Rasûlullah:
— "Sen de Ten'îm'den bir umre yap!" buyurdu.
Bunun üzerine kardesi Abdurrahmân, Âise'nin beraberinde, Ten'îm'e çikti. Âise dedi ki: Umreyi tamamlayip döndügümüzde Pey-gamber'e gecenin sonunda (veda tavafi yapmak üzere Mekke'ye dogru) gider hâlde kavustuk. O bana:
— "Bulusma yerin su ve su1 yer olsun (yâni.veda tavafindan sonra Medine'ye hareket için bulusmamiz fulan yerde olsun)" buyurdu [391].

---

[1] Bu Kitabu'1-Hacc" unvani, Ebû Zerr rivayetidir. Asîlî rivayetinde "Kitâbu'l-Menasik" seklindedir. Müslim Sahîh'mût de Asîlf nushasindaki unvan vardir. Tahavi, kitabinda her ikisini cem' ederek "Kitâbu Menâsiki'1-Hacc" unvanini vermistir

[2] Âlimlerin cumhuruna göre haccin vucûbu Kitâb'dan bu Âlu Imrân:97 âyet ile sabit olmustur. Allah bu âyette hacc isini, haccin vucûbuna delâlet eden birkaç vucuh ile te'kîd etmistir.
Hacc emrinin haber sîgasiyle gelmesi; isim cümlesi olarak getirilmesi; hac-cm, halkin boynunda Allah'in vâcib ve sabit bir hakki oldugunu ifâde eder surette teblîg edilmesi; hükmün evvelâ ta'mîm, sonra tahsisi; hacci terke küfr ismi verilmesi; istigna zikr edilmesi ki, burada hacci terk edenin yardimsiz kalacagina ve en asagi bir mahlûk olduguna delâlet eder (Beydâvî).
Bâzi âlimler haccin vucûbu "Hacci da umreyi de Allah için tam yapiniz... "(el-Bakara:196) âyeti iledir, demislerdir. Kâsânî'nin Bedâyu's-Sanâi'de "Insanlar içinde hacci Vlân et... "(el-Hacc:27) âyetinin ma'nâsi, bâzi âlimlere göre "Allah'in hacci insanlara farz kildigini i'lân et" demek oldugunu bildirmistir. Bunlarin hepsi, haccin Kur'ân'daki delili olmakla beraber, cumhurun delîli daha zahirdir.
Haccin sünnetteki delilleri ise, bu kitâbda gelecek olan hadîslerdir

[3] Hadîsin bâb basligina hüccetligi ince bir bakisla idrâk edilir. Söyle ki: Hadîs, hacc emrinin te'kîdine delâlet etmektedir. O derecede ki, mükellef bizzat hacc etmekten acizligi sirasinda bile hacci terketmesi özür kabul edilmiyor da, kendi yerine baska bir kimseyi nâib edinmesi lâzim geliyor. Iste bu da hacci bizzat îfâ etmekteki büyük fazîlete delâlet eder. Iste hadîs ile baslik arasindaki uygunluk buradan alinir (Aynî).
Bu hadîsten pekçok dînî, ahlâkî, içtimaî hükümler çikarilmistir.

[4] Buhârî, haccm vücubunda binek sartinin, binege kudreti olsun olmasin, yaya olarak da haccin cevazina münâfî olmayacagina tenbîh etmek için bu âyeti baslik yapmistir. Çünkü âyet, yayalari ve bineklileri sâmil olmustur.

[5] Buhârî'nin âdeti böyle cereyan etmistir: O, hadîste yâhud Kur'ân'da bir kelime geldigi zaman, onun hadîsteki yâhud Kur'ân'daki nazîrini de zikreder: Burada daNûh:20. âyetindeki "Ficâcen" kelimesinin tefsirini vermistir. el-Fecc, genis yol; Ficâc, genis yollar demektir. Bu tefsîr Ferrâ, Ebû Ubeyd, ve el-Ezherî'nin kavlidir. Beydâvî ve diger tefsîr imamlarinin zikrettikleri ma'nâ da budur (Aynî, Kastallânî).

[6] Hadîsin bâb basligina uygunlugu, içinde binme ve uzak yol bulunmasi cihetin-dendir. Binme, "Devesine binmekte"; "Feccu amîk", yânî uzak yol ise Zu'l-Huleyfe'dir. Çünkü Zu'1-Huleyfe ile Mekke arasi on merhale, yânî ikiyüz millik mesafedir. Zu'1-Huleyfe, Medine'ye de dört mil uzakliktadir. Burasi Medî-neliler'in ve o taraftan gelenlerin ihrama girme yerleridir.

[7] Îbnu't-Tm söyle dedi: Buhârî, Allah'in basliktaki âyette yayalari bineklilerden önce zikrettiginden dolayi, yaya hacc daha faziletlidir iddiasinda olanlari red detmek istedi. Eger yaya hacc daha faziletli olaydi, Peygamber muhakkak onu yapar ve onu kasdederdi. Ve bunun içindir ki, Peygamber Zu'1-Huleyfe'de devesi kendisini dogrultuncaya kadar ihrama girmemistir, diye beyân etmistir (Kastallânî).

[8] Enes ibn Mâlik'in hadîsi "Zu'I-Huleyfe'de sabaha kadar geceleyen kimse bâbi"n-da; Ibn Abbâs'inki de "Ihrâmh libâslardan neyi giyer bâbi"nda gelecektir.

[9] Ebân'in bu hadîsini Ebû Nuaym ei-Mustahrac'mda mevsûlen rivayet etmistir.

[10] Umer'in bu sözünü Adurrazzâk ile Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etmislerdir. Umer bunu ya taglîb cihetiyle, ya da hakîkat olarak söylemistir. Çünkü haci da sefer mesakkatine ve lezzetlenecek seyleri terke karsi nefsine sabirla mucâhede eder.

[11] Muhammed ibn Ebî Bekr el-MukaddemFnIn bu hadîsini el-tsmâîlî mevsûl olarak rivayet etmistir.
Buradaki haberlerin hepsinin bâb basligina uygunlugu açikça görülmektedir.

[12] Bu hadîsin de bâb basligina uygunlugu, "Feahkabehu" kelâmindadir. Çünkü bunun ma'nâsi "Onu deve semerinin hakîbesi üzerinde tasidi" demektir.
"el-Hakîbe, ketîbe vezninde egrim dedikleri nesnedir ki, kundak tarzinda içini doldurup, deve hatabimn ense tarafina korlar ve mutlaka palan ve havud ensesine baglanan nesneye denir; heybe, hare ve sâir nesne olsun" (Kaamûs Ter-cemest).

[13] Bu hadîs, îmân Kitâbi'nda "îmân da ameldir bâbi"nda geçmisti. Hadîsin buradaki bâb basligina uygunlugu meydandadir.
Hadîsteki mebrûr kelimesinin asli hakkinda su bilgiler verilmistir: el-Birr, bâ'nm kesri ve râ'nin tesdîdiyle sila ve in'âm ma'nâsinadir... Mü-ellefin Basâir'de beyânina göre asil berr, bâ'nin fethiyle bahr {yânî deniz) mu-kaabiline konulmustur. Sonra ondan genisleme ma'nâsi i'tibâr olunup bâ'nin kesriyle birr kelimesi hayr islemeye girismek ve hayrda genislik manâsinda kullanildi. Allah'a nisbet olundugu gibi, bâzan kullara da nisbet olunur. Meselâ "Berre'1-abdu Rabbehu" derler; "Rabb'ine tâatte genisledi'1 ma'nâsinadir. Pes Cenabi Bârî'den sevâb ve kullardan tâat murâd olunur. O dahi iki nevi'dir. Biri i'tikaad ve biri ameller cihetiyledir. Ve "Birru'l-vâlideyn" onlara hizmet ve ihsanda genislemek ve bollamaktan ibarettir ki, ukûk mukaabilidir. Ve birr söz dogrulugunda da kullanilir; bollamci hayirdan olmak hasebiyle; ve yemîn sidki bundan su'belelirnistir. Ve hacem kabulü ma'nâsi Ilâhî sevâb cümlesindendir. Ve bugdaya bâ'mn ötresiyle burr denilmesi, gida hususunda kendisine muhtâc olunanlarin en genisi olmak münâsebetiyledir Intehâ...
Ve birr, hayr, fadl ve hasene ma'nâsina kullanilir... Ve hacc makbul olmak ma'nâsinadir... (Kaamûs Ter.).

[14] Buhârî râvîlerinin çogu, hadîsteki "Lâkin" kelimesini lâm"n fethi ve kâfin zammi ile ve kadin cemâatine hitâb olarak "Lekunne" rivayet etmislerdir. Hattâ Kaabisî bu kelimenin bu suretle zabti, gönlümün kendisine yöneldigi bir kiraattir, demistir. Yalniz Hamevî'nin rivayeti kâfin kesriyle ve istidrâk iledir. Burada ekseriyetin rivayetine göre terceme edilmistir. Istidrâk kabul edildigine göre, ma'nâ: "Lâkin kadinlar hakkinda en makbul olan cihâd, mebrûr haccdir" demek olur.
Bu hadîsten, kadinlar için cihâdin bir vazîfe ve ibâdet oldugu anlasilir. Hadîste "Kadinlar için en faziletli cihâd, mebrûr haccdir" buyurulmakla, kadinlar için haccdan baska cihâd ibâdeti de vardir; su kadar ki, kadinlar için hacc, cihâddan daha faziletlidir, demek oluyor. Nitekim Islâm kadinlarinin gazalara katildiklari hakkinda birçok sahîh haberler vardir.
Sârih Ibnu Battal söyle demistir: Cihâdin haccdan daha faziletli oldugu hakkindaki rivayet, Islâm'in ilk devirlerine âiddir. Islâm'in hayâti bahis konusu oldugu o devirde, her müslümâna cihâda katilmak kat'î bir farz idi. islâm Dîni gâlib olup açilmaga baslayinca cihâd, kifâye farz oldu. Bu devirde cihâd, cihâda me'mûr olanlar tarafindan îfâ edildi. Ve bu devirde hacc efdal oldu. Hz. Âise'ye: "Sizin en faziletli cihâdiniz, mebrûr haccdir" buyurulmasi da bu devre âiddir. Fakat düsman müslümânlarin hududuna gelip dayandigi ve düsmani def etmek zarureti görüldügünde, memleketin bütün insanlarina ve bütün icti-mâî siniflarina cihâd farz ve elbette haccdan daha faziletli olur (Umdetu'l-Kaarî, IV, 492).

[15] er-Refes ve er-Rufûs, cima' eylemek ma'nâsinadir ve fahis (yâni çirkin) kelâm söylemek ma'nâsinadir. Ve hâtûnlara cimâ'a müteallik söz söylemek, bir kavle göre yüzlerine karsi fuhsiyâtla ilgili söz söylemek ma'nâsinadir... Birinci, dördüncü ve besinci bâblardandir (Kaamûs Ter.).
Bu er-Refes kelimesi, el-Bakara:187 Ve 197. âyetlerde de cinsî münâsebet ma'nâsina tefsir edilmistir.
"Hacc bilinen aylardir. Iste kim onlarda hacci kendine farz eder (ihrama girerce artik haccda kadina yaklasmak, günâh yapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne hayr yaparsaniz Allah onu bilir. Bir de aziklaniriz. Muhakkak ki azigin en hayirlisi (insanlara yük olmaktan) sakinmaktir. Ey kâmil akil sahihleri, benden korkun" (el-Bakara: 197).
Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Anasinin onu dogurdugu günkUgibi (tertemiz) döner" fikrasindan alinir.

[16] Yânî hacc ve umre için ihrama girilecek yerlerin takdir, ta'yîn ve beyân edilisi babi. Buradaki ve hadîs metnindeki farz etme, takdîr, ta'yîn ve beyân eyleme veyâhud vâcib kilma ma'nâsinadir.
Mikaat, hudûdlandirilmis vakit ma'nâsmdan mif'âl vezninde bir isimdir.
Burada mekân için istiare edilmistir. Ka'be'ye giderken, etraftan bu ta'yîn edilmis mîkaatlara ulasanlar, Beyt'i ta'zîmen ve Iclâlen, dînî bakimdan ihrama gir meleri lâzimdir.

[17] es-Surâdik, evin sahninin yukari tarafinda aykiri çekilen serâperdeye denir..., " ve zârden cibinlik tarzinda beyte denir... Birinci ma'nâya göre, evi ikiye bölüp, meselâ yukari bölügü çadir sahibine, asagi bölügü tâbi'lere mahsûs olur. Sâri-hin beyâni üzere bu serâperde arabçalastinlmistir ki, pâdisâh otagina ve çadir tozluguna ve çadir verâsinda hass harem ikaamet eylemek için çadir içine çekilen perdeye ve çadir etrafina çekilen sokaga itlak olunur.. (Kaamûs Ter.).

[18] Hadîsin bâb basligina uygunlugu açiktir. Çünkü hadîste bu yerlerin hacc ve umre yapacaklar için ihrama girme noktalan olmak üzere, bizzat Peygamber tarafindan ta'yîn edildikleri beyân olunmustur.

[19] Buhârî bâb basligi yaptigi bu âyette emredilen aziklarin mâhiyetini, nüzul sebebi olan vak'a ile açiklamak istemistir. Allah Taâlâ bu "Aziklanin" emriyle dünyâ azigini hazirlamayi irsâd ettikten sonra, ondan daha hayirli olan âhiret azigini, yânî takvayi tesvîk ve emretmektedir.

[20] Burada tevekkülü kötüleme yoktur. Çünkü hazirliksiz gelenlerin yaptigi, tevekkül degil, teekkül; yânî Allah'a dayanmak degil, insanlardan yemege çalismaktir. Zîrâ tevekkül, bütün hazirlik ve sebebleri yerine getirmekle beraber, sebeblerden bakisi kesmektir; bilkülliye sebebleri terk degildir. Sebebleri yerine getirmekle, meydana

gelecegi beklenen veya meydana gelen zarar def edilir. Bu ise tevekküle aykiri olmaz. Bil'akis yikilacak duvardan kaçmak ve bogaza gerilen lokmayi su ile gidermek gibi, vâcibdir (Kastallâni).
Âyetin lâfzi, hem dünyâya âid aziklari, hem de âhirete âid aziklari hazirlamayi emr ve tesvîk etmektedir.
[21]
Buhârî, hadîsin hem mevsûl tarîkini, hem de mürsel tarîkini göstermis, böylece Verkaa tarîkinin mevsûllügünü, Sufyân ibn Uyeyne tarîkinin mürselligi ortaya koymus oluyor.
[22]
el-Ihlâl:... ve hacc eden kimse yüksek sesle telbiye eylemek ma'nâsmadir. (Kaa-mus Ter.). ei-Mühell, bundan mekân ve zaman ismi ile mimli masdar olur. Buradaki Mühell, yüksek sesle telbiye edilecek yer ma'nâsina ve genisleme olarak ihrama girilecek yer, yânî mîkaat ma'nâsmadir.
[23]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler" fikrasidir. Yânî Mekkeliler ihrama girmek için hâricdeki mîkaatlara kadar çikmaga muhtâc olmaksizin, bulunduklari yerden hacc için ihrama girip telbiye ederler. Yalniz umre için bir mîkaata kadar gideceklerdir. Buna âid îzâhlar ileride gelecektir.
Burada söylenen mîkaatlardan Zu'1-Huleyfe yukarida geçmis ve ona âid bilgi de orada verilmisti. Simdi digerlerini kisaca taniyalim:
e/-Cuhfeyy\ Ebû Ubeyd söyle tanitmistir: el-Cuhfe, camii ve minberi bulunan bir köydür. Deniz kenarina sekiz mil uzakliktadir. Sâm, Misir ve Magrib beldelerinden gelen hacilarin mîkaadidir. Mekke'den üç konak mesafededir. Medine'ye sekiz konaktir. Amâlika, Yesrib'den sonra burada mekân tutmustur. Peygamber tarafindan Mehyea ismi verilmistir.
ibn Hazm, Mekke'ye 82 mil mesafede bulundugunu bildirmistir. Yâkût el-Hamavî de kendi zamaninda Cuhfe*nin harâb oldugunu bildiriyor.
Karnu'l-Menâzil: Mekke'ye bir gün ve bir gecelik uzaklikta bir yerin adidir. Birkaç yolun kavusma noktasi oldugundan dolayi bu adla adlandirilmistir. Kam kelimesi, râ'nin fethiyle Karen seklinde de söylenmistir. Meshur Uveys el-Karanî'nin mensûb oldugu kabilenin ismidir.
Yalemlem: Yemen'in Mekke yolu üzerindedir. Tihâme Daglan'nm en büyüklerinden olup Ibn Hazm'in beyânina göre Mekke'ye otuz mil mesafededir.
Mîkaatlar bestir. Bu hadîste dördü zikredilmistir. Besinci mîkaat olan Zötu Irk, Irak ahâlîsinin mîkaadidir. Bu husus diger hadîslerde gelecektir.
[24]
Çünkü Peygamber'in beraberinde hacc yapanlarin hiçbirinden Peygamber'in daha önce ihram ettigi nakledilmemistir
Bu basligin zahiri, Buhârfnin mîkaattan önce ihrâmlanmayi men' etme görüsünde oldugudur.
[25]
Ibn Umer bu fikrayi Peygamber'den bizzat kendi kulagi ile isitmedigini, bunu diger sahâbîlerden ögrendigini bildirmis oluyor. Sahâbînin mürselinin de sa-hîh oldugu bilinen bir düstûrdur. Kaldi ki bu fikra Ibn Abbâs, Câbir, ÂIse ve Haris ibn Amr hadîslerinde Peygamber'in sözü olarak sabit bir husustur.
[26]
Bu hadîs, 10 rakaminda, küçük bir sened ve lâfiz farkiyle geçmis, gerekli bilgiler de orada verilmisti
[27]
Bu bâb ile bundan önceki ve bundan sonraki bâblarin, Ibn Umer ve Ibn Abbâs hadîsleriyle beraber tekrar edilmelerinin sebebi, bu hadîslerin alindigi seyhlerin ve hadîs tarîklerinin degisikligi ile, bâzi metin farkliliklaridir.
Hadîsin buradaki bâb basligina uygunlugu "Necd ahâlîsininki Karn'dir" fikrasidir
[28]
Ibn Umer'in bu sözünün benzeri, 11 rakamli hadîste de geçmis ve gerekli açiklama oradaki hasiyede verilmisti.
[29]
Hadîsin bâb basligina delîlligi "Bu mîkaatlarm berisindeki yerler halkindan olan kimsenin ihrama girme yeri..." fikrasindan alinir. Daha evvelce de isaret etmistik ki, bu mîkaatlarla Mekke arasindaki yerlerde ikaamet eden kimseler hacc için ihrama bulunduklari yerlerden girip telbiye ederler. Umre için ihram edecekleri vakit ise, kendilerine en yakin bulunan hille kadar çikip, oradan ihram ve telbiye ederler, önünde bir mîkaat bulunup, oradan ihrama girmis afakîler bile Mekke'ye girip hacc veya haccla birlikte bir umre yaptiktan sonra, tekrar bir umre yapmak Istediklerinde, yine en yakin hille kadar gidip, oradan tekrar ihram ve telbiye ederler. Amma böyle bir afakî herhangi bir sebeble mîkaatlar-dan disari çiktiginda tekrar Mekke'ye dönerken önünde hangi mîkaat varsa o mîkaattan ihram ve telbiye eder.
[30]
Hadîsin bâb basligina delîl olan yeri "Peygamber Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn buyurdu" fikrasidir.
el-Esrem, Ahmed'den hikâye etti ki, Ahmed'e:
— Peygamber (S) mîkaat lan hangi sene içinde ta'yîn etti? diye soruldu. Ahmed:
— Hacc yaptigi yilda, diye cevâb verdi.
Ilim Kitâbi'nda Ibn Umer'in "Bir kimse mescidde ayaga kalkti da:
— Yâ Rasûlallah, bizim nereden i'tibâren ihram edip yüksek sesle telbiye okumamizi emredersin?..." lâfziyle olan hadîsi geçmisti (Fethu'l-Bârî).
[31]
Abdullah ibn Umer'in bu hadîsine göre Irâklilar'in mîkaati Peygamber tarafindan ta'yîn ve tahsis edilmis degildir. Bu sebeble Irâklilar'in mîkaadi bâzi âlimlerin tenkidine ugramistir. Fakat Tahâvî'nin Hz. Âise'den gelen rivayetinde Zâtu Irk'in Iraklilar'a Peygamber tarafindan mîkaat ta'yîn buyuruldugu açikça bildirildiginden, bu tenkîdler yerinde degildir.
Buranin Zâtu Irk diye isimlendirilmesi, burada irk, yâni küçük bir dag bulunmasindan dolayidir. Burasi, ilgin agaci bitiren çorak bir arazîdir. Zâtu Irk'-la Mekke arasinda iki merhale ve kirkiki millik mesafe vardir. Burasi Necd ile Tihâme'yi ayiran hudûddur (Ibn Hacer).
[32]
Asillarda böyle unvansiz olarak sâdece "Bâb" seklindedir. Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasl menzilesindedir. tki bâb arasindaki münâsebet, gelecek hadîsin mîkaattan ihrâmlanmak istenildigi sirada iki rek'at namaz kilmanin müstehâbligma delâleti yönündendir. Bâzi sarihler buraya "Bathâ'da inmek ve Zu'1-Huleyfe'de namaz kilmak" seklinde baslik koymuslardir (Ibn Hacer).
Ebu'1-Vakt nüshasinda -bâzi i'timâd edilen asillarda gördügün gibi- "Zu'l-Huleyfe'de namaz babi" seklindedir (Kastallânî).
[33]
Peygamber'in bu iki rek'at namazi burada Mekke'ye giderken mi, yoksa dönüste mi kildigi, bu rivayette bildirilmemistir. Bu namazi Mekke'ye giderken kilmis olmasi, Buhârî'nin tertibine göre, daha zahir görünüyor.
Sârih Kastallânî: Bu iki rek'at namaz, Mekke'ye giderken kildigi ihram namazi yâhud iki rek'at seferi ikindi namazi veyâhud da Mekke'den dönüste kildigi namazdir, demistir.
[34]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Rasûlullah Secere yolundan çikar idi" fikrasi dir.
Rasûlullah'in Zu'* 'uleyfe'de geceleyip, sabahleyin Medîne'ye hareket etmesi, sehre gündüz girmek içindir
[35]
Akîk vâdîsi, Bakî'a yakin bir vâdîdir ki, Medine ile bu vâdî arasinda dört mil kadar bir mesafe vardir (Kastallânî).
Cibril'in edâ edilmesini tavsiye ettigi bu namazin, Ihram namazi oldugu açiktir (Kirmânî).
"Hacc içinde umre" ta'bîri, hacc ile umreyi bir ihramda cem' etmek demek olan Kiran Hacci'ni ifâde eder. Binâenaleyh Peygamber Veda Hacci'nda Kaarin idi ve bu, vahyin geregi idi. Buna göre Kiran Hacci, Ifrâd Hacci'ndan ve Temettü' Hacci'ndan daha faziletli oluyor. Haccin bu üç nev'i bu kitâbda çok geçecegi için, bunlari kisaca ta'rîf edelim:
Ifrâd Haca: Umresiz, yalniz haccdir. Yalniz hacc yapana Mufrid denir. Haccin diger iki nev'Inde, hacc Ile umre cem' edilir.

Temettü' Hacci: Hacc ile umreyi ayri ayri ihramlarda edâ etmektir. Söyle, ki, haci mîkaatta ihrama girdigi sirada, ihram namazindan sonra "Yâ Allahîi Ben umre yapmak istiyorum. Bana bunu kolaylastir ve kabul eyle" der ki, bu, yalniz umreye niyettir. Sonra telbiye eder. Mekke'ye girdiginde Ka'be'yi tavaf, — Safa ile Merve arasinda sa'y edip tiras olur. Umresi bu suretle edâ edilmis olur. Artik haci ihramdan çikip, mu'tâd olan elbisesini giyer, Mekke'de kalir, thrâm hâlinde koku sürünmek ve esi yaninda ise onunla cinsî münâsebette bulunmak gibi haram olan seyler halâl olur. Nihayet Zu'1-hicce'nin sekizinci terviye günü, yeniden hacc için ihrama girip, sirasiyle bütün hacc meriseklerini yerine getirerek hacci da îfâ eder...

Kiran Hacci: Umre ile hacci bir ihramda cem' etmektir. Umre Ile haccin ikisine birden niyet ettigi için, Mekke'ye gelip tavaf ve sa'y ettikten sonra mutemetti' gibi ihramdan çikamaz. Bütün hacc menseklerini îfâ edinceye kadar ihram hâli devam eder.

Bir de Hedy = Kurbanlik sevki vardir ki, bu nadiren yapilir. Böyle boynuna kilâde ve nisane takilarak kurbân sevkeden haci da mîkaattan, haccin sonuna kadar mutemetti' olsa bile ihramdan çikamaz.

[36] "Akîk adiyla anilan on yer vardir. Bunlar içinde meshur olan ve Arab siirlerinde kendisinden çok bahsedilen Akîk, Medîne Akîki'dir. Bu Medine'ye dört mil uzakliktadir" (Yâkût el-Hamavî).

[37] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Kendindeki kokuyu üç kerre yika!" kavlin-dedir. Metindeki halûk, zagferân karistirilmis boyali güzel bir kokudur; Arab-lar'a mahsûstur.

Bu vak'a Ibn Hazm ve baskalarinin beyânina göre Hicret'in sekizinci yilinda Huneyn gazasindan dönülüp ganîmet mallan taksim edildigi zaman olmustur. Huneyn ile Ci'râne, birbirine yakin mesafededir.

Onuncu yilda yapilan Veda Hacci'nda ise Âise annemizin, Peygamber'in bizzat ihrami için koku sürdügünü, bundan sonra gelecek hadîste görecegiz.

Muhtemil ki, bu soran zât, ihrama nasil girilecegini bilmiyordu. Ihram ile beraber eski ve kirli elbiselerini de giymisti. Bu boyali koku bedenine ve elbiselerine sinmisti. Zâten hadîs metnindeki "Mutedammihun" lâfzi, böyle "boyali kokuya bulanmis" ma'nâsinadir.

Rasülullah, ona ihrama girmesini ögretmis oluyor. Peygamber'in ona "Hac-cmda yapacagin fiiller gibi umren içinde de yap" buyurmasindan, o zâtin daha evvelden hacc fiillerini bildigi ve fakat umreyi bilmedigi anlasilir.

[38] Atâ'nin Ibn Cureyc'e verdigi bü cevâb da, Peygamber'in o zâta boyali ve kirli elbiselerini ve bedenini temizletmek ve pampâk eylemek kasdetmis oldugu görüsüne kuvvet kazandiriyor.

[39] Buhârî bu baslikla, bundan önce geçen hadîsteki güzel kokuyu yikama emrinin elbiseye nîsbetle oldugunu beyân etmek istemistir. Çünkü ihrâmli, boya sürülmüs birsey giyemez. Nitekim bu husus biraz sonra gelecektir.

Kokuya gelince, onun bedende devam etmesi men' olunmaz. Buhârî, koku fikrasina taranma, yaglanma gibi seylerin de dâhil oldugunu ifâde etmistir (Ibn Hacer).

[40] Ibn Abbâs'in bu sözünü Saîd ibn Mansûr ile Ibn Ebî Seybe senediyle rivayet etmislerdir.

er-Reyhân: Râ'nin fethiyle feslegen ta'bîr olunan güzel kokulu bitkiye denir. Bir kavle göre mutlaka güzel kokulu olan bitkiye yâhud uçlarina yâhud yapraklarina denir ki, koku yeridir... (Kaamûs Ter,).

[41] Atâ'nin bu sözünü Ibn Ebî Seybe senediyle rivayet etmistir.

et-Hitnyân, hâ'nin kesriyle uçkura ve kusaga denir, ve dagarciga denir ki, içine zâd ve zade koyup bele kusanirlar (Kaamûs Ter.).

[42] Ibn Umer'in bu fiilini, Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmistir.

[43] Âise'nin bu re'yini de Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmistir. Bu rivayette Âise, beraberinde kendisine hizmet eden oglanlari oldugu hâlde hacc etmis, oglanlar hevdecini baglarlarken bedenlerinden bâzi yerleri meydana çikmis, bunun üzerine onlara ihrâmli olduklari hâlde kisa iç donlari giymelerini emretmis, onlar da kisa iç donlari giymislerdir. Bu Âise'nin içtihadidir. Cumhur Ise kisasi ile uzunu arasini ayirmayip, ihrâmliyi don giymekten men' etmislerdir (Kas-tallânî).

et-Tubbân, rummân vezninde galîz avret yerini örtecek küçük iç dona denir. (Kaamûs Ter.).

[44] Hadîsin basliga uygunlugu, bu kokunun parildamasi, Peygamber'in ihrama girerken sürdügü kokudan ileri gelmesi yönündendir. Bu da yalniz kokunun devamina degil, koku maddesinin ayninin varligina da delâlet eder. Aise ' 'Bakiyor gibiyim" sözüyle, bunun muhakkak olduguna, kat'ÎIIgine isaret etmistir.

[45] Mü'minler anasinin bu sözü, ihrama girerken koku sürünmeyi caiz görmeyen Ibn Umer'in sözüne cevâbdir...

Bu hadîslerden ihrama girerken güzel kokular sürünmek müstehâb oldugu, ve o kokularin ihramdan sonra payidar olmasinda bir be's olmadigi istidlal olunmaktadir. Nitekim imamlardan Sevrî, Safiî, Ahmed ibn Hanbel, Dâvûd Zahirî ve digerleri; sahâbîlerden de Sa'd ibn Ebî Vakkaas, tbn Abbâs, Ibnu'z-Zubeyr, Muâviye, Âise, Ümmü Habîbe hazretleri ile birçok tabiîler, fakîhler ve hadîsciler topluluklari bu ictihâddadirlar.

Imamlardan Zuhrî, Mâlik, Muhammed ibnu'l-Hasen ile birçok sahâbîler ve tabiîler ise bunu caiz görmezler

[46] el-Teibîd, basin saçlarini yapiskan bir madde ile birbirine toplayip tutturmak tir. Telbîdin fâidesi, ihramda saçlarin dagilmamasi ve eziyet verici haserelerden korunmaktir. Bundan ihram sirasinda saçlari böyle toplamanin müstehâb oldugu hükmü alinmistir. Safiî bunun müstehâb ligin a hükmetmistir.

[47] Ibn Umer'in bu rivâyetiyîe, bundan iki bâb sonra gelecek Ibn Abbâs hadîsi arasindaki zidlasmayi gideren ve bundaki darligi kaldiran bir hadîs sudur: Ebû Dâvûd ile Hâkim, Saîd ibn Cubeyr tarikiyle Ibn Abbâs'tan rivayet ettiler. Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben Ibn Abbâs'a:

— Rasûlullah'in telbiyesi hakkinda, Rasûlullah'in sahâbîleri arasindaki ihtilâftan dolayi hayret ettim, dedim.

Ibn Abbâs söyle cevâb verdi:

— Rasûlullah Zu'1-Huleyfe Mescidi'nde iki rek'at namaz kildi ve namazdan ayrilinca telbiye etti. Bunu bir kisim sahâbî isitti ve belledi. Sonra devesine bindi, deve dogruluncaya kadar telbiye etti. Bunu da evvelki telbiyeyi duyma-

[48] Bu hadis ilim Kitabi'nin sonunda da geçmisti. Burada bab basligina delaleti meydandadir

[49] Bu hadîsten binekli hacc etmenin fazileti anlasilmistir. Bundan, Akabe cemresini taslayincaya kadar telbiye okumaya devam etmek hükmü de alinmistir.

Peygamber çok mühim buldugu seferlerde sahâbîlerin zekî, hafizasi kuvvetli gençlerini devesinin arkasina bindirirdi. Tâ ki o genç, cereyan edecek hâdiseleri ve onlar hakkinda Peygamber'in sözlerini ve fiillerini iyice bellesin, sonra ümmete nakletsin. Iste Veda Hacci'nda da Peygamber hacc menseklerini ümmete Iyice ögretmek istedigi için yanindan redîf eksik etmiyordu. Bundan dolayi hakîkaten hacc menseklerine dâir hadîsler pek çoktur ve rivayet yollari da boldur.

[50] Buhârî, bundan önceki bâbda ihrâmlmin giyemiyecegi seyleri beyân edince, burada ihrâmlinin giyebilecegi seyleri beyân etmeye baslamistir. Siyâb, sevb'in cem'-idir. Sevb, kumas, elbise ma'nâsinadir. Erdiye, ridâ'nm cem'idir. Ridâ, vücûdun üst yansim örten bezdir. Uzr veya uzur, izâr'm cem'idir. îzâr ise, vücûdun alt yarisini örten bez ve kumastir (Umdetu 'l-Kaarî).

[51]

51 Âise'nin bu fiilini Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etmistir.. et-Usfur, san boya yapmakta kullanilan bir bitkidir. Türkçe'de tahrîf ile aspur ve tohumuna aspur tohumu denir...

[52] Aise'nin bu sözlerini Beyhakî, senediyle rivayet etmistir. el-Lisâm, kitâb vezninde, kadinlarin agizlarina tutunduklari örtüye denir ki, yasmak ta'bîr olunur. et-Telessüm, tefa'ul vezninde, kadin yasmaklanmak ma'nâsinadir.

el-Burku', el-Burka', el-Burkû': Kadinlarin yüzlerine tutunduklari peçeye denir... Teberku', peçelenmek ma'nâsinadir (Kaamûs Ter.).

el-Vers: Vâv'in fethi ve râ'nm sükûnu ile simsim tarzinda bir nebat adidir; Yemen ülkesine mahsûstur. Bir defa ekildikte yirmi seneye dek çiçek ve meyve vererek kalir... Ve onunla boyanmis libâs giymek cimâyi kuvvetlendirir. Ve bazen dag servisi ve dedikleri nebatta ve sâir escârda dahî hâsil olur. Husû-san Habes ülkesinde dahî olur, lâkin ekilmis olanda alçaktir. Bu nebat, Türkçe'de alaçehre ve Yemen zagferâni dedikleridir ki, onunla sari boyanir (Kaamûs Ter.).

[53] Câbir'in bu sözünü, Safiî ve Müsedded, senediyle rivayet etmislerdir.

[54] Aise'nin bu re'yi "Kadinlarin tavafi bâbi"nda mevsûlen gelecektir. Bu kismini da Ibn Ebî Seybe, senediyle rivayet etmistir.

el-Huff: Hâ'nin dammi ve fâ'mn tesdîdiyle... insanin ayagina giydigi çizmeye, mest, edik, çedik, tomak makûlesi ayakkabina denir ki, üzerine mesh müm-kin ola... (Kaamûs Ter.).

[55] ibrâhîm en-Nahaî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr ile Ibn Ebî Seybe senediyle rivayet etmislerdir.

[56] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Peygamber giyilmesi âdet olan ridâlardan, izârlardan hiçbirseyi nehyetmedi" fikrasindadir.

Hadîsin tercemesindeki kavis arasindaki ziyâdeler, Buhârî'nin diger rivâ-yetleriyle, Müslim'in Sahih1 indeki rivayetlerden alinmislardir. Bunlar metnin asli derecesinde sahîhdirler.

Hacûn, Muhassab yaninda, Akabe Mescidi hizasindaki yüksek dagdir. Ka'-be'den birbuçuk mil uzakliktadir (Umde/u 't-Kaarî).

Kilâde; kurbanlik hayvanin boynuna takilan nal ve mezâde gibi nisanedir. Böyle alâmetli kurbâna Kur'ân dilinde Hedy denilmistir. Bu kurbân deveden, sigirdan^ davardan olur. Kurbân varacagi varincaya kadar baslarinizi tiras etmeyin... "(el-Bakara:196) âyeti geregince hacinin Ka'be'ye bir ihtiram hediyesi olarak sevkettigi bu kurbân, nahr gününde Minâ'da kesilmedikçe kurbân sahibi olan haci tiras olmaz, ihramdan çikmaz. Hedy sevkinin bu zorlugundan dolayi, son zamanlarda beraberinde kurbân sevk etme isi terkedilmistir.

Peygamber'in Mekke'ye varinca tavaf, sa'y ettikten sonra Hacûn mevkiine konup, Arafat'tan dönüp gelinceye kadar bir daha Ka'be'ye yaklasmamasinin sebebi mesguliyet idi; yoksa nafile tavaf etmesine hiçbir mâni' yoktu, denilmistir (Umdetu'l-Kaarî).

[57] Buhârî'nin bu basliktan muradi, mîkaatta gecelemenin mesrû'lugunu isbâttir. Orada gecelemenin, ihrami geciktirme olmayacagi; bunun mîkaadi ihrâmsiz geçen kimseye benzemiyecegini göstermektir

[58] Buhârî bununla Ibn UmerMn "Peygamber'in Secere yolundan çikisi bâbi"nda geçen hadîsine isaret etmistir:

[59] Hadîsin bâb basligina delâleti açiktir.

[60] Bu da, yukaridaki hadîsin diger bir tarîkidir. Bunda ögle ve ikindi namazlari açikça zikredilmistir

[61] Bu hadîs, sonundaki ziyâde ile geçen hadîsin baska bir tarîkidir. Bundan Peygamber'in ve sahâbîlerin telbiyeyi yüksek sesle söyledikleri, Peygamber'le bir kisim sahâbîlerin Kiran Hacca niyet ettikleri anlasilmistir.

[62] Hadîsin bâb basligina delîlligi açiktir. Çünkü hadîs, telbiyenîn lâfizlarini beyân etmektedir. (Kaamûs Ter., I, 481-482'de telbiyenin güzel bir açiklamasi vardir.)

Allah Taâlâ "Insanlar içinde hacci i'lân et!... "(eI~Hacc:27) emriyle insanlari Ka'be'yi ziyaret etmeye çagirmisti. Iste bu telbiye lâfizlariyle Allah'in bu da'-vetine tekrar tekrar icabet edilmektedir. Bu lâfizlarla Icabet, tâ Ibrâhîm Peygamber'den beri devam edip gelen ve kiyamete kadar da hiç durmadan devam edecek olan ebedî bir icabettir

[63] Bu hadîsin de bâb basligina delâleti bundan önceki hadîsin delâleti gibidir. Bu Âise rivayetinde, bundan önceki Ibn Umer rivâyetindeki Ve*l-mülke lâ serike "¦'- leke kavli, kisaltma olarak düsmüstür. Buhârî bu hadîsi, ötekinin ardindan içinde Peygamber'in telbiyeye devam ettigine delîl bulundugu için getirmistir.

[64] Bu mutâbaati Müsedded, kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmistir. Bunu Cûzâkî de, Abdullah ibn Hâsim tarîkinden tahrîc eylemistir.

[65] Su'be'nin bu hadîsini Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, kendi Müsned'inde senediyle rivayet etmistir. Ahmed ibn Hanbel de Gunder'den; o da Su'be'den olmak üzere tahrîc etmistir. Bu tarîk, Ebû Atiyye'nin bu hadîsi Âise'den isitmesini ifâde etmistir

[66] Çünkü bunlarin beraberlerinde kilâdelenmis hedyleri, yânî kurbanliklari yoktu. Bunun için umre yaparak ihramdan çiktilar

[67] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Rasûlullah Allah'a hamd etti, tesbîh etti ve tekbîr eyledi..." kavlindedir.

[68] Denildi ki, mübhem olan "bâzilari"ndanmurâd, Ismâîl ibn Uleyye'dir. Ham-mâd ibn Seleme olmasi da muhtemildir, denildi.

Bu hadîsi el-Ismâîlî onun tarîkinden; o da Eyyûb'dan; o da Ebû Kilâbe'den; o da Enes'ten tahrîc etmistir. Böylece o mübhem kisinin Ebû Kilâbe oldugu bilinmistir... (Umdetu'l-Kaari).

[69] Hadîsin bâb basligina uygunlugu, son fikrasinda apaçiktir.

[70] Zû Tuvâ, Mekke disinda, kuyulariyle meshur bir yerin adidir. Mekke'ye gelen hacilarin bu kuyularin sulariyle yikanmalari müstehâbdir (Umdetu'l-Kaarî).

[71] Buhârî, bu mutâbaati "Mekke'ye giris sirasinda yikanma bâbi"nda mevsûlen rivayet etmistir.

[72] Bu hadîsin geçen hadîsten fazlaligi, ibn Umer'in güzel kokusu bulunmayan bir yag ile yaglanmasi fikrasidir. ibn Umer bu yagi, hasereleri kendisinden men* etmek maksadiyle sürerdi. Güzel kokulu seyden de ihrami korumak için çekinirdi.

[73] Hadîsin basliga uygunlugu "Vâdî içinde asagiya indiginde telbiye eder gördüm" fikrasidir.

Hadîsteki nazar(= bakma), hakîkî bakma ma'nâsinadir. Allah, Peygamber'in ruhunda müstesna bir kudret yaratmistir ki, o sayede bakislardan uzak olan seyleri ru'yâda nasil görürse, onu uyanik iken de ayni hâlde görürdü, tsrâ hâdisesi bunun en yakin bir sahididir. Sübhesiz Peygamberler, Allah katinda ebedî diridirler, nziklandirilirîar. Müslim'in Sahîh 'inde Enes'ten gelen rivayette, Peygamber, Musa'yi Mi'râc sirasinda kabrinde ayakta olarak namaz kilarken görmüstü.

Su da caizdir ki, Peygamber, Musa'yi ru'yâda telbiye ederken görmüstü. Fakat Mûsâ ibn Ukbe, bu hadîsi Nâfi'den rivayet ederken, bu suretle tasrîh etmistir.

Peygamberlerin ru'yâlari ise haktir; vahy'dir (Kastallânî).
ibn Hacer ise; bu konudaki görüsleri siraladiktan sonra: Bence mu'temed olan, bunun ru'yâ olmasidir, demistir (Fethu'l-Bârî).
[74] Buhârî burada da âdeti üzere yürüdü. O, Kur'ân'da yâhud sünnette gelen kelimelerden birçok ma'nâlarda kullanilan bir madde gördügünde, bunu zikr ve beyân eder ve birkaç ta'bîr getirir... Burada da asillari meydana çikmak ve ses yükseltmek ma'nâsina olan yukariki fiilleri bunun için ayri ayri bâblardan misalleriyle getirmistir (Umdetu'l-Kaarî).
[75] Hadîsin bâb basligina sâhid olan yeri "Basinin saç örgülerini çöz, saçlarini tara, umreyi terk et ve hacca niyetle telbiye et!" buyurugudur.
Bu hadîs, degisik bir sened ve farklica bir metin ileHayz Kitâbi'nda da geçmisti
[76] Bunu Peygamber ikrar edip kabul eylemistir. Buhârî'nin burada "Peygamber zamaninda" diye zamanla kayidlamasi, Peygamber'den sonra bunun bizlere caiz olmayacagina bir isarettir. Bu hususta mezheb imamlarinin farkli görüsleri vardir. Bu muallak ihram, fulân zâtin ihrâmlandigi gibi ihrâmlaniyorum diyerek ihrâmlanmaktir
[77] Buhârî bu Ibnu Umer hadîsini Magâzî Kitâbi'nda "Alî'nin Yemen'e gönderilmesi bâbf'nda getirmistir-
[78] Bu, Habîb el-Mualiim tarîkinden; o da Atâ'dan; o da Câbir'den olmak üzere "Ten'îm Umresi bâbi"nda gelmistir. O hadîste Surâka'nin Rasûlullah'a, Akabe cemresine tas atarken rast geldigi ve: Yâ Rasûlullah, bu size has bir sey midir? diye sordugu; Peygamber'in ona; "Hayir, bize has bir sey degil, ebediyete kadar böyledir" buyurdugu (yânî, Kaann için umre fiilleri hacc filleri içine dâima girer, bu, bu yilin hususiyeti degildir buyurdugu) zikredilmektedir.
Bu hadîsin bâb basligina sâhid olan yeri, Peygamber'in Alî'ye: Ihrami üzerinde kalmayi devam ettirmesini emir buyurmasidir.
[79] Bu hadîsin de bâb basligina delîlligi meydandadir.
[80] Bu hadîsin de bâb basligina sâhidligi, Ebû Mûsâ'mn Peygamber'in sorusuna: "Ben de Peygamber'in ihrama girisi gibi ihrâmlanip telbiye ettim" seklindeki cevâbidir.
Buhârî bu hadîsin son kismini çok kisaltmistir. Hadîsin son kismi, Umer devrindeki görüs ayriligidir. Hadîsin bu kismi Müslim'de daha genis oldugu için, oradan nakledelim:
Müslim'in rivayetinde Ebû Mûsâ "Kadin basimi yikadi" dedikten sonra, söyle devam ediyor:
"Sonra ben (Arafat'a çikilacagi sirada) hacc için ihrama girdim. Bu hacc fiillerini soranlara ben, Ebû Bekr ve Umer'in halifelik zamanlarinda bu yolda fetva verirdim. Bir hacc mevsiminde yanima birisi geldi ve:
— Yâ Ebâ Mûsâ! Sen Emîrü'l-Mü'minîn'in hacc hususunda ortaya koydugu seyi bilmiyorsun (sen bize baska türlü söylüyorsun), dedi.
Bunun üzerine ben de halka karsi:
— Ey Insanlar! Biz hacc hakkinda kime fetva verdikse acele etmesin, iste Mü'minlerin Emîri yaniniza geliyor. Onun sözünü alsin (benimkini biraksin). Sizler haccimzi Mü'minlerin Emîri'nin emri üzere tamamlayiniz! dedim.
Umer Mekke'ye gelince, ben kendisine:
— Ey Mü'minlerin Emîri! Hacc fiilleri hakkindaki meydana çikardigin bu ictihâd nedir? diye sordum.
Umer:
— Allah'in Kitâbi'ni ele alirsak, Allah "Haca ve umreyi Allah için tamamlayiniz... " (el-Bakara: 196) buyurdu. Peygamber'in sünnetini alirsak, o da kurbân kesmeden ihramdan çikmayi halâl kilmamistir, dedi (Müslim, Hacc).
Yânî Umer, hacci feshedip umreye dönmeyi ve temettü' haccini hos görmüyor; ihramin devam etmesini ileri sürüyordu. Ebû Mûsâ ise Mekke'ye gelince tavaf ve sa'y ile ihramdan çikilabilir... diyordu.
Yukarida hacc nevi'lerini anlatmistik. Hacc fiillerini tamamlayincaya kadar ihramin devami, iki surette olur: Birisi, haci ih,râma girerken hacc ile umre-;: yi bir ihramda îfâ etmeye niyet etmekle. Bu kaarin hacci yapan, Minâ'da kurbân . kesinceye kadar ihramdan çikamaz. Öbürüsü de: Kur'ân dilinde hedy denilen 'W ve kurbân edilmek üzere hill'den hareme getirilen kurbanliktir. Hacinin bu kur-'"! bânhgini yaninda getirmesiyle olur. Bu hâlde de haci, getirdigi kurbanligini Minâ'da kesmedikçe, ihramdan çikamaz.
Ebû Mûsâ, açikladigimiz bu iki hâl, yânî kiran haccina niyet etmek veyâ-hud hedy sevk etmis olmak hâlleri disinda ihramin devamina kaani' degildi. Ihramdan çikilip temettü' yapilabilecegini de ileri sürüyordu.
Umer ise temettu'dan nehyediyordu. Nevevî: Umer'in bu nehyi ifrâd hac-cina tergîb için vâki' olan tenzîhî bir nehiydir, demistir. Mâzerî de: Umer, te-mettu'un bâtilligina degil, fakat ifrâd hacem daha faziletli olduguna kanâat ederek men' etmistir, diyor.
Sonra temettu'un kerâhatsiz olarak cevazi hakkinda icmâ' meydana gelmistir.
[81] Yânî buradaki iki âyetin tefsiri hakkinda bâb.
[82] îbn Umer'in bu haberini, Taberî ile Dârakutnî senediyle mevsûl olarak rivayet etmislerdir.
[83] Ibn Abbâs'in bu sözünü de tbnu Huzeyme, Dârakutnî ve Hâkim mevsûlen rivayet etmislerdir.
[84] Usmân'in bu içtihadini da Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmistir. Bu Kirman ismi, "Kermân" seklinde de zabt edilmistir
[85] Âise annemiz, hayizlanmasi sebebiyle umre yapamayacagi için, hacc ile umreyi cem' edemiyeceginden dolayi üzülmüstü. Yânî onun aglamasi, bu hâlde iken hem haccin, hem de umrenin rükünlerinden olan ifâda tavafinin mümkin olamamasidir. Bilindigi üzere hayizlmm tavafi caiz degildir.
[86] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Hacc aylarinda, hacc gecelerinde, hacc hâllerinde Rasûlullah'in beraberinde yola çiktik" fikrasmdadir.
[87] Buhârî hadîsteki "Lâ yadîruki(= Sana zarar vermez)"-kavlinde, biri böyle ec-veften birinci ve ikinci bâblardan, öteki de muda'aftan "Lâ yadurruki" seklinde rivayet olunca, bu ecvef fiilin birinci ve ikinci bâblardan kullanildigini; ma'nâsinin da "Darra yadurru"ya denk oldugunu bildirmistir.
[88] Buradaki hacc nevi'lerini daha önce anlatmistik. Simdi kisaca tekrar edelim:
Temettü'Hacc: Hacc aylarinda yalniz umre niyetiyle ihrama girmek, tavaf sa'y, tiras ile umreyi bitirdikten ve ihramdan çiktiktan sonra, yine o sene içinde hacc içinde ihrâmlanip hacc menseklerini îfâ etmektir. Yânî umre ile hacci ayri ayri ihramlarda cem' etmektir.
Ikrân veya Kiran Hacc: Umre ile hacci bir ihramda cem' etmektir.
Ifrâd Hacc: Mîkaatta yalniz hacc için ihrâmlanmaktir.
Haccin Feshi: Hacc için ihrâmlanip Mekke'ye 'geldikten sonra, hacc niyetini bozup, umre niyetine geçmek ve umre niyetiyle tavaf ve sa'y ederek Ihramdan çikmak ve bu surette mutemetti' hacisi olmaktir. Kiran Haca ile îfrâd Haca nda imamlar arasinda ihtilâf geçmemistir. Haccm feshinin cevazi hakkinda ise ihtilâf edilmistir.
[89] Mü'minlerin annesinin böyle demesi, eskiden hacc aylari içinde umreye niyet edilemez tikaadmda bulundugu içindir. Câhiliyet zamaninda Ibrahim Dîni nin Ögrettigi

nüsük ve ibâdetlerden yalniz hacc ve umrelpâyidâr olmustu1 ki, o da birçok bid'atler ve bâtil I'tikaadlarla karismis bir hâlde idi. Bu cümleden olmak üzere hacc aylan içinde umre niyetiyle ihlâl, yânî ihrama girip telbiye ile ses yükseltmek caiz sayilmazdi. Veda Hacci'na kadar bu i'tikaadi bozacak yeni bir tesrî' vâki' olmamisti. Bundan dolayi müslümânlar ihrama girdikleri vakit hep hacc niyetiyle girmis bulunuyorlardi. Bilhassa hedy sevk eden Rasûlullah'm niyetine mutâbaaten, hepsi o niyette idi. Hacc kaafilesi Mekke'ye yaklastiginda -büyük ihtimâlle Serifte- Rasülullah: "Birlikte hedy (kurbân) getirenlerden mâada her kim varsa haccifesh ederek umreye niyet etsin" diye teblîg buyurdu. Câhiliye Arablari'nin bu husustaki amel ve i'tikaadini bozdu. Isteyenler hacc aylari içinde de umreden temettu'a yânî istifâdeye imkân buldular. Fakat herhalde Medîne'den çikarken umûmun niyeti hacc idi. Bundan dolayi mü'minlerin annesi "Haccdan baska bir niyetimiz oldugunu bilmeksizin..." demistir.
Serif, Mekke'ye takriben on mil mesafede olan bir yerin Ismidir.

[90] Hadîsin, bâb basligindaki "Haccm feshi" mes'elesine delîl olan yeri burasidir. Peygamber'in beraberlerinde kurbânlari bulunmayanlara umre yapip ihramdan çikmalarini emretmesi, hacclarini feshedip, umreye çevirmelerini emretmesi demektir. Bu emir de, durumu uygun olanlar tarafindan aynen uygulanmistir.

[91] Bu akrâ ve halkaa kelimelerinin asli, yaralamak ve kökünden söküp atmak ma'-nâlarinadir. Bu kelimeler Arablar arasinda yayilmis, kullanilmis; ancak hiçbir zaman va'z olunduklari hakîkat ma'nâsi kasdedilmemistir. Bunlar "Teribet ye-dâhu, kaatelehullahu" ta'bîrleri gibidir, denilmistir. Akr'm kesmek, yaralamak, kan akitmak; halk'm da tiras edip kökünden kazimak ma'nâlari; kadinin hayiz kani akitmasi ve bu musîbeti ile de hacc kaafilesini Medîne yolundan habsedip ahkoyucu olmasi ma'nâlarini sezdirir.

[92] Bundan evvel geçen Âise hadîsindeki "Hacc seferine çiktigimizda biz yalniz hacc edilecegini zannediyorduk" sözüyle buradaki "Kimimiz umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmisti..." sözü arasinda zidlik görülmemelidir. Âise'nin oradaki bu zanni, Medine'den çikarken ve Peygamber tarafindan haccin bu üç nev'i teblig edilmezden evvel vâki' olan bir kanâat idi. Âise'nin bu hadîsinde ise ihram sirasinda Peygamber tarafindan bildirilerek bu üç nevi' niyetle ihrama girildigi haber verilmistir. Bu gibi tercihlere dikkat edilmezse, Âise'nin rivayetleri arasinda zidlik var gibi görülür... (Kirmânî).

[93] Hadîsin basliga uygunlugu "Alî hacc ve umreye niyet ile ihram edip.... telbiye eyledi" ifâdesindedir. Alî'nin son cümlesi, kiyamete kadar eskimeyecek saglamlik ve güzellikte bir dînî düstûrdur. Bu düstûr, dînî islerde Allah ve Peygamber'-den baska hiçbir merci' ve otoritenin sultasinin kabul edilmemesi esâsini en ve-cîz bir tarzda ifâde etmistir.

[94] Hadîsin bâb basligina delîlligi "Peygamber sahâbîlerine hacclanni umreye çevirmelerini emretti" kaylindedir. Çünkü bu emir, haccin feshedilip umreye çevrilmesinden ibarettir.

[95] Buhârî bu hadîsi burada kisaltilmis olarak getirmistir. Bunun tamâmi "Peygamber zamaninda, Peygamber'in ihrama girisi gibi ihrama giren kimse bâbi"nda da geçmisti

[96] Hadîs burada iki yoldan getirilmistir.
Telbîd, basin saçlarini yapiskan bir madde ile birbirine tutturmaktir. Bunun fâidesi saçlarin dagilmamasi ve eziyet verici haserelerden basi korumaktir. Bunun hakkinda daha önce de bilgi verilmisti.

[97] Hadîsin basliga hüccetligi "Ben temettü' hacci yapmak istedim, Insanlar beni nehyetti... Ibn Abbâs bana temettü' hacci yapmami emretti" fikrasidir.
Ebû Cemre'yi temettü' haccindan nehyedenlerin kimler oldugu hadîsin tarîklerinde bildirilmemistir. Bu suâl ve nehy vak'asi, Abdullah ibn Zübeyr'in emîr-ligi zamaninda cereyan etmistir. Müslim Sahîh'inde: Ibnu Zübeyr'in temettu'dan nehyeder, ifrâd hacca tesvik eyler oldugunu rivayet etmistir (tbn Hacer).

[98] Hadîsin bâb basligina hüccetligi meydandadir. Bâzi Buhârî nüshalarinda bu hadîsin sonunda su ziyâde vardir: Buhârî dedi ki: Bu Ebû Sihâb'in Peygamber'-den, bu hadîsten baska müsned bir hadîsi yoktur.

[99] Alî, böylece Kiran Hacci'na niyet etmis oluyor. Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir.
Usfân, Mekke'ye otuz mil mesafede büyükçe bir köydür.

[100] Hadîsin basliga hüccetligi "Lebbeyke Allâhumme lebbeyke bVl-hacct" kavlin-dedir. Çünkü hem telbiye etmis, hem de "bi'1-hacci" sözüyle ihraminin nev'ini isimlendirip ta'yîn eylemistir. Bundan, haccin nev'ini ta'yîn etmenin daha faziletli oldugu ve müfrid yâhud mutemetti' yâhud kaarin olsun; telbiyesi içinde haccinin ismini söylemesinin de efdal oldugu hükmü alinmistir (Umdetu'l-Kaarî).

[101] Ebû Zerr nüshasinda: "Peygamber (S) zamaninda temettü* bâbî" tarzindadir. Ibn Hacer ile Aynî, Ebû Zerr nushasindaki basligi almislardir. Hadîsin lâfzi da Ebû Zerr nüshasi basligina daha uygundur.

[102] Imrân ibn Husayn'in, temettu'un cevazina dâir Kur'ân'da nâzii oldugunu bildirdigi âyet: '*... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayina gelen bir kurbân (keser)... "(el-Bakara:196) âyetidir.
Müslim'in rivayeti: "Kur'ân'da temet-Eu'u tahrîm eder, urfireden nehyeder, surette inmedi; Peygamber de Ölünceye kadar umreden ve temettu'dannehyetmedi" (yânî nesh olunmak ihtimâli de yoktur) seklindedir
Imrân'm re'yi ile söz söyledi dedigi kimse, Umer'dir, demislerdir. Usmân ile Abdullah ibn Zubeyr'in de temettu'dan (tenzîhen) nehyeder olduklarini Müslim'den ögrenmistik. Ibn Abbâs'in ise bil'akis temettu'u emrettigi biraz evvel geçmisti.

[103] Âyetteki "Zâlike = Bu" ta'bîri, temettu'a isarettir. Çünkü "Zâlike = Bu" isaret isminden önce, temettü' sözü geçmistir.
Bu âyette temettü' ta'bîri iki kerre geçmektedir: "Femen temetten bi'1-umreti ile'1-hacc", "Sizden her kim hacca kadar umre Ile fâidelenici olursa" demektir. Bu ise, umre ile hacci beraberce ihram edeni yâhud evvelâ umre ile ihrama girip, onu bitirdikten sonra hacc niyetiyle ihram edeni sâmil olur. Bu sonuncusu, hâss ma'nâsiyle temettu'dur. Âmm ma'nâsiyle temettü' ise, iki kismi da sâmil olur.. (Umdetu'l-Kaarî)

[104] Hadîsin basliktaki âyeti tefsir ettigi açiktir. Bu hadîsi el-îsniâîlî de tamâm senedli olarak rivayet etmistir.
Âyet ve Ibn Abbâs'in bu tefsiri, Mekke ve civarinda oturanlar için temettü' ve kiran haeci olmayacagini, bunlarin disinda bütün yeryüzünden gelecek hacilarin ise temettü' veya kiran hacci yapmak suretiyle fâidelenebilecekleri ve bu fâidelenme sükrânesi olarak da bir kurbân kesecekleri; kurbân bulamayan veya bedelini tedârik etmekten âciz olanlara da ihrama girdikten sonraki hacc fiilleriyle mesgul oldugu zamanlarda üç gün, hacci tamâmiyle bitirip memleketine döndügü zaman da yedi gün olmak üzere, tamâmi on günlük oruç tutmak lâzim geldigi ögretilmistir.

[105] Hadîsin basliga delîl olan yeri: "Zû Tuvâ'da (Mekke'ye girmek için) yikanirdi" fikrasidir. Bu hadîs, sehirlere, medeniyet yuvalarina giriste, yolculugun insan üzerindeki maddî manevî bütün kirlerini disarida birakmak ve sehre tertemiz girmek için, yikanmayi ögretmektedir, iste Islâm Dîni, Mekke'nin sahsinda, me deniyet merkezleri olan sehirlere en medenî giris usûlünü, kiyamete dek eskimeyecek bir esas olarak bütün insanliga böyle ögretmis ve ögütlemis oluyor.
Buhârî bu hadîsi "Kibleye yönelerek telbiye etme bâbi"nda daha uzun olarak getirmisti.

[106] Bu hadîs, bundan önce senediyle mevsûlen geçtigi için, bu baslikta senedsiz olarak kisaca getirilmistir. Bâb altinda da ayni hadîsi baska bir senedle getirmistir

[107] Hadîsin bâb basligina uygunlugu, içinde basliktaki sorunun cevâbi bulunmasi cihetiyledir.

[108] Bu hadîsin de basliga delîlligi, bundan önceki hasiyede zikrettigimiz sekildedir.

[109] Buhârî, bu sözlerinden birincisi ile Müsedded isminin dogruluk ma'nâsma olan "Sedâd"dan türetilmis oldugu için, bu zâtin da ismi gibi çok dogru bir kimse oldugu, binâenaleyh bu zâtin ismi ile tam bir uygunlukta oldugu söylenirdi, diyor. Ikinci sözü ile'de, yukaridaki tezkiyesiyle yetinmeyip, devrinde cerh ve ta'-dîl üstadi ve imâmi olan Yahya ibn Maîn'den, Yahya ibn Saîd el-Kattân'in, Müsedded'in saglamligina dâir sözünü nakletmistir. Buhârî bu iki sözü ile Müsedded'in saglamlik, dogruluk ve sikalikta en son ve pek yüksek derecede oldugunu belîg bir sekilde ifâde ve isbât etmis oluyor.
Bu SenIyyetu'l-Ulyâ'dan MekkelIIer'in makberesi olan Muallâ'ya inilir. Ve bu yola fetha ve medd ile "Kedâ" denilir, SenIyyetu's-Suflâ da Mekke'nin alt tarafmdadir. Buna da ötre ve kesr ile "Kudâ" denilir (Umdetu'l-Kaarî).
Bu SenIyyetu'l-Ulyâ'dan Mekke'nin makberi olan Hacûn'a inilir. Yükselmesi zor bir yoldur. Sonra sirasiyle Muâviye, Abdulmelik, Mehdî tarafindan düzeltilip düzlestirildi. Sonra zamanimizda evvelâ 811 hicrî yilinda, sonra da 820 yilinda Melik Müeyyed tarafindan bu yol insâ edildi... (Ibn Hacer).
Bizim zamanimizda (1376/1.957) ise Suudî Hükümeti bu yollan genis genis asfalt yollar hâlinde yeniden îmâr ve insâ etmistir (M.Sofuoglu).

[110] Bu hadîsten Mekke'ye SenIyyetu'l-Ulyâ'dan girmek, çikarken de Seniyyetu's-Suflâ'dan çikmak müstehâb oldugu ve bu hükmün haci, umreci veya Mekke'ye ihrâmsiz giren kimseler için musâvî bulundugu hususlarinda Istifâde edilmistir.

[111] Bu da, Âise hadîsinin diger bir tarîkidir. Lâkin râvî, burada giris ve çikis yollarinda çevirme yapmistir.

[112] Bu da yine Âise hadîsinin baska bir tarîkidir. Burada Hisâm, babasi Urve'nIn rivayet ettigi hadîse muhalif olarak, en çok Kedâ yolundan girmesine, bu yolun inecegi evine yakinligini gerekçe yapmis ve buna bir ma'ziret kilmistir. Urve Mekke'ye oradan girmeyi zarurî görmemistir. Bunu arasira yapmis; çok defa da kolaylik maksadiyle baska yerden girme isini yapmistir.

[113] Bu hadîsin Urve üzerine mevkûflugu veya mürselligi hususunda ihtilâf edilmistir. Buhârî iki tariki de zikredip, ayipli olmadigini göstermistir

[114] Bu da ayni hadîsin diger bir tarîkten rivayetidir. Buradaki hadîslerin hasiyelerini hep Umdetu'l-Kaarfden özetle naklettik

[115] Bu âyetlerin Mekke'nin, Harem'in ve onun en meshur binasi olan Ka'be'nin fazli ile ilgisi açiktir.

[116] Hadîsin basliga uygunlugu "Ka'be bina edilirken..." kavlinden alinir. Çünkü Ka'be'nin bina edilmesi, Mekke'nin bina edilmesine ve büyük bir medeniyet ma'-mûresi olmasina sebeb olmustur. Bu suretle hem sebeb olan Ka'be'nin, hem de müsebbeb olan Mekke'nin faziletine, hadîste bir uygunluk ve delîl bulunmustur.

[117] Bu hadîsin de basliga hüccetligi yukariki hadîsteki gibidir.

[118] îbn Umer'in bu sözü, Âise'nin rivayetini zayiflatmak ve dogrulugunda sübheye düsürmek için degildir. Çünkü Âise, mümkin olan en yüksek derecede dogru sözlü, ezberleyici ve iyi zabtedicidir. Lâkin Arab kelâminda çok kerre teskîk suretinde söz vâki' olur da, bundan takrir ve kesin kanâat murâd edilir. Bunun Kur'ân'-da da örnekleri vardir: el-Enbiyâ:lll; Sebe':50. âyetlerihde oldugu gibi.

[119] Âise'nin bu hadîsleri Ka'be'nin Kureys zamanindaki insâsi, Peygamber'in kendi zamaninda Îbrâhîm Peygamber devrindeki aslî hey'etini diriltme arzusu ve Kureys'in Islâm'inin yeni olusu sebebiyle gönüllerinin kirilmamasi için bu ise girismedigi hakkinda gayet emîn bilgiler vermektedirler.

[120] Âise'nin bu hadîsleri Ka'be'nin Kureys zamanindaki insâsi, Peygamber'in kendi zamaninda Îbrâhîm Peygamber devrindeki aslî hey'etini diriltme arzusu ve Kureys'in Islâm'inin yeni olusu sebebiyle gönüllerinin kirilmamasi için bu ise girismedigi hakkinda gayet emîn bilgiler

[121] Hicr, yarim dâire seklinde 39 zirâ'dir, alçak bir duvarla çevrili, Ka'be bitisiginde ma'rûf yerdir. Tavaf, bunun disindan yapilir. Bunun alti zirâ'i ihtilafsiz Beyt'ten sayilmistir. Alti zirâ'dan fazlasinin Beyt'ten sayilip sayilmayacaginda ihtilâf vardir.

[122] en-Neml:91. âyetinin baslikla ilgisi, Yüce Allah'in bütün dünyâ beldeleri arasindan Mekke'yi kendine izafe edip ayri bir hususiyet bahsetmesi ve onu "Harem" kilmasi cIhetiyledir.
el-Kasas:57. âyetin basliga ilgisi Ise, Allah'in Mekke'ye kendi tarafindan bir rizik olarak bütün maddî ve ma'nevî bereketlerin toplanacagi emin bir Harem kildigini bildirmis olmasidir

[123] Hadîsin basliga hüccetligi "Sübhesiz bu beldeyi Allah Harem kilmistir... " kav-lindedir. Bu harem kilmada Mekke'nin ta'zîmi vardir. Ta'zîm edilmesi ise, diger dünyâ beldeleri arasinda Mekke'nin faziletine ve hususîligine delâlet eder.
Mekke Haremi, Mescidi Harâm'i her taraftan çevreleyen bir arazî sahasidir. Bu arazînin dâhiline Harem ve Harem havzasi, hâricine denilir. Bu Harem sahasina bir takim dînî hükümler ilgilendiginden, Mekke Haremi'nin hududu talyîn buyurulmus ve nisanlar konulmustur.
Ibn Abbâs'tan rivayet edilen hadîse göre, Ibrâhîm Peygamber, Beyt'in insâsini tamamladiktan sonra Cebrâîl aleyhi's-selâm gelip, kendisine Harem hududunu göstermis, tbrâhîm tarafindan buralara birer alâmet konulmustur. Sonra Ismâîl, daha sonra Kusayy ibn Kilâb taraflarindan bu alâmetler yenilenmistir. En sonra Rasûlullah bu alâmetleri yenilemistir. Umer de halifeligi zamaninda Kureys'ten dört zâti gönderip, bunlar ma'rîfetiyle Harem hududunu gösteren alâmetler dikilmistir. Daha sonra Muâviye, Abdulmelik zamanlarinda da yeni alâmetler konulmustur.
Harem'in Hududu: Medine cihetinden üç mil mesafede bulunan Ten'îm, Irak yolu üzerinde yedi mil uzakliktaki Seniyyetu'r-Rahi, Ci'râne yolu üzerinde dokuz mil mesafede bulunan Sa'b; Tâif yolu Üzerinde yedi mil mesafede Batnu Nemire; Cidde yolu üzerinde dokuz mil mesafede Asâir Ile hudûdlanan arazî Haretn'dIr. Bunlar arasinda Mekke'ye en yakin olani Ten'îm'dir. Mekke'den umre yapmak Isteyenler ihrama girmek için Ten'îm'e çiktiklanndan, buraya Umre de denilir. îste bu yerler Harem hududu oldugundan, Mekke'ye gidenler için buralara ihrâmsiz girmek günâh sayilir.
Bu Harem hududu, mîkaatlardan baskadir. Mîkaatlar ihrama girme hududu ve Mekke'ye daha uzaktir.
"Harem " unvani Beyt'ten ve Mescid'den baska Kur'ân dilinde Mekke sehrine de verilmis bir seref unvanidir. Iste burasinin yeryüzünde baska bir örnegi bulunmayan hurmetligi, emînligi, bereketliligi ve hükümleri vardir. Bunlar ilerideki hadîslerde daha çok açiklanacaktir.

[124] el-Mescidu'l-Harâm'dan maksad, yukarida hudûdlari tanitilmis olan Harem'in bütünüdür.

[125] Bu âyet Mescidi Harâm'da yerli, misafir bütün insanlarin müsâvî olduklarinin Kur'ân'dan delili olmak üzere getirilmistir. Çünkü âyette bu esitlik açikça belirtilmistir.

[126] Bunlar, Buhârî tarafindan ma'nâ Ile yapilan tefsirlerdir. Târî, misâfir'dir. Nitekim Akif de mukîm, yânî ikaamet edici ma'nâsinadir

[127]
Bâzi âlimler: Rasûlullah'm bu hadîste bahsettigi ev, Hâsim ibn Abdi Menâfin evi idi. Hâsim öldükten sonra oglu Abdulmuttalib'e kaldi. Abdulmuttalib de çocuklari arasinda bölüstürdü. Rasûlullah da babasi Abdullah'in mirasini aldi ve burada dünyâya geldi, demistir (Kirmani).
Rasûlullah: Akîl bize evden yâhud yurddan birsey birakti mi? buyurduguna göre, bu ev, Rasûlullah'm mülkü idi. Su da muhtemildir ki, Ebû Sufyân'-m muhacir evlerinde tasarruf ettigi gibi, Akîl de Rasûlullah'm evinde tasarruf eylemistir.
Ebû Tâlib'In dört oglundan Akîl ile Tâlib, Ebû Tâlib'in evine tasarruf ederlerken, Tâlib Bedr harbinde ölmüs, Akîl onun hissesini de alarak yalniz olarak Ebû Tâlib'in mirasina tasarruf etmistir. Mekke fethinden sonra Rasûlullah, Ku-reys'ten müslümân olanlarin kalblerini alistirmak için Câhiliyet tasarruflarini oldugu gibi ibkaa etmisti. Bu suretle bu mallar Akîl'in üzerinde kaldi. Akîl'in ölümünde Haccâc'in kardesi Muhammed ibn Yûsuf tarafindan binyüz dînâra satin alinincaya kadar, çocuklarinin tasarrufunda kalmistir.

[128]
Umer'in bu sözü mevkuf hadîstir. Buhârî bu hükmü Magâzî Kitâbi'nda merfû' hadîs olarak da getirmistir. Umer'in ve Peygamber'in hadîslerindekî bu hüküm, el-Enfâl: 72. âyetinin devamindan istifâde edilmistir.

[129]
Muhacirler ve Ensâr hicret ve yardimla, akraba olmaksizin birbirlerine vâris olurlardi. Nihayet bu hüküm: "... Hisimlar Allah'in Kitâbi'nca birbirlerine daha yakindirlar. Allah herseyi hakkiyle bilendir'^{e!-Enfâi:75) âyetiyle kaldirilmistir. Bu âyetle hisimlarin birbirine vâris olacaklari hükmü sabit olmustur.
Yukariki 72. âyetteki mü'minlerin birbirlerine vâris olacaklari hükmünden, mü'minin kâfire vâris olmayacagi hükmü lâzim gelmez. Lâkin bu ikinci hüküm o âyetin devami olan "... îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir sey ile velayetiniz yoktur" fikrasindan alinmistir (Aynî ve Kastallânî).

[130]
Bâb basligindan Buhârî'nin maksadi, Peygamber'in indigi yeri tesbît etmektir. Hadîs, bu yeri tesbît etmektedir.

[131]
Bu, hadîsin diger bir tarîkidir. Hadîsteki "Gad", buiada yarin ma'nâsina de-gü, mecazen "öbürsü günü" ma'nâsmadir. Çünkü Minâ'dan Muhassab mevkiine zu'l-hi ecenin onüçüncü günü inildigi bilinmektedir.
Hadîsin sonunda yapildigi bildirilen yemînlesme, bir parça üzerine yazilip Ka'be'ye asilmis bulunan meshur boykot-nâmedir

[132]
Buhârî burada hadîsin diger bir tarîkini getirmistir ki, bu tarîki, Ibn Huzeyme mevsûlen rivayet etmistir. Bir de Buhârî buradaki Muttalib ogullan ta'bîrinin dogru oldugunu bildirmistir. Muttalib ogullari ta'bîri daha dogrudur; çünkü Ab-dulmuttalib, Hâsim'in ogludur. Öyleyse "Hâsim" lâfzi ondan (Abd lâfzindan) müstagnidir. Muttalib ise, Hâsim'in kardesidir. Bunlarin ikisi Abdi M«nâf in ogullandir. Murâd, onlarin Abdi Menâf ogullari aleyhine yemînlesmis olduklaridir (Kastallânî).

[133]
Buhârî bu baslik altinda hadîs getirmemistir. Sanki o, Îbrâhîm Peygamber'in Hâcer ile oglu Ismail'i Mekke'nin kurulacagi yerde iskân etmesi kissasi hakkindaki Ibn Abbâs hadîsine isaret etmis gibidir. Bu Ibn Abbâs hadîsi, insâallah Ehâdîsu'I-Enbiyâ Kitâbi'nda, genisletilmis olarak gelecektir (Ibn Hacer).
Mekke kayalik, zirâate elverissiz bir yerdi. Rivayete göre Hâcer, Sâre'nin cariyesi idi. Ibrâhîm Peygamber'e bagisladi. Ondan îsmâîl dünyâya gelince, beseriyet geregi kendisinde bir kiskançlik hâsil oldu. Onlarin, nezdinden çikarilmalarini israr Ile istedi, tbrâhîm Peygamber de kendilerini Mekke tarafina götürdü. Mekke susuz, çorak, kayalik bir yerdi. Yüce Allah orada Zemzem suyunu meydana çikardi. Bu suretle orasi senlendi.
Allah Taâlâ, Ibrahim'in bu duasini kabul buyurdu. Mekke'yi emîn bir yer kildi. Orada her mevsimde meyvelerin, mahsûllerin nevi'lerini toplayip çogaltti (Beydâvî).
Zamanimizda ise (1395/1975) Suudî Arabistan ülkesi çöldeki petrol denizi sebebiyle dünyânin en zengin memleketlerinden biri olup, ora halki hakîkaten maddî ve ma'nevî zenginliklere gömülmüs bir hâldedir.

[134]
Bu âyet, insanlarin Islerinin kivami, dîn ve dünyâ islerinin kalkinmasi Ka'be ile olacagi; Ka'be'nin bütün devirlerde ta'zîm edilecegi; ziyaretçilerinin kiyamete dek kesilmeyecegi; Ka'be mevcûd oldugu ve ona bes vakit namazda yönelmek suretiyle ta'zîm devam ettigi müddetçe, dînin de ayakta kalacagi hususlarina delâlet etmektedir.
Buhârî bu âyetle, insanlarin islerinin kivami, dîn ve dünyâ islerinin kalkinmasi Ka'be ile olacagina; Ka'be o iki ciliz bacakli eliyle yok olunca, insanlarin islerinin de bozulacagina isaret etmistir. Buna da âyetteki "Kiyameti IVn-nâs" sözü delâlet etmektedir.

[135]
Hadîs, bundan önceki hasiyede isaret edilen hususa delîl olmak üzere sevk edilmistir.

[136]
Bu Âise hadîsi de Ka'be'nin çok eskiden beri ta'zîm edildigini, perde ile, kisve ile örtüldügünü bildirmis; binâenaleyh baslik âyetIndeki "Hürmetli Beyt" ta'-bîriyle muhterem kilinan Ka'be'nin bu ihtirami ile hadîs arasinda uygunluk olmustur

[137]
Bu Ebû Saîd hadîsi de, içinde tavsîf edilemez siddetler ve mihnetler bulunacak olan Ye'cûc ve Me'cûc'un çikisindan sonra da Ka'be ziyaretçilerinin kesilmeyecegini bildirmektedir. Böylece baslik âyetIndeki Ka'be'nin Hürmetli Beyt, insanlar için bir kivam ve nizâm kilinmis olmasi husûslanyle uygunluk meydana gelmis olur.

[138]
Bu zevatin mutâbaalarini Ahmed ibn Hanbel ile Ebû Ya'lâ ve ve Ibn Huzeyme, senedleriyle rivayet etmislerdir.

[139]
Abdurrahmân'in rivayetini de Hâkim, Ahmed ibn Hanbel tarîkinden, senediyle rivayet etmistir. Buhârî buradaki son ifadeleriyle, hadîsteki tedlîs ihtimâlini en kuvvetli bir uslûbla yok edip, hadîsin bütün tarîklerinin kuvvetini göstermistir.

[140]
Câhiliyet zamanindan beri her devirde birçok hükümdarlar ve emirler Ka'be'ye hediyeler ve teberru'lar yapagelmislerdir. Bunlarin pek mühim olanlari Ka'be naziresinde muhafaza edilmistir. Ka'be'ye âid kiymetli esyadan birisi de Ka'-be'nin kisvesi, yânî örtüsüdür. Iste Buhârî bu hadîsi bu sebeble Ka'be örtüsü ' babinda zikretmis ve Ka'be esyasi ile Ka'be örtüsü üzerindeki tasarrufun hükmünü meydana çikarmak istemistir.
Umer'in içtihadina göre, fakîrlerin ihtiyâcini hafifletmek, Ka'be'ye kisve giydirmekten daha faziletlidir. Umer evvelâ fakîrlerin menfâatlerini tercîh etmistir. Fakat ne Rasûlullah'in, ne de Halîfe Ebû Bekr'in böyle bir ise girismedikleri kendisine hatirlatilinca, böyle bir hareketten çekinmistir, Umer'in Ubeyy ibn Ka'b Ile de böyle bir konusmasini Hasen Basrî tarîki ile Abdurrazzâk rivayet etmistir. Bu defa da Ubeyy ibn Ka'b: Yâ Emîre'l-Mü'minîn, senden evvel iki dostun böyle bir is islemediler. Bunda bir hayr ve menfâat olaydi, onlar yaparlardi, demis. Umer de îbn Ka'b'i dogrulamistir.
Rasûlullah ile iki halîfesinin Ka'be örtüsünü tecâvüz etmemeleri, Ka'be kisvesinin ehemmiyetini ifâde eder.
Sârih îbn Battal: "Ka'be'ye hediye edilen esya ve bu arada Ka'be Örtüsü vakf demektir. Vakiflar hakkinda câri olan hükümlere tâbi'dir, vechinden degistirilmesi caiz degildir. Bunda Islâm'i ta'zîm ve düsmanlari korkutmak vardir" demistir (Kirmânî, Ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).
Bu hususta birçok görüsler ve tafsilât vardir. Özetle ifâde edilirse zahir olan mezhebe göre eski örtü gün geçtikçe bozulacak ye helak olacagindan taksîm edilip Beytu'l-mâFca lüzumuna göre kullanilmalidir denilmistir.
Buhârî bu hadîsi I'tisâm Kitâbi'nda da getirmis, Ebû Dâvûd ile Tirmizî de Hacc Kitâblannda rivayet etmi

[141]
Aise'nin bu hadîsi, Kitâbu'l-Buyû'da genis olarak gelecek olan ayni hadîsin bir tarafidir.

[142]
Bu Ibn Abbâs hadîsinin basliga delâleti meydandadir.

[143]
Bu Ebû Hureyre hadîsi "Yüce Allah'in: Allah Ka'be'yt hürmetli bir beyt yapti... kavli babi"nda geçmisti.

[144]
Hz. Umer'in Haceri Esved'e karsi söyledigi bu sözündeki maksadi hakkinda Mu-hammed ibn Cerir et-Taberî sunlari söylemistir:
Arab Yarimadasi halki öteden beri puta tapandir. Bunlarin müslümânhgi, Câhiliyet ve putataparhk devirlerine pek yakin bulundugundan, Umer, Haceri Esved isti'lâmini, câhil bir sinif halkin eskiden beri Arablar'in sanemlere hürmet ve ibâdeti kabilinden bir ihtiram sanmalarindan endîse etmisti. Ve bu sözüyle: Haceri Esved isti'lamindan gaye bu tas parçasina taabbüd degil, fakat dogrudan dogruya ve yalniz Allah'a ta'zîm ve Peygamber'in emri ve tebligi karsisinda kayidsiz sartsiz durmaktan ibarettir. Allah bu tasa ta'zîmi emretmis ve ta'Zîmi haccin menseklerinden saymistir. Binâenaleyh müsriklerin sanemlere ibâ-detleriyle, müslümânlarin, bu Ilâhî emrin tecellîsine mazhar olan bir tasa hürmet etmeleri arasinda kiyâs kaabil olmayacak derecede bir fark bulundugunu bildirmek istemistir. Ibâdet ancak âsîlere zarar ve ceza, itaatlilere de menfaat ye mükafat verecek derecede mutlak bir kudret sahibine mahsûs olduguna, buna da ancak Celâl sahibi olan Allah Taâlâ sâhib bulunduguna tenbîh etmistir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 606).

[145]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Üzerlerine kapiyi kapadilar.." sözlerindedir.

[146]
Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Bu hadîs, Namaz Kitâbi'nda "Direkler arasinda namaz bâbi"nda da geçmisti.

[147]
ibn Umer'in fiiliyle ilgili olan bu ta'lîki Sufyân es-Sevrî, senediyle kendi Cami'-inde, Tâvûs söyle dedi diyerek rivayet etmistir.
Buhârî bu baslikla, hacc ve umre sirasinda Ka'be'ye girmeyi hacc ve umre menseklerinden zannedenleri reddetmek istemis; Ka'be'ye girmenin hacc menseklerinden olmadigina hüccet yapmak için de Ibn Umer'in fiilini getirmistir.

[148]
Rasûlullah'in bu umresi, Mekke fethinden evvel yedinci hicret yilinda îfâ ettigi kaza umresi oldugu bildirilmistir. Rasûlullah'in bu umrede Ka'be Içine girmemesinin sebebini Nevevî söyle açikliyor: Ka'be'nin içi putlarla, duvarlari suretlerle dolu idi. Rasûlullah bu halde Ka'be'ye giremezdi. Müsrikler de baska ziyaretçileri içeriye birakmiyorlardi. Fetih günü ise bu putlarin hepsi yere serilmistir...
Kastallânî: Kaza umresinde Rasûlullah'in Ka'be Içine girmemesi, Hudey-biye sulh andlasmasinda buna dâir bir madde bulunmamasindan dolayi olmasi da muhtemildir. Binâenaleyh Ka'be'ye girmek Isteseydi, Kureys muhakkak men' ederdi. Nitekim Mekke'de üç günden fazla ikaamet edilmesine müsâade etmemislerdi. Rasûlullah böyle bir engellemeye ugramamak için ka'be içine girmek istememisti, diyor.

[149]
Hadîsin basliga delîlligi "Beyt'e girdi ve her tarafinda tekbîr getirdi" fikrasin-dadir. Hadîsteki "Ezlâm", "Zelem"in cem'idir. Zelem, fâl kalemi ve fâl oku demektir. Bu oklar üç parça olup, birinde "Yap", öbüründe "Yapma" yazili, üçüncüsü de bos olurdu. Bir is tutmak isteyen, bir yola çikacak olan kimse, bu isin ve bu yolculugun kârli ve kazançli olup olmadigini bu fallarla anlamak is-. terdi. Islâm Dîni bütün bu hurafeler ve câhilce zihniyetleri reddetmis, falciligi da yasak etmistir (el-Mâide: 90). Rasûlullah bu hadîste, Ibrâhîm ve ismâîl Peygamberleri böyle çirkin seylerle kismet aramaktan tenzih eylemistir.
Bu hadîste ibn Abbâs, Peygamber'in Beyt'e girip tekbîr getirdigini, fakat namaz kilmadigim; ibn Umer ise BilâPden naklen namaz kildigim bildirdiginden, bu iki hadîs arasinda zahirî bir tenakuz görülmektedir. Ibn Hibbân: Bu tenakuzu kaldirmak, bence bu iki haberin baska baska girislere âid olmasidir. Biri Mekke fethi günü Ka'be'ye girisi, Öbürüsü de Veda Hacci'nda girisidir. Birincide Beyt'te namaz kilmis, Bilâl bunu rivayet etmis, Veda Hacci'nda kilmadigini da Ibn Abbâs rivayet etmistir. Fakat namaz kildigina dâir rivayetler daha çoktur., demistir (Umdetu'l-Kaarî).

[150]
Hadîsin basliktaki soruya cevâb olmak üzere uygunlugu, Peygamber'in berâ-j, berinde Mekke'ye gelenlere remel yapmalarim emretmis olmasidir ki, iste bu emir, remelin mesru'iyetinin baslangici olmustur.
Esvât, savfm cem'idir. Savt, bir baslangiç noktasindan sona kadar gidip oradan dönerek hareket noktasina gelmeye denir ki, defa ve kerre ma'nâsina-dir. Beyt'in etrafim bir defa dolasmaga savt denir. Remel de yelmek ve kosmak ma'nâsinadir.
Tavaftaki bu remelin hükmünde âlimler: Remel, haccin ve tavafin sünnetlerinden midir? Terki caiz midir, degil midir? Remel bir sebeble islenmisti; bilâhare bu illet yok olmustur, bunun fiili ihtiyarî olmus demek midir? sorularinin cevâblannda ihtilâf etmislerdir. Umer, Ibn Mes'ûd, Ibn Umer, Ebû Hanîfe, Mâlik, Safiî, Ahmed sünnettir demislerdir. Diger bâzilari da sünnet degildir; dileyen isler, dileyen terkeder, demislerdir, tbn Abbâs, Tâvûs, Atâ, Hasen Basrî, Kaasim, Sâlim'in bu görüste olduklari nakledilmistir.

[151]
Bu basliktaki tavaf, Ka'be etrafini Haceri Esved'den baslayip yine oraya gelinceye kadar dolasmak ma'nâsinadir ki, buna savt dendigini daha evvel bildirmistik.

[152]
Hadîsin bâb basligina uygunlugu çok açiktir. Çünkü hadîsin ma'nâsimüsâvî olarak basligin ma'nâsidir.
Ibn Umer bu haberinde hacc menseklerinden ikisini ve bu hususta Peygamber'in fiillerini bildirmistir. Bunlar da: Mescidi Harâm'a girildiginde sünnet olan evvelâ Haceri Esved'in isti'lâm edilip selâmlanmasi, sonra tavafin yedi savtin-dan ilk üçünde link ile yürünmesi fiilleridir. Bunlari da Safa ile Merve arasinda sa'y ta'kîb eder. Isti'lâm ile remelin hacc menseklerinden oldugu hadîsten ziyâde Buhârî'nin koydugu bâb unvaninda remelin isti'lâm üzerine atifla zikredilmis bulunmasindan açikça anlasilmistir. Hadîsin metninde bu açiklik yoktur. Buhârî bu ünvân ile adetâ hadîsi serhetmIstir.
Hadîsteki Habb fiilinin de remel ma'nâsina oldugu yine bu unvandan anlasilir. Habb'm bu ma'nâsi da cûs u hurûsa gelmek ma'nâsindan alinmistir. Kaa-mûs Tercemesi'ndc remel, link yürümek ve hervele denildikten sonra, hervele de aynen söyle ta'rîf ediliyor: Hervele, dahrece vezninde segirtme ile yürüme arasinda olan yürümektir ki, yelmek ta'bîr olunur. Yâhud sür'atle yürümektir; hulâsasi link ile yürümektir (Hervele maddesi).

[153]
Hadîsin basliga delîlligi "Hacc ve umrede..." seklindeki devamidir.

[154]
Bu mutâbaati, Nesâî ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmislerdir.

[155]
Bu hadîsin degisik bir senedle kisa bir rivayeti, daha önce de geçmisti. Hadîsin basliga delîlligi gayet açiktir.

[156]
Yemânî iki rükün, Haceri Esved rüknü ile ona yakin olan asil Yemen dogrultusundaki rükündür. Taglîb yoluyla her ikisine Yemâniyân denilmistir, Ebâvân gibi. Bu iki rükün (yânî Ka'be'nin bu iki kösesi) Ibrahim'in temelleri üzeri olduklarindan, hassaten ta'zîm edilmistir. Haceri Esved rüknünde hem Haceri Esved bulunmasi, hem de Ibrâhîm temeli üzerine kurulu olmasindan dolayi iki fazilet vardir. Ikinci rükünde ise, yalniz ibrâhîm temelinde bulunmak fazileti vardir. Haceri Esved'in bulundugu rükün, iste bu iki faziletinden dolayi Yemânî rükünden daha ziyâde isti'lâm ve ta'zîme tahsis edilmistir.
Ka'be'nin diger iki rüknü yine taglîben Sâmiyân'dir. Bunlar Hicr'a yakin olan köselerdir. Bunlar Ibrahim'in köseleri üzere tamamlanmamislardir.

[157]
Hadîsin bâb basligina delîl olan yeri "Haceri Esved'i mihcen ile isti'lâm ederek..." sözleridir.
Mihcen, ucu egri olan bir deynektir ki, onunla deve sevkedihr, yere düsen bir sey de buna takilarak alinir. Peygamber'in deve üzerinde tavaf ettigi herkes tarafindan görülmek ve herkes sübhesini sorabilmek maksadiyle böyle yapildigi söylenmistir. Peygamber'in bu sirada biraz rahatsiz oldugu için böyle deve Üzerinde tavaf edip deynekle isti'lâm ettigi, tavaftan sonra devesinden inip, Ma-kaami Ibrahim'de iki rek'at tavaf namazi kildigi da rivayet edilmistir (Ebû Dâvûd).

[158]
Bu mutâbaati el-Ismâîlî, senediyle rivayet etmistir.

[159]
Câbir ibn Zeyd'In bu sözünü Ahmed ibn Hanbel senediyle rivayet etmistir.

[160] Muâviye'nin bu fiil ve sözünü Ahmed, Tirmizî ve Hâkim, senediyle, mevsûlen rivayet etmislerdir.
Basliga delîl olan yer, Ibn Abbâs'in "Bu iki Sâmî köse isti'lâm olunmaz" sözüdür. Sâmî olan iki köse isti'lâm olunmayinca, isti'lâm, Yemânî olan iki köseye münhasir olur.
[161] Ibnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de Ibn Ebî Seybe mevsûlen rivayet etmistir. Ibn Zubeyr Ka'be'yi ta'mîr ettigi ve onu Ibrâhîm temelleri üzerine tamamladigi zaman, artik Ka'be'nIn dört kösesi de îbrâhîm temelleri üzerinde bulundugu için hepsini de isti'lâm etmistir (Umdetu'l-Kaarî).
[162] Hadîsin bâb basligina delîlligi apaçiktir.
[163] Hadîsin bâb basligina delîlligi açiktir. Bu hadîs "Hacc ve umrede remel yapmak bâbi"nda bundan daha tamâm olarak geçmis idi.
[164] Yânî ben sana Rasûlullah'in bu tasa el sürüp öptügünü gördüm, diyorum. Burada artik re'y ve içtihada yer yok. Sen "Eraeyte = Ne dersin?" sorularini Ye-men'e götür, demis oluyor. Bu sözlerinden, ibn Umer'in sikisikligi ve maglûb edilmeyi isti'lâmi terketmekte bir ma'ziret görmedigi anlasiliyor
[165] Yânî tavafta Haceri Esved'e geldigi zaman ona el sürmek suretiyle Isti'lâm etmekten âciz oldugunda, sâdece ona isaret etmekle yetinen kimse babi.
[166] Hadîsin basliga delâleti açiktir. Bu hadîs "Rüknü, mihcen ile isti'Iâm bâbi"nda da geçmisti. Hadîs buradaki rivayette daha tafsîllidir.
[167] Bu da Abdullah ibn Abbâs hadîsinin diger bir tarîkten gelen rivayetidir. Bu rivayette "Yaninda bulunan bir seyle isaret etti ve tekbîr getirdi" fikrasi ziyâde olmustur. Bu da tavafin her savu basinda Haceri Esved'e her geliste tekbîr etmenin müstehâbligma delîl olmustur.
[168] Bu mutâbaati Buhârî Talâk Kitâbi'nda mevsûlen getirmistir. Buhârî, bu mutâ-baati, bundan önceki bâbda geçen Abdulvahhâb rivayetinin tekbîr maddesinden ârî olmasi, Hâlid ibn Abdillah'in bu ziyâdesinde bir ayiblama yapmayacagini tenbîh için getirmistir. Çünkü Ibrâhîm'in mutâbaati vardir
[169] Buhârî'nin bu bâbdan maksadi, Mekke'ye haci yâhud umreci olarak gelen kim senin Ka'be'yI tavaf edecegi, sonra iki rek'at namaz kilacagi, sonra Safâ'ya çikip sa'y edecegi; eger umreci ise tiras olup ihramdan çikacagi; eger hacc için ihrama girmis ise tâ terviye günü hacc fiilleri için Minâ'ya çikincaya ve hacci îfâ edinceye kadar ihrami üzerinde sabit kalacagim beyân etmektir (Aynî). Sev-kedilen hadîs de bu beyânin kat'î bir delilidir.
[170] Buhârî, hadîsin sâdece Urve'den merfû' olan kismim almis olup, diger kisimlarini almamistir. Bu hadîsin Müslim'deki sevki daha genis ve mükemmeldir: Hadîsin üçüncü derecede râvîsi olan Muhammed ibn Abdirrahmân dedi ki: Bana Irakli bir zât, bu hadîsin ikinci râvîsi bulunan Urve ibn Zubeyr'e söyle bir suâl sormakligimi söyledi:
— Bir kimse hacc niyetiyle ihrama girse tavaf ve sa'y ile Ihramdan çikabilir mi, çikamaz mi? Eger Urve "Çikamaz" derse, sen de: Bir zât "Bil'akis çikar diyor" dersin, dedi.
Yine Ibn Abdirrahmân dedi ki: Bu havale edilen suâli Urve'ye sordum. Urve cevaben:
— Hacc niyetiyle ihrama giren kimse, yalniz hacci edâ etmekle ihramdan çikabilir, dedi; hacci feshetmeye cevaz vermedi.
Ben:
— Birisi, hacci feshederek umreye çevirmekle ihramdan çikabilir diyor; sen buna ne dersin? dedim.
Cevaben:
— Bu adam çok fena söylemis, dedi.
Irakh zât bana rast geldiginde Urve'nin bu cevâbini anlattim. Bu defa
Urve'ye:
— Birisi Rasûlullah'in böyle yaptigini haber veriyor; (Urve'nin ebeveynine de isaret ederek) Esma bintu Ebî Bekr ile Zubeyr de hacci umreye çevirmislerdir diyor, siz ne dersiniz? diye sormakhgimi rica etti.
Ben ikinci defa Urve'ye gelip böylece söyledim. Urve bana:
— Bu adam kimdir? diye sordu.
Ben de:
— Bilmiyorum, dedim.
Bunun üzerine Urve Ibn Zubeyr:
— Bu adam niçin kendi gelip. sormuyor?Zannsdersem bu Irakli'dir, dedi. Ben de:
— Bilmiyorum, dedim. Bu defa Urve:
— Bu adam yalan söylemistir. Rasûlullah hacc etmistir; fakat haccini umreye çevirmemistir, diye cevâb verdi ve: Bana Âise haber verdi ki, diyerek metindeki hadîsi sevketti (Ibn Hacer, Aynî, Kastallânî),
[171] Âise'nin Veda Hacci'nda hayizli bulundugu, umreyi sonra yaptigi yukaridaki hadîslerde geçmisti. Burada Esmâ'mn Urve'ye haber verdigi rivayet edilen hacc, Âise'nin Veda Hacci'ndan baska Peygamber'in vefatindan sonra yaptigi hacc-lardan olacaktir.
[172] Hadîsin bâb basligina delîlligi "Mekke'ye gelisinin evvelinde..." ifâdeleridir.
[173] Bu hadîs de yukarida geçen tbn Umer hadîsinin baska bir tarîkten rivayetidir. Burada Peygamber'in Safa ile Merve arasinda sa'y ederken vâdînin karninda yânî vâdînin içinde yine kostugu ziyâdesi vardir.
Batnu'l-MesîI: Sel suyunun biriktigi yer demektir. Fakat daha sonralari bu sel suyunun birikecek çukur yeri dolmus, zamanla gelen seller bu çukurlugu doldurmustur.
Sonra sa'y esnasinda kosulacak olan bu mahalli göstermek için iki tane yesil direkcik konulmustur. Alti zira' boyunda olan bu iki direkcigin biri Mescid'in duvarinda, öbürüsü de Abbâs'in evine konulmustu (Kastallânî).
[174] Bu isnadin lâtîfliklerinden biri sudur: Buhârî, kendi seyhî Amr ibn Alî'den zikrediyor; o da ayni zamanda Buhârî'nin seyhi olan Ebû Âsim en-Nebîl'den rivayet ediyor (Aynî).
[175] Atâ ile Ibn Cureyc arasinda cereyan eden bu çok güzel ve ilmî konusmanin bâb basligina delâleti açiktir.
Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayri olarak rivayet ettiklerindendir. Bu arz ve müzâkere nev'inden güzel bir metindir. Bâzi Buhârî nüshalarinda düsmüstür. Fakat asillarda ve Etraf Kitâblannda mevcûddur. Bunu Beyhakî ile Mustahrâc yazan iki arkadasi zikretmislerdir. Ebû Nuaym ise: Bu, çikis yeri dar, çok kiymetli bir hadîstir, demistir (Aynî).
[176] Hadîsin basliga mutâbakaati "fasonlarin arka tarafindan tavaf et!" kavimdedir. Bu lâfizdan, kadinlarin erkeklerin beraberinde tavaf edebilecekleri, ancak mürakin oldugunca erkeklerin arka taraflarindan tavaf etmeleri daha iyi olacagi anlasilir. Tavaf, namaza benzer bir ibâdettir. Namazda nasil kadinlar erkeklerin arkasinda dururlarsa, tavafta da öyle olmalari gerekir.

Bir de bu hadîsten; ma'ziretlinin bInekli olarak tavaf edebilecegi hükmü alinmis ve bunda ittifak edilmistir. Ma'ziretsizin binekli tavafinda Ihtilâf edilmistir...
Buhârî bu hadîsi, Kitâbu's-Salât'ta "Mescid'e deve girdirilmesi bâbi"nda da baska bir senedle getirmisti.

[177] Hadîsin basliga hüccetligi "Bunu eliyle yed!" buyrugudur. Peygamber, "Bu Ipi çöz de bunu eliyle yed!" buyurmakla, insana hürmetin en yüksek dînî ve medenî bir gerek oldugunu, Allah'in takrîmine mazhar olan Âdem evlâdinin hayvanlar gibi iple yedirmesinin gerilik eseri oldugunu Isaret etmistir

[178] Bu hadîs, geçen Ibn Abbâs hadîsinin baska bir tarîkten gelen rivayetidir. Bunda da insanin mekruh ve çirkin sayilacak bir fiil, bir sey veya herhangi birsey gördügünde, o çirkinligi bertaraf etmesi gerektigi en belîg biçimde ifâde edilmistir. Hayvani baglayip yedmekte kullanilan yular ve çilbir nev'inden seylerle, Allah tarafindan mükerrem kilinan (el-Isrâ:70) insanin baglanip sevkedilmiye bu fiilin medeniyete zidd bir gerilik ve ilkellik oldugu ögretilmis oluyor.

[179] Câhiliyet devrinde Ka'be'yi erkek kadin çiplak olarak tavaf etme bid'ati çikmistir. "Ey Âdem ogullan, size çirkin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyinip süsleneceginiz bir libâs indirdik. Takva libâsi ise, o daha hayirlidir. Bu, Allah'in âyetlerindendlr. Tâ ki iyice düsünsünler"
'Ey Âdem ogullan, seytân ana-babamzi, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasil cennetten çikardiysa, sakin size de bir fitne yapmasin... "(el-A'râf:26-27);
"Ey Âdem ogullan, her mescid huzurunda zînetinizi alin, yiyin için, israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez" (eI-A'râf:3l) âyetlerinin indirilmesini müteâkib, hicretin dokuzuncu yilindaki bu haccda bu bid'at'er böylece kaldirilmistir.
Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu's-Salât; "Avreti örtecek sey bâbi"nda geçmisti

[180] Buhârî bu hususta görüs ayriliklari bulundugu için, hükmü bildirrneyip, mutlak olarak mes'eleyi ortaya koymustur. Cumhur, tavaf eden kisiye, t»vâfi esnasinda birsey ariz olur da durursa, sonra onun üzerine bina edip tavafim tamamlar; yeniden baslamaz demistir. Bâzilari da yeniden baslar demistir.

[181] Buhârî bu baslik altinda hadîs getirmeyip, büyük tabiî âlimi Atâ'nin görüsü ile Iki sahâbînin sözlerini getirmekle yetinmistir. Çünkü bunlarin sözleri ve görüsleri de Peygamber'den yansimis ilmî bir er, asildir. Atâ'nin bu sözünü Abdurraz-zâk, ibn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmistir.
Ibn Umer'in sözünü, Saîd ibn Mansûr, Abdurrahmân1 m sözünü de Ab-durrazzâk, senedleriyle mevsûl olarak rivayet etmislerdir.

[182] Nâfi'nin bu hadîsini Abdurrazzâk, Sevrî'den; o da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Sâlim'den; o da îbn Umer'den senediyle mevsûlen rivayet etmistir.

[183] Ismâîl ibn Uleyye'nin bu haberini Abdurrazzâk ile Ibn Ebî Seybe senediyle mevsûlen rivayet etmislerdir.

[184] Hadîsin basliga uygunlugu (el-Azhâb:2l) âyetinden alinir. Çünkü tbn Umer bu âyeti söylemekle, sünnetin yedi dolasma akabinde iki rek'at namaz kilmak sonra Safa ile Merve arasinda sa'y etmek oldugunu; çünkü Rasûlullah'in böyle yaptigim bildirmek istemistir.
Bu hadîs, Kitâbu's-Salât; "tbrâhîm Makaami'ndan bir namazgah edinin bâbi"nda da geçmisti.

[185] Hadîsin basliga delâleti açiktir. Çünkü haci üzerine kudüm yânî gelis tarafindan baska tâ Arafat'a gidip gelinceye kadar hacc menseki olarak bir tavaf vazî-r fesi yoktur. Gelis tavafi ise ihrâmli olsun olmasin, Mekke'ye gelen her kisiye müstehâbdir. Amma isteyen bu gelis tavafindan baska bu arada nafile tavaflar yapabilir. Zâten bu "Hâriçten gelenler için Ka'be'de nafile tavaf, nafile namaz kilmaktan efdaldir" denilerek, bâzi âlimlerce tesvik de edilmistir.
Rasûlullah'in Veda Hacci'nda gelis tavafindan baska nafile tavaf yapmamasi, bunun haccin geregidir sanilmamasi ve ümmetine kolaylik saglamak içindir (Umdetu'UKaart).

[186] Bu bâb iki rek'at tavaf namazini Mescidi Harâm'dan disarida kilmanin cevazini beyân Için getirildi. Yânî iki rek'at tavaf namazi için muayyen bir yer yoktur, Tavaf eden kisi bu namazi istedigi yerde kilabilir. Bu caizdir. Yalniz Makaam'-in arkasinda kilmak daha faziletlidir, iste bu fazîletten ötürü Buhârî, bu bâb-dan sonra, orada kilmakla ilgili babi getirmistir.
Buhârî burada Umer'in fiilini de getirdi, Umer sabah namazindan sonra tavaf yaptigi için ve kendisi sabah namazindan sonra mutlak olarak nafile kilmayi kerîh gördügü için, gereken tavaf namazini sonra Harem'den disarida kilmistir. Umer'in bu fiilini Beyhakî senediyle rivayet etti.

[187] Hadîsin basliga hüccetligi "Ümmü Seleme iki rek'at tavaf namazini kilmadi ve Harem'den çikti" ifadesidir. Ümmü Seleme bu namazi Harem disinda kilmistir. Bu da Peygamber'in huzurunda yapilip, O'nun tarafindan takrîr ve tasvîb edildigi için, tavaf namazinin Harem disina kadar geri birakilmasinin cevazina delâlet etmistir... (Umdetu'l-Kaarî).

[188] Müslim'de Veda Hacci'nin sifati hakkindaki Câbir'in uzun hadîsinde: Peygamber tavaf etti. Sonra "Ibrâhîm MakaamVnda bir namazgah ed/nm"(el-Bakara:l25 âyetini okudu ve Makaam'in yaninda iki rek'at namaz kildi... seklindedir. Bundan anlasilan ma'nâ, âyetin bu iki rek'ati kilmayi emredici olmasidir. Emr ise Safiî'ye göre vucûb Içindir, Lâkin bu vucûb "Üzerimde baska namaz var midir?"hadîsine muariz oldugu için vucûblugu degil, sünnetligi delîl olur... (Kas-tallânî).

[189] Ibn Uiher'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Umer'in fiilini de Imâm Mâlik el-Muvatta'da rivayet etmistir. el-Esrem de bunun benzeri bir ibareyi rivayet etmistir.

[190] Bundan anlasilan ma'nâ Âise'nin bu nehyi umûmu üzere hamleder oldugudur. Bunu Atâ'nin kendisinden rivayet ettigi su haber te'yîd ediyor: Ibn Ebî Seybe'-nin rivayetinde Âise, Atâ'ya: Sabah veya ikindi namazindan sonra Beyt'i tavaf etmek istediginde tavaf et de tavaf namazim günes kayboluncaya yâhud doguncaya kadar geri birak. Ve her yedi dolasma için iki rek'at namaz kil, demistir. Bu, MâlIkîler'in mezhebidir. Hanefîler ise mekruh vakitlerde bu iki rek'at ki-inmaz; eger mekruh vakitler içinde küimrsa kerâhatle beraber sahih olur, demislerdir (Kastallânî).

[191] Bunun basliga mutabakati, bundan önce geçen hadîsten bilinmistir. Bunun bahisleri de Kitâbu's-Salât'taki "Namaz vakitleri bâbi"nda geçmisti.

[192] ibnu'z-Zubeyr sabah namazindan sonra namaz kilma cevazim, ikindiden son-rakî namazin cevazindan istinbât etmis gibidir. O bunu, o cevazin umûmî oldugu i'tikaadina binâen yapiyordu. Safiî'nin mezhebi, vakitlerin hepsinde kerâhatsiz olarak tavaf sünnetinin kilinmasinin cevazidir... (Kastallânî).

[193] Hadîsin bâb basligina uygunlugu meydandadir. Bu hadîsin birazcik farkli bir rivayeti yakinda "Haceri Esved yaninda tekbîr getirme bâbi"nda geçmisti. _

[194] Bunun da basliga uygunlugu ve delîlligi meydandadir. Bunun da farklica bir rivayeti yakinda "Kadinlarin erkeklerin beraberinde tavafi bâbi"nda geçmisti.

[195] Kureys, hacilara suda yapilmis kuru üzüm sirasi içirirlerdi. Bu isi Câhiliyet'te babasi Abdulmuttalib'den sonra Abbâs üzerine almisti. Peygamber Islâm devrinde onun bu vazifesini takrîr etti, artik bu vazife kiyamete kadar onun ailesi için bir hakktir. Iste Peygamber, Abbâs'a bu is için Minâ'nin 11., 12., ve 13. gecelerinde Mekke'de ikaametine izin vermisti. (Kastallânî).

[196] Hadîsin basliga hüccetligi ve Yüce Peygamber'in erisilmez tevâzu'u ve halkçiligi bu hadîste günes kadar açiktir!...

[197] Hadîsin basliga uygun yeri "Cibril indi, sonra gögsümü açip Zemzem suyu ile yikadi" kelâmidir. Cibril'in bu fiili Zemzem'in faziletine delâlet etmistir. Zîrâ Cibril,

Peygamber'in gögsünü ondan baska olan sulardan hiçbiriyle degil de, yalniz Zemzem ile yikamistir. Seyhu'l-îslâm Bulkînî: Zemzem, Kevser'den daha faziletlidir. Çünkü Peygamber'in kalbi bununla yikandi. Hâlbuki kalb ancak sularin en faziletlisi ile yikanir, demistir (Kastallânî).
Bu hadîs, Kitâbu's-Salât'in basinda "Isrâ'da namaz nasil farz olundu bâ-bi"nda uzun uzadiya geçmisti.

[198] Bunun basliga uygunlugu, içinde Zemzem zikredilmesi sebebiyledir.

[199] Yânî Kiran Hacci yapana bir defa tavaf yapmasi yeter mi? Yâhud ona da iki tavaf zarurî midir? Bu konuda ihtilâf oldugu için, Buhârî hükmü beyân etmeyip, böyle mutlak olarak söylemistir.

[200] Hadîsin basliga delîlligi "Hacc Ile umreyi (bir ihramda) cem' edenlere gelince..." fikrasindadir. Çünkü böyle yapan kaarin'dir. Burada kaannin tavafinin bir defa oldugu beyân edilmistir. Bu hadîs "Hayizli ve nifâsh kadinlar nasil ihrama girip telbiye ederler bâbi"nda da geçmisti.

[201] Hadîsin basliga delîl yeri "Hacc ve umre için bir defa tavaf yapti" fikrasindadir.
Ibn Umer'e göre kiran hacci yapanin tavafi iste budur. Safiî ile onun sözüne uyanlar da bu görüse gitmislerdir.
Kaarin için de iki tavaf ve iki sa'y'e kaail olanlar, bu bir tavaf sözüyle, umre ve haccin herbiri için bir tavaf kasdedilmistir, derler

[202] Hadîsin basliga delîlligi "Nahr günü yaptigi bu Ilk tavafi ile hacc ve umre tavafini edâ etmis oldugu görüsünde bulundu ve Rasûlullah da böyle yapti dedi" kavlindedir. Hadîsin bu son fikrasi, kaarin hacc olan ihrâmli iki tavafa muhtâc olmaz diyenlerin delilidir. Hanefîler'e göre kaarin için de iki tavaf lâzimdir. Onlarin bu konuda baska delîlleri vardir.
Burada Beyt'i tavaf ile maksad, haccin rüknü olan ifâde tavafidir. Haci kaarin olsun, mufrid olsun, kudüm, yânî gelis tavafi bu ifâda tavafi yerine geçmez. O gelis tavafi, Mekke'ye her gelenin yapmasi gereken müstehâb bir tavaftir. Bu hadîs, geçen hadîsin Ikinci bir tarîkten rivayetidir (Bu babin hasiyeleri Aynî ile Kastallânî'dendir.)

[203] Hadîsin bâb basliga hüccetügi "Mekke'ye geldigi zaman ilk yaptigi is abdest almasi oldu" sözündedir.

[204] "Haceri Esved rüknüne el sürdüklerinde halâl oldular" sözünün ma'nâsi, tavaf ettiler, sa'y ettiler ve tiras oldular da ihramdan çiktilar demektir. Bu mukadder sözler bilindigi için hazfedilmislerdir.
Eger bu son kisim bundan önceki' 'Esma ile Âise Beyt'i tavaf ettiler, sonra halâl olmadilar" fikrasina aykiridir, binâenaleyh bunun zikrinde ne fâide vardir? dersen, ben derim ki: Ilki hacc hakkinda idi; ikincisi ise umre hakkindadir. Onun garazi sudur: Onlar umre niyetiyle ihrama girdiklerinde tavaftan sonra ihramdan çikiyorlar. Çünkü onlar tavaftan sonra ihramdan çikmadiklari zaman umreciler olmadiklarini ve hacclanni fesh edemiyeceklerini biliyorlardi. Bunun da sebebi sudur: Çünkü haccda yapilan ilk tavaf, gelis içindir; umredeki tavaf ise umrenin rüknüdür" (Kirmânî).
Bu hadîs "Mekke'ye geldigi zaman Beyt'i tavaf eden kimse bâbi"nda da geçmisti

[205] Seâir, Sofre'nIncem'idir. Saîre de, alâmet ve nisan demektir. Yânî, bu tepeler Allah'a ibâdet etmeye vesîle kilman alâmetler ve nisanelerdir. Allah onlar arasinda sa'y etmeyi de, hacc ve umre menseklerinden kilmistir

[206] Safâ ile Merve, Mekke'de iki tepenin ismidir. Câhiliyet zamaninda Safâ'da erkek suretinde Isâf, Merve'de kadin suretinde Naile isimlerinde meshur birer put vardi. Mekke'nin fethinden sonra o putlar kirildi. Bu putlarin zihinlerde birak tigi çirkin hâtiralardan dolayi müslümânlar bu iki tepe arasinda sa'y etmekte tereddüd gösterdiler. Allah bu tereddüdü gidermek üzere bu (el-Bakara:l58) âyeti indirdi.
Bu hadîste Urve'nin "Onlari tavaf etmekte günâh yoktur" kavlinden, Safa ile Merve arasinda sa'yin mübâh olduguna istidlaline, Âise'nin fena bir icti-hâd demesi ve Rasûlullah'in bu sa'yi fiiliyle de bir kaanûn yaptigini bildirmesi ve en sonra, kimse için Safa ile Merve arasinda sa'yi terk caiz degildir içtihadinda bulunmasi, âyetin zahirinden sa'yin mübâhhgini anlamaya mâni' oldugundan ve sa'yin farz olduguna hükmedecek derecede kat'iyet de bulunmadigindan, Hanefî imamlari sa'yin farzhgina degil de, vâcibligine kaail olmuslar ve haccin rükünlerinden saymamislardir. Mâlikî, Safiî ve Hanbelîler ise, sa'yi haccin rükünlerinden saymislardir.

[207] Abdurrahmân oglu Ebû Bekr'in verdigi bu bilgiler, Âise'nin verdigi bilgileri reddetmiyor, bil'akis onlari daha da açiklayip te'kîd etmis oluyor. Bilhassa burada zikredilen âyetlerin inis târihlerinin evvellik ve sonraligini da bildirmek suretiyle, âyetlerin inisine sebeb olanlarin her iki firkaya dâhil olanlar oldugunu ortaya koyuyor

[208] Ibn Umer'in bu sözünü Ibn Ebî Seybe mevsûlen rivayet etmistir. O rivayette Usmân ibnu'l-Esved: Ben Mucâhid ile Atâ'yi, Abbâd ogullan kapisindan Ebû Huseyn ogullan sokagina kadar kosarlarken gördüm. Onlar bu kosmayi, Ibn Umer'e nisbet ediyorlardi, demistir.
Bu sözün basliga uygunlugu, kosmanin Abbâd ogullari evinden baslayip Ebû Huseyn ogullan sokagina kadardir, sözündedir.

[209] Hadîsin basliga uygunlugu "Sel yerinin karninda kosardi" sözündedir. Bu hî. Hîs "Mekke've eeldiginde Beyt'i tavaf eden kimse bâbi"nda da geçmisti.

[210] Bâb basligina uygunlugu "Safa ile Merve arasinda yedi kerre dolasti" sözündedir. Bu hadîs de daha evvel geçmisti.

[211] Bu da, bundan önce zikredilen hadîsin diger tarîkidir.

[212] Bunun basliga uygunlugu, içindeki âyette Safa ile Merve arasinda sa'y(= kosma)in isbâti bulunmasi cihetiyledir.

[213] Bunun da basliga uygunlugu meydandadir. Bunda tbn Abbâs tavaf ve sa'ydaki kosmayi, Peygamber'in kendi kuvvetini müsriklere göstermesi sebebine hasret-mektedir. Ibn Abbâs'tan diger bir sebeb daha gelmistir ki, o da, babamiz îbrâ-hîm'in kosmasidir; hattâ bu kosmanin sebebinin Hacer'in kosmasi oldugu da gelmistir.

[214] Humeydî'nin bu ziyâdesinin fâidesi buradaki râvîlerin hadîsi birbirlerinden an'ane ile degil de, isitme ile almis olduklarini isbât etmis olmasidir.

[215] Buhâri basligin birinci kisminda hükmü açikça bildirdi. Ikinci kisimda ise, görüs ayriligi bulundugu için, hükmü bildirmege girismedi. Hasen el-Basrî, sa'y için temizligi sart kilmistir, Hanbelîler'den bir rivayet de böyledir.

[216] Hadîsin basliga hüccetligi "Beyt'i tavaf hâric, hacinin yapacagi isler gibi yap" kavimdedir.
Bu hadîs, Hayz Kitâbi'nda "Hayizli Beyt'i tavaf hâric, bütün hacc fiillerini yerine getirir bâbi"nda da geçmisti.

[217] Hadîsin basliga hüccetligi meydandadir.

[218] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Bu hayizli kadmlar Arafat'ta hâzir bulunmuyorlar mi?..." kavlinden alinir. Fulân ve fulân yer diye kinayeli söyledikleri Muzdelife de, Minâ'da, cemre atmada hâzir bulunmadilar mi, demektir Yagmur duasi yapilan yerlerde de hâzir bulunduklari sabittir.
Hayr meclislerinden maksad, dînlerini ögrenecekleri meclisler, Kur'ân, hadîs fikih meclisleri, bütün ögretim kurumlan, hasta bakilacak hasta evleri ve bütün saglik

kurumlan, ve benzerleri gibi hayirli ve sevâbh olan yerler ve islerdir. Islâm kadinlari bütün bu dînî ve dünyevî islerde erkeklerle beraber çalisir, yetisir ve faaliyet gösterirler. îste bu hadîsler bu hususta Peygamber'in eskimez emirleri ve her asirda geçerli ta'lîmleridir.
Bununla beraber kadinlarin bu gibi hayr meclislerine gidip hâzir bulunmalari, duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber "Âmîn" demeleri müstehab ise de, genç ve güzel olanlarinin böyle yere çikmalarinin daha selef zamaninda, tabiîler devrinde bile -fitne korkusundan dolayi- men'I hakkinda görüsler Ileri sürülmüs,
fetvalar verilmistir.
Bu hadîs, Hayz Kitâbi'nda "Hayizlilarm Iki bayram namazinda hâzir bulunmasi bâbi"nda da geçmisti.
[219]
Yâni Mekkeli'nin ve temettü' hacci yapanin ihrama girme yeri, Mekke'nin kendisidir. Bunlar Harem hâricinden degil, Mekke'nin bütün bölgelerinden ihrama girerler. Çünkü Rasülullah (S) "Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrama girsin" buyurdu.
[220]
Atâ'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr rivayet etmistir. Yânî Ibn Umer, binegine bindigi sehirden çikma baslangicinda telbiye ederdi
[221]
Bu sözden, onlarin çikis sirasinda ihrâmli olduklari bilinmistir. Bu Abdulme-Hk, Âbdulmelik ibn Ebî Süleyman veya Abdulmelik ibn Cureyc olmasi muhte-mildir. Ikincisininkini Müslim rivayet etmistir.
[222]
Ebu'z-Zubeyr'in bu haberini Ahmed ibn Hanbel, Müsned'de; Müslim de Sa-hîh'te rivayet etmistir.
[223]
Buhârî, tbn Cureyc ve tbn Umer'in bu haberini "Iki ayagin iki na'hn için de yikanmasi bâbi"nda uzunca bir metin olarak mevsûlen rivayet etmistir.
[224]
Hadîsin basliga cevâbhgi açiktir. Ebtah, Mekke ile Minâ arasinda genis bir yerdir. Buraya Muhassab da denilir.
[225]
Bu, yukanki hadîsin diger bir tarîkidir. Buhârî bunu Ishâk el-Ezrâk rivayetini kuvvetlendirmek için getirmistir.
Bu hadîslerde emîr sahihlerine uymaya ve cemâate muhalefetten sakinmaya isaret vardir. (Çünkü bu vâcib bir nüsk degildir, müstehâbdir.) Emirler, Pey-gamber'in yaptigi gibi Ebtah'a inerler ve ögle ile ikindiyi ancak Minâ'da kilarlardi. Iste bunun için dört imâm ve digerleri bunu müstehâb saymislardir (Umdetu'l-Kaari).
[226]
Yânî Minâ'da dört rek'atli namazlar oldugu gibi mi, yoksa kisaltilarak mi kilinacaktir? Buhârî burada üç hadîs getirdi ki, bunlari namazi kisaltma bâblarin-da da ayni baslikla getirmisti.
[227]
Müslim'in bir rivayetinde Usmân'in Minâ'da namazi kisaltarak kildirmasi sekiz veya alti sene devam ettikten sonra orada mukîm namazi kilmaga baslamis ve bu yüzden bâzi sahâbîlerin ta'rîzlerine ugramistir. Lâkin kisaltmanin da, dört kilmanin da caiz oldugunu beyân etmek istemisti.
[228]
Hadîsin bâb basligina delîlligi meydandadir.
Harise ibn Vehb'in bu hadîsinden, seferde korku olmaksizin da namazi kisaltmanin cevazi alinmaktadir ki, cumhurun kavli budur. Namazi kisaltmanin harb ve korku zamanina hass oldugunu zannedenlere karsi da pek kuvvetli bir hüccettir.
[229]
Hadîsin basliga delîlligi açiktir. Hadîs burada biraz kisaltilmistir. Aslinda Ibn Mes'ûd, Usmân'in dört rek'at kildirdigi kendisine söylendiginde: "Innâ Iiilâhi ve itine Ileyhi râciûn " (el-Bakara: 156) istircâini okuduktan sonra, bu hadîsi söylemistir. Bu istircâ' âyetini okumasinin sebebi, Usmân'in Minâ'da dört rek'at kildinsmi sünnete aykiri bulmus olmasidir.
Bir de Ibn Mes'ûd bu hadîste "Yollar sizi ayirdi" demistir ki, bunun da ma'nâsi "Namazi kisaltmak ve kisaltmamak hususunda ihtilâf ettiniz de kiminiz kisaltir, kiminiz kisaltmaz oldu" demektir.
Ibn Mes'ûd'un son sözü Hanefîler'ce seferde namazi kisaltmanin vucûbuna, diger mezheblerce bil'akis dört kilmanin cevazina delâlet eder gibi görünmüstür.
Askalânî: îbn Mes'ûd itmami caiz görmeseydi "Keski dört rek'attan payimi...." demezdi. Çünkü kasr vâcib olsa, itmam namazi bozar. Bozulan namazdan ise hazz alinmaz.
Istircâ'in sebebi: Usmân'in fiilini, evlânin hilafi gördügündendir, diyor.
[230]
Arefe günü oruç tutmak mes'elesi ihtilafli oldugu için, Buhârî baslikta hüküm beyân etmedi; mes'eleyi hadîse birakti ve hadîsle cevâbladi
[231]
Hadîsin basliga cevâb olmasi, içinde Peygamber'in arefe günü orucu terk ettiginin .bildirilmis olmasi cihetiyledir.
Ümmü'1-Fadl Lubâbe, Ibn Abbâs'inanasidir.Fadl büyük oglu oldugu için Ümmü'1-Fadl diye künyelenmistir.
Peygamber'in Arafat'ta hutbe yaparken oruçlu olup olmadigi sahâbîler arasinda konusulmus. Bunu isiten Ümmü'1-Fadl, bir bardak içecek gönderip mes'eleyi kesinlige kavusturmak istemis, Peygamber bunu içtigi için oruçlu olmadigi anlasilmistir. Bu sebeble hacilar için Arafat'ta oruçlu "bulunmamak müstehâb sayilmistir (Kastallânî).
[232]
Hadîsin basliga delîlligi meydandadir. Bu ve benzeri hadîslere göre Peygamber'in, sahâbîlerin bu fiillerini takrîr etmesinden, Arafat'a çikan haci adaylarinin telbiye ve tekbîr yapmakta muhayyer olduklari anlasilir.
Bu hadîs, Iki Bayram bâblarinda "Minâ'dan Arafat'a gidiste ve Minâ günlerinde tekbîr bâbi"nda da geçmisti
[233]
Hadîsin basliga delîlligi "Bu saat mi?..." sözünden alinir. Çünkü bu söz, günesin tam ortadan meylettigi zamana isarettir. Bu ise vakfe yapilacak yere gitmek vaktidir. Ayrica bu hadîsten, fâcir vâlînin arkasinda namaz kilmanin cevazi, ednâ-nin, efdal ve daha âlim kisi üzerine emirliginin cevazi, Arafat'ta hutbenin luzû-mu... gibi daha birçok hükümler çikarilmistir.
[234]
Hadîsin basliga delîlligi "Peygamber devesi üzerinde vakfe yaparken..." sözün-dedir. Bu hadîs iki bâb önce de geçti.
[235]
îbn Umer'in bu cem' isini Ibrâhîm el-Harbî el-Menâsik'tt, Sufyân es-Sevrî de Cömi'inde mevsûlen rivayet etmislerdir.
[236]
Bu haberin basliga uygunlugu "Çünkü onlar sünnette ögle ile ikindi namazlarini birlestiriyorlardi." kavlindedir.
Bu haber burada ta'lîk suretinde getirilmistir. Bundan önceki 86. bâbda ise bu haberin asli mevsûlen geçmisti. Bu haberi buradaki sekliyle Ismâîlî, Yahya ibn Bukeyr ile Ebû Salih tarîkinden beraberce Leys'ten olmak üzere mevsûlen de rivayet etmistir (Umdetu'l-Kaarî).
[237]
Hadîsin basliga hüccetligi son fikrasindadir. Bu hadîs, biraz önce de.geçmisti.
[238]
Buhârî nüshalarinin çogu bu baslikta hadîs zikretmediler. Ebû Zerr ve Ibn Asâ-kir nüshalarinda ise bu baslik yoktur. Lâkin Ebû Zerr, bâzi Buhârî nüshalarinda bu basliktan sonra sunlari gördügünü söyledi: Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Burada bundan önce zikredilen imâm Mâlik hadîsi zikredilir. Lâkin ben bu kitabin içine tekrar edilmis hiçbir hadîs koymak istemem. îçinde sayet tekrari îhâm eden birsey görürsen -Iyice dikkat et, anlarsin ki, gerek isnâdda ve gerek -mühmeli kayidlama, mübhemi tefsir, bir ziyâdeyi ihtiva gibi-metne âid bir fâide için yazilmistir. Bu nüktelere ancak kitabi iyice tetebbu' eden vâkif olabilir. Bu dedigim gayelerden hâlî olarak bir tekrar vâki' olmus ise, kasdim olmaksizin olmustur. Hem de böylesi nadiren vuku' bulmustur" (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, IV, 675; Kastallânî, III, 199; Tecrîd Ter., I, 489 hasiyede). Bu-hârî'nin buradaki sözleri es-Sagânî nüshasinda da küçük bir farkla mevcûddur ;(lbn Hacer).

[239] el-Hums, el-Ahmes sifatinin cem'idIr. Ahmes nefsi ve dîni hususunda siddetli hamâsetli demektir. Bu, Câhiliyet'te Kureys'in îcâd ettigi bir dînî asalet ve sereflilik unvanidir. Kureyslüer Fil Vak'asi'ndan evvel veya sonra, Harem içinde yasayan Kureys, Huzâa, Kinâne gibi kabilelerin Hill'de yasayanlarla müsâvî olmadiklarini, Harem dâhilinde yasayanlarin Ka'be'ye izafetle asâletli olduklarini ileri sürdüler. Ve bu asâletli kabilelere hums unvani verip, bunlarin Arafat'ta diger Arab kabîleleriyle bir arada vakfe ve ifâda yapmalarinin uygun olmayacagina karar verdiler. Böylece herkes Arafat'ta vakfe ve ifâda yaparken bu hums kabileleri Müzdelife'de toplanir, husûsî vakfe yaparlardi.

"Arafat'tan bosanip akdigimz zaman Mes'ari Harâm'in yaninda Allah'i zikredin. O size nasil hidâyet verdiyse siz de Onu öylece anin. Siz bundan evvel gerçek sapiklardandiniz. Sonra insanlarin döndügü yerden siz de dönün..." (el-Bakara:l98-199) âyetleriyle bu Câhiliyet bid'atma son verilmis ve Peygamber sa-hâbîlçriyle beraber halkin vakfe ve ifâda yaptigi yerde vakfe ve ifâda yapmistir. Cubeyr ibn Mut'im Veda Hacci'ndan evvel Mekke'nin fethi sirasinda müs-lümân olmus ise de, bu âyetin inmesinden ve hums bid'atimn kaldirildigindan haberi yoktu.Humeydî'nin Müsned'Indeki rivayete göre, Veda Hacci'na da istirak etmemisti. Devesini arayarak Arafat'a gelmis, Peygamber'i orada halk ile beraber vakfede görünce sasarak, hadîsteki sözleri söylemistir

[240] Hadîsin bâb basligina delîlligi "Sonra siz de insanlarin ifâda yaptiktan yerden ifâda yapiniz. "(el-Bakara:l98-199) kavlinden alinir. Çünkü insanlarin Ifâda yaptiklari yerden ifâda yapmak emri, ancak Arafat'la vakfe yaptiktan sonra olur. Iste bu suretle Arafat'ta vakfe yapmakla da emredilmis oldular.

Hadîsle ilgili diger bilgiler, bundan önceki hadîsin hasiyesinde verilmisti.

[241] Hadîsin bastiga uygunlugu "Anak yürüyüsü ile yürürdü" sözündedir. Çünkü bu, Peygamber'in Arafat'tan ayrildigi zamanki yürüyüsünün sifatidir.

el-Anak; Deve ve sâir hayvanlara mahsûs bir günâ yürüyüse denir ki, adimlari açip, boyunlarini sundurup yere dösenerek eskin yürüyüsünden Ibarettir.

"Nesâl ve sür'atle ol resme yürürler

Tarîk-i Hicaz'da gece içre develer"..,

en-Nass: Bir haberi isnâd ile söyleyicisine dek ref eylemek ve davarin yürümesinin gayetini çikarmak için siddetle sürmek ve harekete getirmek ma'nâ-sinadir (Kaamûs Ter.).

[242] Buhârî buradaki kelimelerin müfred ve cemi'Ierini misâllendirerek göstermistir. Birde Nass ile Sâd:3 âyetindeki Menâs'in ayni fiilden olmadiklarini, Nass'-in mudaaf, Menâs'in ise vâvî ecvef olup, ma'nâsinin da kaçmak oldugunu bildirip tenbîh etmistir.

[243] Bu bâb, Arafat ile Müzdelife arasinda herhangi bir ihtiyâci yerine getirmek için inilmesinin hacc menseklerinden olmadigini beyân kasdiyle getirilmistir.

[244] Bâb basligina uygunlugu "Rasûlullah iki dag arasindaki yola sapti ve hacetini yerine getirdi..." kelâmmdadir. Çünkü bunun ma'nâsi Arafat ileMüzdelife arasinda bulunan bu yerde indi demektir.

[245] Basliga uygunlugu "Su kadar ki, o da yolda Rasûlulîah'in girmis oldugu iki dag arasi yoluna girer, orada hacetini giderir..." sözlerinden alinir.

[246] Hadîsin basliga delîlligi "Rasûlullah, Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dag arasindaki sol yola ulasinca devesini çöktürdü, orada isedi..." sözündedir. Çünkü deveyi çöktürme ve iseme fiilleri ancak inmekle olurlar.

Hadîsin daha sonraki kismi da Rasûlullah'in aksam ve yatsi namazlarini cem'i te'hir ile Müzdelife'de cem' ettigini, ertesi günün.sabahinda da Fadlar: kasina bindirdigi ve tâ Akabe cemresine ulasincaya kadar telbiye okumakta devam eyledigi açikça görülmektedir.

[247] Baslikta iki kisim vardir: Peygamber'in sahâbîlere sükûnet emretmesi ve kam-çisiyla onlara isaret eylemesi. Hadîste bu iki kisma delîl olan kisimlar açikça görülmektedir.

[248] Buhârî âdeti üzere bu hadîste geçen ei-Iydâ' masdarmin ma'nâsini Kur'ân'da geçtigi âyete isaret ederek tefsîr etmektedir: "Eger içinizde onlar da (savasa) çik-salardi sizde sen ve fesadi artirmaktan baska birsey yapmazlar, araniza muhakkak ki fitne sokmak isteyerek, bozgunculuga kosarlardi. Içinizde onlara iyice kulak verecekler de vardir. Allah o zâlimleri çok güzel bilendir "(et-TevbeAl).

Buhârî "Hilâlekum "un ma'nâsim te'kîdye lugata âid fâideleri çogaltmak için "Bu iki bag mahsûlünü vermis, bundan bir seyi eksik birakmamisti. Onlarin arasindan bir de irmak fiskirtmistik" (d-Kehf: 33) âyetini de getirdi (Umdetu'l-Kaarî).

[249] Hadîsin basliga hüccetligi meydandadir. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbi'nda da biraz farkli olarak geçmisti.

[250] Bu hadîsin basliga delâleti gayet açiktir

[251] Hadîsin basliga delâleti meydandadir.

[252] Hadîsin basliga delîlligi iki yerde "Ezan okuttu ve ikaamet ettirdi*' sözündedir.

[253] Hadîslerin basliga uygunlugu açiktir. Abdullah ibn Abbâs o zamâh delikanli bir genç bulundugundan, belki de yardim etmesi için kadinlarin bâzisi ile birlikte önden Minâ'ya gönderilmistir.

[254] Bu bâblar ve hadîslerde anilan bâzi Isimler hakkinda su bilgiler verilmistir:

Yevmu Arefe, Arefe, Arafat ve Mes'aru'l-Harâm

Yevmu Arefe: Harfu ta'rîfsiz, zu'1-hicce ayinin dokuzuncu günüdür ki, hacilarin Arafat'ta vukufu günüdür. Te'nîs ve alamiyet illetleriyle sarftan mem-nû'dur.

Arafat: Hacilarin arefe gününde vukuf ettikleri mevkifin ismidir. Mekke'ye onikI mil mesafededir. Bu Ismin verilmesinde birçok vecihler beyân ettiler. Ezcümle Hz. Âdem ve Havva'nin cennetten Arz'a indiklerinde herbiri bir tarafa Inerek, bir zaman sonra burada bulusup taâruf eylemeleriyle o mahalle Arafat ismi verildi. Yâhud Cibril aleyhi's-selâm îbrâhîm'e bu yerde hacc menseklerini ögrettiginde "Ea'rafte, ea'rafte(= Bildin rni, bildin mi)?" diye sormasiyle, Ib-râhîm'in de "Araftu, araftu (= Bildim, bildim)" diye cevâb vermesi, bu tesmiyenin sebebidir. Yâhud da bu arazî muazzam, mukaddes bir yer oldugu için gûyâki ta'rîf yânî güzel koku ile kokulandirilmis olmasi, bu isimle adlandirilmasina sebeb olmustur.

tsbu Arafat lâfzi, her ne kadar bir kavle göre cemi' olursa da, cemi' sîgasi üzere Isim oldugundan cem'lenmez, Zîrâ mekânlar zail olmamalari sebebiyle bir sey mesabesinde olur. Bu ma'rifedir ve munsariftir. Zîrâ sonundaki "tâ" harfi, Müslimîn ve Müslimûn kelimelerinin sonlarinda olan "yâ, vâv"menzile-sindedir. Arafat'in nisbetinde Arabi vezninde Arafî denir. Ve Zunful Ibn Sed-dâd el-Arafî ki, etbâu tâbiîn'dendir, Arafat'ta sakin oldugu için oraya nisbet [plundu. Arafat lâfzinin sihhat üzere müfredi yoktur. Arablar'm "Nezelnâ ara-Sete{ = Arafeye indik)" demeleri müvelled kelâma benzer.

Sârih der ki: Ibn Hâcib ve sâir üstâdlar zikredilen mevkifin alemi Arefe ve Arafat olduguna kaaildirler. Nitekim yevmu arefe ona muzâftir. "Ve 'l-haccu âra/e/un(= Ve hacc arefedIr)" hadîsi, o ta'bîrin sonradan çikmis olmadiginin sahîh delilidir. Hulâsa gerek Arefe ve gerek Arafat o mevkifin alemidir. Ve her tarafin mevkif olmasi i'tibâriyle cem' olunmustur. Ve Arafât'm elifi isbâiyye olmak dahî muhtemildir. Nitekim kelimenin ortasinda elifi isbâiyye sâyi'dir. Bu-hârî sârihi Kirmânî'nin kelâmindan Arefe adi söylenen günün ve Arafat müte-addid mahaller i'tibâriyle zikredilen mevkifin ismi oldugu anlasilir {Kaamûs Ter., III, 673-674).

[255] Bu, üst taraftaki ibn Abbâs hadîsinin baska bir tarîkidir.

[256] Hadîsin basliga hüccetligi "Haydi yollanin dedi, biz de yollandik" sözündedir. Çünkü onlarin bu hareketi ayin kaybolmasi akîbinde olmustur. O gece ayin kaybolmasi yânî batmasi, gecenin on üçte biri evvellerindedir

[257] Hadîsin basliga uygunlugu, Sevde'nin geceleyin önden Minâ'ya gönderilmis olan zaîflerden olmasi cihetiyledir

[258] Bu da yukariki hadîsin daha tafsîlli bir rivayetidir. Bunda Âise annemizin halkin kalabalikligi sebebiyle izdiham ve sikisikliktan çok üzülmüs oldugu, onun için geceden izin alip da Sevde gibi tenhâca Minâ'ya Önden gitmis olmasini pek sevinilecek birsey saydigi anlasiliyor.

[259] Bu baslik Ibn Hacer ile Aynî'nin de esas aldiklari Buhârî nüshalarinda burada ki gibidir. Bâzi nüshalarda ise "Sabah namazini Müzdelife'de kilan kimse babi" seklinde gelmistir. Birincisi daha dogru ve daha açiktir.

[260] Hadîsin basliga uygunlugu "Sabah namazini kendi vaktinden önce kildi" sö-zündedir. Bunun ma'nâsi, alisilan vaktinden önce kildi demektir. Yoksa sabah namazini mesru' vaktinin girmesinden önceye düsürdü demek degildir. Sâdece çok karanlikta kilindigini bildirmek kasdedümistir (Aynî).

[261] Bu hadîs, bundan önceki Ibn Mes'ûd hadîsinin diger bir tarîkidir. Basliga hüc-cetligi ayni sekildedir.

îbn Mes'ûd'un bu hadîslerinin zahirine tutunan Hanefîler, bu, hazarda olsun, seferde olsun herhangi ikî namazi cem) etmenin cevazini bildiren bütün hadîsler ile ameli Ibtâl etmistir, derler. Arafat'ta ögle ile ikindiyi cem'i takdîm, Müzdelife'de aksam ile yatsiyi cem'i te'hîrin disinda namazlari birlestirmeyi caiz görmezler. Onlar cevaza dâir hadîsleri, Peygamber birini son vaktinde, digerini de ilk vaktinde kilmistir da birlestirmis gibi olmustur diye te'vîl ederler. Diger imamlar ise, buralardan baska seferde gündüz farzlarini yânî ögle ile ikindiyi, gecede aksam Ile yatsiyi birlestirirler. Bunlara âîd bilgiler daha evvel ilgili yerde, geçmisti.

Bu hadîste telbiyenin devam süresi nahr'günü Akabe cemresini taslayinca-ya kadar oldugu bildirildi. Sahâbîler ve âlimlerin bir kismi da bu görüstedir. Bâzi sahâbîler arefe günü günes batincaya kadar telbiye devam eder, günes batinca kesilir derler. Bu hususta daha baska tafsilât da vardir.

[262] Hadîsin basliktaki soruya cevâb olusu "Sonra günes dogmadan evvel Müzdelife'den Minâ'ya hareket etti" sözündedir. Böylece Müzdelife'den hareketin günes dogmadan evvel oldugunu beyân etti.

Sebîr, Müzdelife'de bir dag ismidir. Müsrikler, o dag günes isiklariyle par-ladiktan sonra Minâ'ya hareket ederlermis.

[263] Bu baslik üç seyi ihtiva etmektedir: Telbiye, tekbîr ve binicinin bindigi binegin arka tarafina bir insan daha bindirmesi. Hadîsler bu üç seyin delili olmak üzere sevk edilmistir

[264] Bu hadîs daha evvel de geçmis idi; basliga hüccetligi açiktir.

[265] Bu da yukariki hadîsin baska bir tarîkidir; basliga delâleti meydandadir. Çünkü her iki sâhid de Peygamberin redifi olmuslar, bu firsatla Peygamber'in bu yolculuktaki fiillerini oldugu gibi zabt ve nakl etmislerdir. Allah onlardan razi olsun!

[266] Buhârî'nin bu âyetle maksadi, hedy'i tefsîr etmektir. Söyle ki: Buhârî haccm buraya kadarkI sifatlarini anlatip Minâ'ya kadar ulasinca, burada hedy'In ve nahrin hükümlerini beyân etmek istedi. Çünkü kurbân kesme isi ekseriya Mi-nâ'da olur (Ibn Hacer).

Ben derim ki: Buhârî'nin maksadini sirf buna hasr etmeye sebeb yoktur. Buhârî bu âyeti umre, temettü' ve bununla ilgili kurbân, oruç gibi birçok mes'-eleleri ihtiva ettigi için burada zikretmistir (Aynî).

[267] Bâb basligina uygunlugu meydandadir. Bu hadîs "Temettü' ve ikrân hacci bâbi"nda da geçmisti.

[268] Buhârî, Âdem Ibn Ebî Iyâs'in hadîsini, Temettü' ve ikrân bâbi'nda mevsûlen getirdi. Vehb ibn Cerîr'in hadîsini Beyhakî mevsûlen rivayet etti.

Muhammed ibn Ca'fer el-Basrî'den ibaret olan Gunder1'in hadîsini de Ah-med ibn Hanbel mevsûlen rivayet etmistir. Buhârî bu rivayetleri haber vermekle hem hadîsteki küçük bir takdîm-te'hîr farkini, hem de hadîsin yayginligini ve dolayisiyle kuvvetini göstermek istemistir.

[269] Buhârî kurbanlik develere binmenin cevazini bu âyetten istidlal etmistir. Istidlal yeri "Onlarda sîzin için -binme, süt, vb. nev'Inden- hayr vardir" kelâmidir

[270] Mucâhid bu ma'nâyi îmâm Halil'den naKIetmistir

[271] Bu, Buhârî'nin kelâmindandir. îbn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî böyle tefsîr etmislerdir

[272] Saîre, hacc için nisanlanmis olan kurbân devesine denilir. Hediye edilmis bedene ma'nâsma cem'i Seâir gelir. Saîre, Mes'ar ve Siâre gibi hacc mensekleri mevziine, yânî edâ edilecek mahalline itlak olunur. Seâiru 'l-hacc ki, müfredi mezbûr Saîre'd\r, mensekleri, alâmetleri ve eserlerinden ibarettir. Tavaf, sa'y, taslar atmak, vukuf ve kurbânlar kesmek gibi. Bir kavle göre, hacc alâmetlerine denir ki, Hakk Taâlâ'nm kullarina oralarda kiyam ve mensekleri edâ ile emreyledigI alâmetler ve ta'yîn edilmis mevzilerden ibarettir: Safa, Merve, Minâ, Arafat'gibi (Okyanus).

Dinin seari, Allhin kendisine ibadet vesil olmak üzere saygi göstermeyedir. Bu i'tibâr ile hacc ameiierme Maâlim de seâir demektir. Yollardaki kilometreleri, kavsaklari bildiren taslar, yazilar, ordu sancaklari birer ma'lemdir. Daga alem denilmesi dahî bundandir. Dînin maâlimi veya seâiri, dînin adetâ nîrengi noktalaridir (Meali Kerîm).

[273] Bunlarda isaret edilen âyetlerdeki bu kelimelerin tefsirleridir.

[274] Hadîsin basliga delâleti meydandadir

[275] Bu da ayni hadîsin, diger sahâbî olan Enes tarafindan rivayetidir.

[276] Hadîsin bâb basligina mutâbaakati "Beraberinde (Hill'den Harem'e) kurbanlik hayvan sevketti" kavimdedir. Beraberinde kurbanlik sevkedenlerin Ka'be'-yi tavaf ve Safa ile Merve arasini sa'yden sonra ihramdan çikmayacaklari, tâ bütün hacc fiillerini yerine getirinceye kadar ihram hallerinin devam edecegi hususu, bundan önce geçen hadîslerden de iyice bilinmistir.

[277] Buhârî bu hadîsin diger tarîkten de ayni sekilde geldigini göstermis ve hadîsi daha da kuvvetlendirmis oluyor

[278] Hadîsin bâb basligina delîl olan yeri "Sonra Kudeyd mevkiinden kurbanlik satin aldi" cümlesidir. Çünkü Kudeyd, Harem disinda ve yol üzerinde bir mevkidir.

Hadîsin son fikrasi Kiran hacci yapan ihrâmli, iki tavafa muhtâc olmaz diyen fakîhlere delildir. Hanefîler'e göre ise, kiran hacci yapan için de iki tavaf lâzimdir. Bu tavafta farz olan ifâda tavafidir, gelis tavafi ayridir. Bu hadîs daha önce de geçmis ve bâzi bilgiler verilmisti.

[279]

Basliga uygunlugu Ibn Umer'in Zu'1-Huleyfe'de kurbanligina gerdanlik takip alâmetler olmasidir. Çünkü gerdanlik takma ve alâmetleme ile baslamasi, Ibn Umer'in bu iki isi ihrama girmeden önce yaptigina delâlet eder. Baslik da böyledir.
ibn Umer'in bu fiilini Imâm Mâlik el-Muvatta'da. mevsûlen rivayet etmistir.
el-Is'âr:... ve hacc menseklerinden kurbân devesine i'lâm Için alâmet ve nisan eylemek ma'nâsinadir ki, murâd, hörgücün sag tarafini biçakla bir mikdâr yarip yâhud bir nesne ile dürtüp kanadirlar, tâ ki kurbanlik olduguna nisan ola (Kaamûs Ter.).
es-Sefre: Büyük biçaga denir; yatagan gibi.
[280] Basliga delîlligi, Peygamber'in kurbanliklarina gerdanlik takma ve alâmetleme isinden sonra ihrama girmis olmasidir. Baslik da alâmetleme, gerdanlik takma, sonra ihrama girme hakkindadir
[281] Basliga delîlligi "Sonra develere gerdanlik takti ve alâmetledi..." sözündedir.
Hadîsin son fikrasi, Müzdelife'de bu isleri yapincaya kadar Peygamber'e ihramin haram kildigi seylerden hiçbirinin haram olmadigi açikça bildirilmistir.
[282] Bu hadîs "Temettü' ve ikrân bâbi"nda da ayri bir isnâdla geçmisti. Oradaki hasiyede bâzi bilgiler verildi. Hadîsin basliga uygunlugu meydandadir
[283] Yânî Rasûlullah ihrama girmedigi hâlde kurbanliklari gönderirdi. Iste bundan dolayi, yânî henüz ihrama girmedigi için ihramin haram kildigi seylerden çekinmezdi. Demek ki kurbanlik gönderen kimse, kurbanlik göndermekle ihrama girmis olmaz. Tâ ihrama girinceye kadar ihrâmlinin çekinecegi seylerden çekinmez...
(Aynî).
[284] Buhârî bu Misver ibn Mahrame hadîsini biraz önce mevsûl olarak rivayet etmisti.
[285] Buhârî bu hadîsi de biraz önce farkli bir isnâd ile getirmisti. Buhârî bu babi ve altindaki hadîsleri gerek sened, gerek metin bakimindan bâzi ziyâde ifâdeler sebebiyle getirmistir.
[286] Mektûb sahibi Ziyâd ibn Ebî Sufyân'in annesi Sumeyye, Ubeyd'in karisidir. Ziyâd da bunun döseginde dünyâya gelmistir. Bu sebebden ona Ziyâd ibn Ubeyd denilirdi. Bilâhare Muâviye'nin halifeligi zamaninda birçok kimseler Ebû Suf-yân'm "Ziyâd benim oglumdur" dedigine sehâdet ettiklerinden, Muâviye bu Ziyâd'i Sufyân ailesine katti. Ziyâd'in nesebi baslangiçta böyle meçhul oldugu için "Ziyâd ibn Ebîhi(= Babasinin oglu Ziyâd)" diye de meshurdur. Ziyâd idare - islerinde müdhis bir dehâ sahibi oldugu için, Muâviye onu Irakayn, yâni Basra ile Küfe vilâyetlerinin ikisine birden vâlî ta'yîn etmisti. Ve esasen Ziyâd'i bu maksadla kendi soyuna katip kardesi oldugunu i'lân etmisti (Kastallânî).
Ziyâd, Arab'in meshur dahî ve hatîblerindendir. Umer devrinde Medine'de ilk defa olarak büyük topluluk huzurunda bir hutbe yapmis, bu hitabesi herkesin takdirini toplamis, dinleyiciler birbirlerine: Bu hatîb kimin ogludur? diye sormaga baslamislar. Bu sirada Ebû Sufyân yanindakilere: "Ziyâd'in kimin oglu oldugunu ben bilirim, fakat Umer'in kirbacindan korkarim" diyerek, kendisinin gayri mesru' dösek mahsûlü olduguna isaret etmisti. Iste Muâviye o kimselerin Ebû Sufyân'in bu sözleri söyledigine sehâdetleri üzerine onu kendi soyuna katmis ve kardesi oldugunu i'lân etmistir.
[287] Hadîsin basliga delîlligi "Rasûlullah onlara kendi elleriyle gerdanlik takti..." sözündedir.
[288] el-Ganem, koyun cinsine konulmus isimdir ve müennestir. Lâfzindan müfredi, yoktur. Sât müfredidir. Erkek ve disiden herbirine ve karisik olduklarinda mec-mû'una "Ganem" denilir. Bunun cem'i Agnam, Guhûm ve Agânim gelrf ve iki sürü iradesiyle tesniye kilinip Ganemânî denir (Kaamûs Ter.).
[289] Buradaki hadîslerin dördü de Âise hadîsinin ayri senedlerden ve tarîklerden rivayetleridir. Metinlerde ve senedlerde ayriliklar ve ziyâdelikler ihtiva ettikleri için, ayri hadîsler sayilmislardir. Bu hadîslerden koyun kurbanliklari için de gerdanlik takilmasi sabit olmaktadir (Aynî).
[290] Hadisin basligi deliligi meydandadir
[291] en-Na'l: Nûn'un fethi ve ayn'in sükunuyla-ayagi yere çiplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabi ve pâbûs ta'bîr olunur..., bütün nevi'lerini sâmildir. Her mahalle bir gûnâ dikip ayaklarina giyerler. Türkçe'de "Nalin" dedikleri, ki, çamurlukta giyilir; "Na'leyn" muharreridir... (Kaatnüs Ter.). Hadîsin basliga delîlligi "Boynunda na'l vardi" sözündedir. Hadîs daha Önce de geçmisti.
[292] Ibarenin zahiri, Muhammed.ibn Bessâr, Muhammed ibnu' 1-Musennâ'ya mu tabaat etmistir... Bundan sonraki senedde gelecegi üzere, haddizatinda AK ibnu'l-Mubârek, Ma'mer'e mutâbaat etmistir (Aynî).
Zahire göre mutâbaa olunan Ma'mer, mutâbaat eden Muhammed ibnu Bessâr'dir. Lâkin tahkikte o Alî ibnu' 1-Mabârek'tir. Ma'mer onun yaninda bu mutâbaaya muhtâc oldu. Çünkü Basralilar'in ondan rivayetlerinde söz vardir. O, onlara Basra'da ezberinden tahdîs etmistir. Bu Ise Basralilar'in rivâyetindendir (Ibn Hacer).
[293] Buhârî bu tarîkle, bundan evvel zikrettigimiz veçhile, Alî ibnu'l-Mubârek'in Ma'mer'e mutâbaatini isaret etmistir (Aynî).
[294] îbn Umer'In bu haberinin bir kismini Imâm Mâlik el-Muvatta'da mevsûlen rivayet etmistir.
el-Culi, -cem'i: Cilal- deve, at, esek, katir gibi hayvanlarin sirti üzerine atilan örtüdür. Bu örf yönünden böyledir. Fakat âlimler et-Tedî!= Çullama ta'-bîri, Örtü ve benzeri nev'inden deveye hâsstir demislerdir (Aynî).
[295] Hadîsin basliga delâleti meydandadir
[296] Bu basligi, bundan sekiz bâb önce "Gerdanlik takdi" kismi hâriç, getirmisti. Burada gerdanlik takti kismini ilâve etmistir.
[297] Hadîsin basliga uygunlugu "Satin aldigi kurbanligi gerdanlik takilmis olarak sevketti" sözündedir. Hadîs, zikredilen önceki bâbda farkli bir isnâdla, biraz degisik bir lâfizla geçmisti.
[298] Hadîs ile baslik arasinda uygunluk yoktur. Çünkü baslikta kesmek, hadîste nahr etmek lafziyle gelmistir, denilmistir. Fakat Buhârî, hadîsin bâzi tarîklerinde "kesmek" lâfziyle geldigine isaret etmistir diyecevâb verilmistir. Bu hadîs, yedi bâb sonra da gelecektir.
Hadîsin son kisminda kadin râvîsi Amre'nin dogrulanmasi, oaun ezberlemesi ye zabt etmesinin saglamligini haber verme vardir.
[299] Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah'in kurbân kestigi yer" sözündedir.
tbnu't-Tîn: Peygamber'in kurbân kestigi yer, birinci cemrenin yaninda ve Minâ Mescidi'ne yakin olan mahaldedir, demistir.
el-Fâkîhî de Ibn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o da TâvûVtan, Peygamber'in Minâ'daki menzili musallanin sol tarafinda idi diye rivayet etmistir... (Umdetu'l-Kaarî).
[300] Bu hadîsin basliga uygunlugu meydandadir. Buhârî, Nâfi'den gelen bu Ukbe hadîsini, ancak içinde kurbân kesecek yerin Rasûlullah'a izafesi tasrîh edilmis oldugu için, geçen hadîsin ardindan getirmistir.

Bir de bu hadîste Ibn Umer'in kurbânini, köleler ve hürrlerin beraber bulundugu bir hacilar kaafilesiyle yolladigi bildirildi ki, bu da bu iste köle ve hürr diye bir ayirim yapilmadigini gösterir (Umdetu'l-Kaarî).

[301] Bu bâb ve hadîs, Buhâri nüshalarinin çogunda yoktur. Bu yalniz Ebû Zerr'In Müstemlî'den gelen rivayetinde vardir. es-Sagânî nüshasinda basliktan sonra Sehl ibn Bekkâr'in Vuheyb'den rivayet ettigi hadîs vardir diyerek, sâdece isaret etmekle yetinmistir (Ibn Hacer).

Hadîsin basliga delîlligi "Peygamber yedi deveyi kendi eliyle kesti.." sözündedir (Aynî).

[302] Hadîsin basliga delîlligi "Ayakta ve bagli olarak kes" sözündedir

[303] Bunu zikretmesinin fâidesi, Yûnus'un hadîsi Ziyâd'dan isitmesini göstermektir.

[304] Buhârî, îbn Umer'in bu sözünü bundan Önce geçen bâbda mevsûlen getirmisti

[305] Ibn Abbâs'in bu tefsirini Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivayet etmistir.

"Biz kurbanlik develeri de sizin için Allah 'm seâirinden kildik. Onlarda sizin için hayr vardir. O hâlde onlar ayaktalarken üzerlerine Allah 'in ismini anin. Yanlan-üstü düstükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcini gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onlari sükredesiniz diye böylece, size musahhar (el-Hacc:36).

Iste bu âyetteki "Develer ayakta olduklari hâlde üzerlerine Allah ismini zikrederek kurbân ediniz" kavlindeki "Savâffe" lâfzini îbn Abbâs ayakta olmakla tefsir etmistir. Deve bu vaziyette, yânî bir ayagi bagli ve üç ayagi üzerinde dikildigi hâlde gerdanindan bogazlanir. Böyle bogazlamaya "Nahr*' denir. Sigir ve davar Ise, yatirilip üç ayagi baglanarak kesilir. Buna da "Zebh" denir. Nahr'da da, zebh'de de Allah'in ismi zikrolumir: "Bismillah, Vallâhu Ekber, Atlâhumme minke îleyke(Allah ismiyle keserim. Allah herseyden büyüktür. Yâ Allah, senden sana" denilip biçak vurulur.

el-Hâkim, el-Mustedrek'mte Ibn Abbâs'm bu tefsirini "Üç ayak üzerinde dikelmis ve bagli olarak kesiniz" seklinde rivayet etmistir.

[306] Hadîsin basliga uygunlugu "Peygamber (S) kendi eliyle ayakta olduklari hâlde yedi deve kesti" kavlindedir.

Bu hadîs kisaltilmis olarak aynen bu isnâdla bundan bir bâb önceki (118.) bâbda da geçmisti.

[307] Bu da Enes hadîsinin bas kismi hakkinda diger bir tarîktir.

[308] Bu, meçhul bir isnâddir, lâkin mutâbaat yoluyla zikredilmistir. Mutâbaalar, asillarin tasimadigim tasiyabilirler. Bir de buradaki meçhulden murâd, Ebû Kilâ-be'dir, denilmistir (el-Kirmânî).

[309] Hadîsin basliga hüccetligi "Kesilme ücretleri hususunda kisiciye birsey vermememi emretti" sözündedir.

[310] Bu hadîs de yukariki hadîsin baska bir tarîkidir. Basliga delâleti meydandadir. Bu hadîslerden kurbânin kesilmesi, etinin taksimi, derilerin ve çullarin taksîmi hususlarinda vekâlet caiz oldugu; kurbânin kesme ücretini kurbân etinden vermenin caiz olmadigi istidlal edilmistir. Kurbân kesenin ücreti ayrica verilecektir. Kesici fakîr Ise, kesme ücreti tamamen verildikten sonra kurbân etinden sadaka verilmesi caiz görülmüstür

[311] Buda Alî hadîsinin bir baska tarîkidir. Basliga delîlligi meydandadir. Bu hadîsin fâidesi, bunda Peygamber'in Veda Hacci'ndaki kurbânlarinin sayismin.yüz deve olarak tesbît edilmis bulunmasidir.

[312] Buhârî bu âyetler, hacc ve kurbân ile ilgili birçok hükümleri sâmil bulunduklari için, bilhassa bu hükümlerin ehemmiyetine bir tenbîh olmak üzere, bunlari burada sirf baslik hâlinde zikretmistir. Bu hükümler: Beyt'In tavaf edenler, namaz kilanlar için putlardan, fetislerden, pisliklerden temizlenmesi; Allah'in Ra-sûlü'ne insanlara hacci i'lân ve da'vet etmesi emri; hacc ibâdetine mahsûs olan dînî ve dünyevî menfâatlerde hâzir bulunmak; belli günlerde Allah'in ismini telbiye, tekbîr, tesbih ve tehlîllerle anmak; kesecekleri kurbanlik hayvanlar nev'-inden Allah'in nzik olarak ihsanlarina karsi Ona sükretmeleri; bu kurbânlardan yemek ve fakîrlere yedirmek emri; tiras olmak ve temizlenmek gibi isleri yapmak; adaklari yerine getirmek; Beyti Atîk'i tavaf ile Allah'in hürmetli kildigi seyleri ta'zîm eylemek gibi hükümlerdir (Aynî).

[313] Ibn Umer'in bu haberini îbn Ebî Seybe mevsûlen rivayet etti.

[314] Atâ'nin bu sözünü Abdurrazzâk, Ibn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmistir

[315] Hadîsin basliga uygunlugu "Yiyiniz ve azik edininiz.." kavimdedir.

Bu hadîsin rivayet tarîkleri çoktur ve muhteliftir. Meselâ Müslim'de hadisin sonu: Atâ: Evet, dedi tarzinda vâki' olmustur. Bu sebeble âlimler kurbân etinin ne mikdâri yenilip, ne mikdâri sadaka edilecegi hususunda görüs ayriligina düsmüslerdir. Alkame'nin beyânina göre, Ibn Mes'ûd, Alkame'ye, kurbân etini üç parçaya ayirmasini; bunun birini sadaka, birini hediye etmesini, üçüncü üçte birini de ailesiyle yemesini emretmistir. Bu kavi Atâ'dan da nakledilmistir. Safiî, Ahmed, Ishâk'in da görüsleri budur. Sufyân Sevrî kurbânin çok mikdâri sadaka yapilmalidir, demistir.

Ebû Hanîfe üçte birden az mikdâri sadaka edilmesi görüsünde bulunmustur.

Hidâye sahibi: Kurbân etinin yenilmesinin cevazini bildirdikten sonra, bu hükmün adak olmayan kurbâna mahsûs oldugunu, adak kurbâninda ise adayan kimsenin ister zengin olsun, ister fakîr bulunsun, adak etinden yemesi caiz olmadigini zikretmistir.

Mâlik, Safiî ve Ahmed'in mezhebleri de böyledir.

Sonra kurbân etinden sahibinin yemesi âlimlerin çoguna göre müstehâb-dir. (Umdetu'l-Kaarî).

[316] Bu hadîs "Erkegin kadinlari adina sigir kurbâni kesmesi bâbi"nda ayri bir isnâdla geçmisti

[317] Peygamber'in iki defa "Darlik yok, darlik yok" buyurmasi, aslolan kurbân kesmenin tirastan önce olduguna; ve bunun önce yapilmasinin da cevazina delâlet etmektedir. Böylece hadîs baslikta zimnen sunulmakta olan hükmü beyân etmis oluyor

[318] Bu hadîs de bundan önceki hadîsin baska bir tarîkidir, bâb basligina delâleti de yine ayni sekildedir.

[319] Buhârî burada ayni hadîsin ayri ayri rivayet yollarindan birkaç tanesini arka arkaya getirmis ve bu rivayetlerle de hadîsin aslinin bir oldugu ve fakat bâzi lâfiz farklari bulundugunu göstermek istemistir. Buhârî'nin burada getirdigi se-nedlerl'e gelen hadîslerin bâzisini kendisi Sahîh'min diger yerlerinde, bâzisini da diger hadîs imamlari mevsûlen rivayet etmislerdir

[320] Bu da îbn Abbâs hadîsinin diger bir tarîkidir; basliga delâleti meydandadir. Cemre taslamak, kurbân kesmek, tiras olmak, farz olan ifâda tavafi yapmak için hacc menseklerinin sira ile yapilmasi sünnet midir? Yoksa vâcib midir? Imâm Safiî ile Imâm Ahmed ibn Hanbel ve daha önceki imamlardan Atâ, Tâvûs, Mucâhid tertîb ve siranin sünnetligine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapilsa, ötekinin geri birakilmasindan dolayi keffâret olarak kurbân kesmek lâzim gelmez demislerdir. Delilleri de

bu hadîs ile buna benzer diger hadîslerdir, tmâm Ebû Hanîfe ile Imâm Mâlik ve kendilerinden önce gelen imamlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen el-Basrî, Ibrâhîm en-Nahaî, Katâde tertîbin (siranin) vucûbuna ve tertîbi bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzim gelecegine kaail olmusladir. Her iki tarafin delillerinin tafsîli fikih kitâblarindadir.

[321]
Hadîsin basliga delîlligI "Kurbân, kesilecegi yere ulasincaya kadar.." sözünden alinir. Çünkü kurbânin kesilme yerine ulasmasi, orada kesilmesinden ibarettir. Kesmenin geri birakilmasi Ise ruhsat yoluyladir. Bu hadîsin bir rivayeti de "Peygamber zamaninda Peygamber'in ihrama girisi gibi ihrama giren kimse bâbi"nda geçmisti.

[322]
Hadîsin basliga uygunluk ciheti "Ben basimin saçlarini toplayip keçelestirdim" kavimdedir. Hadîste saç kestirmek zikredilmemis ise de bu husus gelecek olan îbn Umer hadîsinde zikredilmektedir. Binâenaleyh hadîsin, basligin bir kismina delâleti kâfi görülüp, her iki kismina delâleti sart kilinmaz.
Bu hadîs ayniyle "Temettü' ve ikrân hacci bâbi"nda da geçmisti.

[323]
Hadîsin basliga uygunlugu "Rasûlullah saçlarini kestirdi" kavlIndedir.
Rasûlullah'm bu tirasi Hudeybiye'de mi, yoksa Veda Hacci'nda mi oldugu sarahatle bildirilmemistir. Fakat Veda Hacci'nda tiras olduguna delâlet eden sahîh hadîsler vardir.

[324]
Hadîsin bâb basligina delâleti meydandadir. Çünkü hadîs saç kesmek ve saç kisaltmak hakkindadir.

[325]
el-Leys'ten ve Ubeydullah'tan gelen bu hadîsleri Müslim de Sahîh'indt mevsû-len rivayet etmistir.
Rasûlullah'in bu dualarinda Veda Hacci'nda mi, yoksa Hudeybiye'de mi yapildigi açikça bildirilmemistir. Bunun için bâzilari bunun Hudeybiye'de Pey-gamber'in sahâbîlerine ihramdan çikip tiras olma emri verdigi zaman tereddüd gösterip agir davranmalari üzerine yapildigina, bâzilari da Veda Hacci'nda da böyle duâ ettigine kaail olmuslardir.
Aynî'nin de dedigi gihi, bu duanin hem Hudeybiye günü, hem de Veda Hacci'nda yapilmis oldugu kabul edilebilir. Her ikisinde de Peygamber tiras olmalarini emrettigi zaman sahâbîlerde bir tereddüd ve agir davranma görmüstü. Arablar'm âdeti baslari üzerinden biraz saç almak seklinde idi. Onlarda saçi tamamen kesmek az olurdu. Saçi tamamen kesmek onlara agir gelirdi. Bunun için saç kisaltmaga meyletmislerdi. Burada da görülecegi gibi, kimisi saçlarini kesmis, kimisi de sâdece biraz kisaltmakla yetinmisti... (Umdetu'l-Kaari, IV, 741-742).

[326]
Bu hadîsin de basliga uygunlugu açiktir. Bu, Ebû Hureyre hadîsinin öncekinden bir farki "Merhamet eyle" duasi yerinde "Magfiret eyle" duasinin gelmis olmasidir. Bundan Rasûlullah'in her iki ta'bîr ile de duâ etmis oldugu anlasiliyor.

[327]
Hadîsin basliga delâleti açiktir.
Bu hadîs ihramdan çikista saçi kestirmenin, saç kisaltmaktan daha faziletli olduguna delâlet etmekle beraber, saç kisaltmanin da cevazina delâlet etmektedir
Nitekim su âyette bunlarin ikisi de zikredilmistir:
"Andolsun ki Allah, Rasûlü"nün gördügü ru'yânm hakk oldugunu tasdik etmistir. Insâattan hepiniz emniyet içinde, (kiminiz) baslarinizi kazitarak, (kiminiz) saçlarinizi kisaltarak korkusuzca mutlaka Mescidi Haram 'a gireceksiniz*.. "(e!-Feth:27).

[328]
Hadîsin basliga uygunlugu "Ben, Rasûlullah'in saçindan kisalttim..." sözün-dedir. Bu hadîs de saç kisaltmanin cevazina açikça delâlet etmektedir.

[329]
Bu hadîste mutemetti' haci adayinin saçini tamamen kestirmek veya birazini kisaltmak sikklan arasinda muhayyer kilinmasi vardir.

[330]
Bu ta'lîki, Tirmizî mevsûlen rivayet etmis ve: Bu sahîh hasen bir hadîstir, demistir. Bunu baska sened ile Ebû Dâvûd, Nesâî, Ibn Mâce de rivayet etmistir.

[331]
Bunu Beyhakî ve Taberânî el-Kebîr'dc mevsûlen rivayet ettiler.

[332]
Bunu el-Ismâîlî mevsûlen rivayet etti

[333]
Bunu da el-Ismâîlî mevsûlen rivayet etti.

[334]
Hadîsin basliga delîlligi "Biz nahr günü ifâde yaptik" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsi, biz bayramin birinci günü ifâda tavafini yaptik, demektir

[335]
Bu mutâbaalardan el-Kaasim'inicini Müslim; digerlerininkini Buhârî Sahîh'min Magâzî ve Hacc Kitâblan'nda mevsûlen getirmistir. Buhârî bununla Ebû Sele-me'nin Âise'den yalniz kalmadigini göstermis, hadîsi ma'nâ olarak naklettigi için cezim sîgasi kullanmamis da "Yüzkeru" demistir (Aynî, Kastallânî).

[336]
Hadîsin basliga delâleti meydandadir. Çünkü hadîs o hacc fiillerinden herhangi birini öne geçirmek ve geriye birakmak hakkindadir. Basliktaki "Unutarak veya bilmeyerek" kayidlarinin dayanagi, bundan sonra gelecek bâbdaki Abdullah ibn Amr hadîsinde açikça gelmistir.

[337]
Bu da Ibn Abbâs hadîsinin baska bir tarîkidir.
el-Mesâ: Semâ vezninde, aksam vaktine denir ki, ögleden aksam namazina kadar vakitten ibarettir... el-tmsâ: aksamlamak ve aksama kalmak ma'nâsina-dir., (Kaamûs Ter:).

[338]
Hadîsin basliga delîlligi "Rasûluflah Veda Hacci'nda durdu" sözünden alinir. Çünkü bunun ma'nâsi deve üzerinde durdu demektir. Nitekim bunu ta'kîbeden hadîsinde Abdullah, bunu açikça söylemistir. Buhari bu bâbda onun hadîsini üç tarîkten getirmistir: Birinde "Veda Hacci'nda durdu"; ikincisinde "Hutbe yaparken hâzir bulundu"; üçüncüsünde "Disi devesi üzerinde durdu" demistir.

[339]
Basliga delîlligi "Nahr günü hutbe yaparken..." sözünden alinir.

[340]
Bu, ayni hadîsin üçüncü tarîkidir.

[341]
Bu isnâdla Zuhrî'den gelen bu mutâbaada Abdullah: Ben Rasûlullah'i Minâ'da devesi üzerinde gördüm, demis ve yukariki hadîsi zikretmistir.
Yukarida Ibn Abbâs hadîsinin hasiyesinde de söyledigimiz gibi hacc men-seklerinden kurbân kesmek, tas atmak, tiras olmak, ifâda tavafi yapmak gibi islerin sira ile yapilmasi sünnet midir, vâcib midir hususunda ayri görüs vardir: Imâm Safiî ile Imâm Ahmed ve daha evvelki imamlardan Atâ, Tâvûs, Mu-câhid tertibin sünnetligine kaail olup, bu menseklerden hangisi evvel yapilsa ötekinin geri birakilmasindan dolayi keffâret olan kurbân kesmek lâzim gelmez demislerdir. Delilleri bu hadîs ile benzeri diger hadîslerdir.
Imâm Ebû Hanîfe ile îmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imâmlar-,, dan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, tbrâhîm Nahaî, Katâde tertibin vucûbuna ve sirayi bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzim gelecegine kaail olmuslardir. Her iki taraf in .delillerinin tafsili fikih kitâblanndadir.

[342]
Minâ günlerinde, yânî nahr günü ile onu ta'kîbeden üç günde hutbenin mesrû'-lugu babi. O günlerde insanlara yapacaklari isleri ögretmek maksadiyle hitâb etmenin mesrulugu, bu baslikla isbât edilmek istenmistir.

Buhârî bununla, Minâ'da nahr günü hacilar için hutbe yoktur diyenlere reddi kasdetti de denilmistir. Çünkü bu hadîste zikredilen seyler, haccin seâirinden degil, umûmî vasiyetler kabîlindendir. Buhârî râvînin, Arafat'ta vaki' olan konusmaya hutbe ismi verdigi gibi, bu Minâ konusmasina da hutbe ismini verdigini beyân etmek istemistir.

[343] Hadîsin basliga delîlligi "Rasûlullah (S), nahr günü Minâ'da insanlara hitâb etti..." sözündedir. Daha önce de zikrettik ki, buradaki "Hitâb etti" ta'bîri, ma1-lûm olan hutbe degildir. Bu hitabeye hutbe denilmesi, bunun da aslinda kelâm etmek ve söz söylemekten ibaret oldugundan dolayidir.

[344] Görünürde bu hadîsin basliga uygunlugu yoktur. Lâkin ibn Abbâs'tan "Nahr günü Peygamber'in hitabesi" rivayeti bulundugu ve nahr günü de Minâ günlerinden oldugu Için basliga uygun düsmüs oluyor. O hadîsi, Ibn Abbâs'tan oldugu ve bu kadarcik uygunluk ciheti bulundugu için, burada yine zikretmistir.

[345] Buhârî bu hadîsin asimda basliga mutâbaat ettigini isaret etmis oluyor. Buhârî râvînin bu mutâbaatta "Arafat'ta" sözünü söylemedigini hatirlatmak suretiyle yukanki hadîsin bu mutâbaatla basliga tam uydugunu göstermek istemistir. Bu mutâbaaü Ahmed ibn Hanbel de Müsned'inde mevsûlen rivayet etmistir.

[346] Hadîsin basliga uygunlugu açiktir.

Peygamber'in bu nutku, hadîs ve sîret kitâblarinda söhretle nakledilmistir. Bilhassa Buhârî buradan baska Sahih'inin Ilim, Bed'u'1-Halk, Tefsir, Fiten ve Udhiye kitâblarinda bâzi sened ve metin farkhhklanyle rivayet etmistir. Bu cihetle metodoloji bakimindan bu hitabenin de Arafat nutku gibi Peygamber'in belâgatli dilinden çiktiginda kimsenin az veya çok sübhe etmeye ilmen hakki yoktur.

Bir gün evvel Rasûlullah Arafat hutbesinde Arablar'in dînî, medenî, ikti sâdî bütün âdetlerini Arafat meydaninda yikmis ve çignemis bulundugundan, sahâbîler, Peygamber'in bu hitâbesindeki suâlleri üzerine ayin, günün ve Mekke'nin adlarini degistirecek sanmalarinda hakkh idiler.

Peygamber can, mal, irz ve seref masuniyetlerinin ehemmiyetini gözönün-de tutarak, bunlari en sâde kafalara da iyice yerlestirmek için suâl - cevâb tarzinda gayet belîg bir uslûb ile ifâde etmistir.

[347] Hadîsin basliga delîüigi "Peygamber Minâ'da: "Bilir misiniz?..." diye sordu sözünden alinir. Çünkü bu kelimeleri söylemesi, O'nun MinâMaki hutbesinden ibarettir. Lâkin bu hitabe, yukarida da zikrettigimiz gibi, içinde hacc mensekle-rinden birsey olan hakîkî bir hutbe degildir.

[348] Bu Hisâm ibnu'1-Gâzî (157)'nin hadîsini, Ebû Dâvûd da mevsûlen rivayet etmistir.

MInâ hutbesi söyle baslamis ve devam etmistir:

Rasûlullah Minâ'ya gelince, Muhâcirler'in kiblenin sag tarafinda, Ensâr'-in solda, diger cemâatin de karsida saff saff yer almalarini emretti. Yine deve üstünde, yüzbinlik bu büyük cemâat karsisinda Islâm mkilâbimn en müessir bir hutbesini daha su suretle îrâd etti:

"Ey Insanlar! Allah'a hamd ve sena, tekbîr ve tehlîl ettikten sonra derim ki: Sizi Allah'in Kitâbi'na baglayan Peygamberinizin sözlerini iyi dinleyiniz ve O'na itâai ediniz! Hacc ibâdetlerinizin bütün sekillerini benden gördügünüz gibi ifâ ediniz, öyle saniyorum ki, ben bu seneden sonra bir daha hacc edemem..." demis ve devaminda yukanki hadîs metninde verilen sözleri söylemistir (Ibnu'l-Kayyim, Zâdu'l-Meâd; Kastallânî, el-Mevâhibu'l-Ledunniyye bi'l-Maahi'l-Muhammediyye).

[349] Su içirme vazifesi olan ile ondan baska özürlü, hasta yâhud oduncular, çobanlar gibi mesguliyet sahibi kimseler Minâ geceleri süresinde Mekke'de ikaamet edebilirler mi? Buhârî, sorunun cevâbini zikretmeyip, hadîsle yetinmistir.

[350] Buhârî bu hadîsi burada arka arkaya üç tarîkten rivayet etmis ve en kisadan genise dogru bir siralama yapmistir.

[351] Bu mutâbaalardan birincisini Müslim; ikincisini Ibnu Ebî Seybe; üçüncüsünü ise Buhârî "Hacilari sulama bâbi"nda mevsûlen rivayet etmislerdir.

[352] Câbir ibn Abdillah'm bu hadîsini Müslim, Sahfh'inde mevsûlen rivayet etmistir.

[353] Cemreler Minâ'da birbirleriyle farkli uzakliklarda ve bir yol üzerinde üç tanedir. Mekke tarafinda bulunana Akabe cemresi denir. Nahr günü kusluk vaktinde yalniz bu taslanir. Diger tesrîk günlerinde, her gün ögleden aksama kadarki zaman içinde sira Ile her üçüne de yediser tas atilir.

Birinci cemre ile orta cemre arasindaki uzaklik takriben 116 m.;

Orta cemre ile Akabe cemresi arasindaki uzaklik takrîben 160 m.;

Mekke Haremi ile Minâ arasi mesafe takrîben 7 km.;

Minâ ile Cebeli Rahmet arasi mesafe takriben 14 km. (er-Risâletu't-Fârûkiyye, s.51).

[354] îbn Mes'ûd'un bu hadîsi, Akabe cemresinin vâdînin ortasindan, asagidan yukariya dogru atiiniasmin sünnetligini te'kîdli olarak ifâde eder. Halktan bâzilarinin Akabe cemresini vâdînin üstünden attiklarini Abdurrahmân'm bildirmesi üzerine, Sâri'in sünnetine sarîh bir muhalefet olan bu durum, Ibn Mes'ûd'un vicdaninda derin bir te'sîr hâsil etmis ve sözünü yemîn ile te'kîd eylemistir. Hacc mensekleri birkaç sûrede zikredilmisken, Ibn Mes'ûd'un bilhassa el-Bakara Sû-resi'ni zikretmesi, Hacc menseklerinin hükümlerinin çogunun bu sûrede anilmis olmasindandir.

îbn Mes'ûd, cemre taslamak vaktine ilgisi I'tibâriyle "Bir de sayili günlerde Allah11! z/ftraÖn"(el-Bakara:203) âyetine telmih etmis oluyor. Buna göre Ibn Mes'ûd: Hacc mensekleri kendisine indirilen ve bütün hacc isleri kendisinden alinacak olan Peygamber, taslamanin keyfiyetini kendisinden almaya, Akabe cemresini yukaridan atan kimselerden daha hakkhdir, demis oluyor.

[355] Bunu Abdurrahmân ibnu Mende mevsûlen rivayet etmistir. Bunu zikretmesinin fâidesi, Sufyân es-Sevrî'nin el-A'mes'ten bunu isitmis olmasini beyân etmektir.

[356] Ibn Umer'in bu hadîsi, yakinda "Iki cemreyi tasladigi zaman.. bâbi"nda mevsûlen gelecektir.

[357] ibn Mes'ûd'un bu fiili ve sözü, âlimler cumhurunun mezhebidir. Cumhura göre yedi çakildan eksik atmak kâfi degildir. Yedi tas atilmasi vâcibdir. Ibn Mes'ûd hadîsi cumhurun en kuvvetli delilidir. Ibn Umer'den, Câbir'den ve îbn Abbâs'tan da yedi adedi açikça rivayet edilmistir.

[358] Yedi tas atmanin sebebi, yedi tekbîrin sayisini unutmamaktir. Bunun benzeri, namazdan sonra tesbîh sayisini muhafaza için parmaklarimizin ek yerlerine müracaat eder, onunla hesâb ederiz.

[359] Ibn Umer'in bu hadîsi biraz sonra "Iki cemreyi attigi zaman.. bâbi"nda mev-sûlen gelecektir.

[360] Hadîsin basliga delîlligi "Herbir tasin beraberinde tekbîr getirirdi.." sözünde-dir. Bu hadîs, îbn Mes'ûd hadîsinin diger bir tarîkidir.

Haccâc minberde bu hutbeyi yaptigi sirada, Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân tarafindan Irak Vâlîsi ve Hacc EmîrI bulunuyordu. Haccâc'in sûre isimlerini söyleyis sekli kendisine sorulunca Ibrâhîm, Ibn Mes'ûd'un söyleyis seklini, yânî dogrudan dogruya el-Bakara güresi seklinde söyledigini bildiren hadîsi rivayet etmistir.

[361] Buhârî bu bâb basligi altinda Ibn Umer'in bu hadîsine isaret etmekle yetinmistir. Ibn Umer'in bu hadîsini de bundan sonraki bâbda mevsûlen getirecektir

[362] Bu hadîste haber verilen iki cemre yanindaki durus süresinde görüs ayriligi olmustur. Ibn Mes'ûd iki kerre el-Bakara Sûresi okuyacak kadar durur ve duâ edermis.

îbn Umer'in iki cemrede el-Bakara Sûresi okuyacak kadar vakfe yaptigi rivayet edilmistir. Ibn Abbâs'm da yüz âyetli bir sûre okuyacak kadar vakfe yaptigi haber verilmistir.
Âlimlerin çogu bu vakfelerin zIkr ve duâ için yapildigini, binâenaleyh vakfe yapmamakta bir be's olmadigina kaail olmuslardir.
el-Cemretu'd-Dünyâ: Minâ'daki Hayf Mescidi cihetine yakin olan cemredir. Bu cemre, ikinci nahr günü taslanan cemrelerin birincisidir. Bu cemre Mi-nâ'ya en yakin, Mekke'ye de en uzak olan cemredir.
Atilan çakillarin sayisi: Dört Imâm'a ve cumhura göre, çakillarin sayisi 7O'dir. Bunlardan yedisi bayramin ilk günü Büyük Cemre'ye, yâni Akabe cemresine atilir. Tesrik günlerinde, yânî bayramin ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde her gün sira Ile her Üç cemreye yediserden 21 tas atilir. Üç günde atilan tas sayisi 63 olur. Ilk günü atilan yedi tasla beraber, toplam 70 olur.
Yalniz Imâm Ahmed'den bir rivayete göre, her cemreye alti tas atilarak toplam 60 olur. Bir veya iki günün atisini kasden veya unutarak terk ederse, geri kalan günlerde telâfi caizdir ve kaza degil, edadir. Çünkü tas atma günleri bir vakit hükmündedir (Kastallânî, III, 348).

[363] Bu, ayniyle bundan önce zikredilmis olan hadîstir. Buhârî, gelis yolu ayri oldugu için tekrar etmis ve basliga açikça bir delîl yapmistir

[364] Buhârî bu Muhammed'in hangi Muhammed oldugunu belirtmemis, böyle nis-bet etmeksizin, sâdece ismini zikretmistir. Sarihler: Bu, Muhammed ibn Bes-sâr'dir, yâhud Muhammed ibnu'l-Musannâ'dir yâhud da Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'dir demislerdir

[365] Hadîsin bâb basligina delîlligi "Iki elini kaldirarak duâ ederdi" sözündedir. Buhârî bu hadîsin senedinin bir kismini, yânî Zuhrî'ye kadarki kismini verdikten sonra hadîs metnini sevketmis, sonunda da senedin Peygamber'e kadar ulasan kismini vermistir. Hadîsçilerden bir cemâat bunu caiz görmüstür. Ahmed ibn Hanbel de, Buhârî de bunlardandir. Senedi böyle ayirma mevsûllüge mâni' olmaz. Ibn Hacer: Bu sekilde sevkedilen isnadin mevsûl oldugu hususunda hadîs âlimleri arasinda hiçbir ihtilâf yoktur, demistir.

[366] Hadîsin basliga uygunlugu su cihetledir: Rasûlullah Müzdelife'den hareket ettigi zaman Âise O'nun beraberinde yürümüs degildi. Hâlbuki Peygamber'in Aka-s be cemresini taslayincaya kadar binekli olmakta devam ettigi sabit olmustur. Bu ise Âise'nin Peygamber'e güzel koku sürmesi, Akabe, cemresini taslamasindan sonra vâki' olduguna delâlet etmistir.
Ifâda tavafindan önce tiras olmaya gelince, çünkü Peygamber, Akabe cemresini taslayip döndügü zaman Minâ'da basini tiras ettirmistir.
Buhârî'nIn hadîsten basliktaki hükmü almasi, koku sürmek cihetindendir. j Çünkü koku sürmek, ancak ihramdan çiktiktan sonra olur. Birinci ihramdan j çikis ise, üç isten ikisini yapmakla olur: Akabe cemresini taslamak, tiras olmak, ; ifâda tavafi. Peygamber, cemreyi tasladiktan sonra tiras olmasaydi, koku sü-', rünmezdi... (Ibh Hacer).

[367] Buna "Sader tavafi" da denir. Buhârî hükmü zikretmeyip, hadîsi bildirmekle yetindi

[368] Hadîsin basliga uygunlugu "Hacc islerinizin sonu Beyt'le olsun" sözünden ali-, nir. Beyt'le olacak is ise, tavaftan baskasi olmaz. O da, hacc islerinin sonu olan veda tavafidir (Aynî).
Müslim'in îbn Abbâs'tan bir rivayetinde: Insanlar hacc sonunda etrafa dagilivermek i'tiyâdinda idiler. Rasûlullah (S): "Sakin hâ, sizden hiçbiriniz dagitmasin. Tâ ki, son vazifesi Beyt'i tavaf olsun" buyurmustur. Nevevî: Hadîsteki emr, vûcûb içindir. Bize göre sahîh olan vacibi terk ile kurbân lâzim gelir, âlimlerin çogunun kavli de budur, demistir. Imâm Mâlik, j Dâvûd Zahirî, Ibn Münzir ise, veda tavafi sünnettir; terk edilirse birsey lâzim gelmez, demislerdir. Hanefîler, afakîlere vâcib; Mekkeliler'e vâcib degildir, demislerdir.
Hayizhya, nifâsliya, umre yapana vâcib degildir...
Sârih Kastallânî, veda haccinin vucûbuna, hadîsin sonundaki "Veda tavafi hayizli hakkinda hafifletildi" cümlesiyle istidlal etmistir. Hakîkaten hayizli hakkinda hafifletilen hüküm, baskalari hakkinda tesdîd ve te'kîdi gerektirir ki, , bu da vucûbdur. Ve hafifletme yalniz müekked islerden olabilir

[369] Hadîsin basliga uygunlugu *'Sonra binip Beyt'e hareket etti ve ona tavaf yapti" sözündedir. Çünkü bu tavafla murâd, veda tavafidir (Aynî).

[370] Bu mutâbaati, el-Bezzâr ile Taberânî mevsûlen rivayet etmislerdir.

[371] Bu baslikta "Izâ"nin cevâbi söylenmemistir. Takdîri söyledir: Bu kadina veda tavafi vâcib olur mu? Yoksa hayizi sebebiyle kadindan bu tavaf düser mi? Vâcib oldugunda kurbân lâzim gelir mi, yâhud gelmez mi? Buhârî bu sorularin cevâbini hadîslerle verdirmeyi daha emîn yol görüp, kendisi baslikta hiçbir hüküm bildirmemistir

[372] Hadîsin basliga uygunlugu "Safiyye ifâda tavafini yapmisti, dediler. Rasûlullah: O takdirde bizi habsetmesi yoktur" sözündedir. Bunun ma'nâsi, veda tavafinin hayizlidan düsmesidir. Çünkü Rasûlullah'a Safiyye'nin hayz olmasi haberi verildiginde "O bizi habsedici mi oldu?" buyurdu. Fakat Safiyye'nin hayizdan önce ifâda tavafini yaptigi haber verilince: "O takdirde bizi habs'etmiyecektir" buyurdu. Çünkü Safiyye haccm rüknü olan farz tavafi edâ etmistir (Aynî).

[373] Hadîsin basliga hüccetligi "Ümmü Süleym: Safiyye hadîsini zikretti" sözünden alinir.

[374] Hâlid'in hadîsini Beyhakî; Katâde'ninkini de Ebû Dâvûd et-Tayâlisî mevsûlen rivayet etmislerdir.

[375] Hadîsin basliga uygunlugu "ifâda tavafini yaptigi zaman hayizh kadina memleketine hareket etmesine ruhsat verildi" sözünden alinir. Çünkü bunun ma'nâsi, hayizh kadin, farz olan ifâda tavafini yapmis oldugu zaman memleketine hareket eder ve veda tavafini terketmesinden ötürü üzerine bIrsey lâzim gelmez, demektir (Aynî).
Buradaki îbn Abbâs ve ayni senedle gelen îbn Umer hadîslerinin her ikisi de sahâbînIn mürselleri nev'indendir. Çünkü bu her iki sahâbî de bu müsâadeyi bizzat Peygamber'den degil, kendisine müsâade verilmis olan kadinlardan ögrenmislerdir. Bu gibi sahâbî mürsellerinin merfû' hükmünde oldugu bilinen bir hakikattir.
Bu ibn Abbâs ve Ibn Umer hadîslerinden de, temizken farz olan Ifâda tavafini yapmis da sonra hayz hâline giren kadindan, veda tavafinin düstügü sâbit oluyor.

[376] Ten'îm, Mekkeliler'in mîkaatlarindan biridir. Harem hâricinde ve Mekke'ye bir fersah mesafededir. Orada sonralari Âise Mescidi dedikleri bir mescid insâ edilmistir. Muhassab, Mekke ile Minâ arasinda bir yerdir. Tesrîk günlerinden sonraki gece -ki bayramin dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya Benû Kinâne Hayfi da denilir.

[377] Hadîsin basliga delâleti "Ve Safiyye de hayz oldu... öyleyse be's yoktur; haydi yola çik!" sözlerinden alinir. Çünkü bunda Safiyye'nin Ifâda tavafini yapmasindan sonra hayizlandigi sabittir. Baslik da böyledir.
Bu hadîs, Temettü' ve Ikrân hacdan babinda da geçmisti.
Bu münâsebetle hacc nevi'lerini bir kerre daha özetleyelim:
Hacc aylan içinde hacc ile umreyi cem' etmenin üç yolu vardir: Birincisi îfrâd'dir. Haci adayi mîkaatta yalniz hacca niyet eder. Ve hacc ibâdetini tamamlayip, halâl olduktan, yânî ihramdan çiktiktan sonra -ayniyle Mekke'nin yerlisi gibi- Harem haricindeki Cirrâne, Ten'îm, Hudeybiye gibi bir yerden um-s re niyetiyle tekrar ihrâmlanip vakfeden mâada mensekleri yeniden yapar. Böyle olana Müfrid denir.

Ikincisi Kirân'dir. Haci adayi mîkaatta hacc ile umreye birlikte niyet eder ve tavaf, sa'y, tiras gibi hacc amellerini tekrarlamaksizin hem haci, hem mu'te-mir yânî umre yapici olur. Böyle niyet edene Kaann denir.
Üçüncüsü Temettu'dm. Haci adayi hacc aylari içinde-mîkaatta yalniz umreye niyet eder. Ve Arefe gününden evvel vakfeden mâada mensekleri edâ edip, halâl olduktan sonra -ayniyle Mekke'nin yerlisi gibi- hacc gününde Mekke'den bir hacc insâ edip vakfe, tavaf, sa'y gibi mensekleri yapar. Böyle olana Mutemetti' denir. Çünkü Câhiliye âdeti hilâfina olarak hacc aylan içinde umreden istifâde etmis olur... (Tecrîd Ter., I, 191-194)

[378] Bu mutâbaat temettü' ve Ikrân hacdan babinda Usmân ibn Ebî Seybe tarîkinden mevsûlen geçmisti.

[379] Hadîsin basliga uygunlugu "Peygamber ikindiyi Abtah'da kildi sozundedir. Hadîs "Terviye günü ögleyi nerede kildi bâbi"nda da baska bir tarîkle geçmisti.
Abtah, Bathâ, Muhassab ve Kinane ogullari Hayfi Isimleri ayni yerin adlaridir. Mekke ile Minâ arasinda genis bir yerdir.

[380] Bunun da basliga uygunlugu "Ikindiyi Abtah'da kildi" sözündedir. Bu hadîs de "Veda tavafi bâbi"nda baska bir tarîkle geçmisti.

[381] Biraz Önceki hasiyede de bildirdigimiz gibi, bu Muhassab'a Abtah, Bathâ, KI-nâne ogullan Hayfi da denilir. Bu isimlerin hepsi ayni yeri gösterir.
Âise'nIn bu hadîsi, Buradaki konaklamanin Ibâdet kasdiyle olmadigim ve haccm gereklerinden olmadigini ifâde etmektedir. Bâzi âlimler Peygamber'in ve ondan sonra halîfelerin burada konaklama yapmis olmalarindan dolayi, Pey-gamber'e uymak için burada konaklamanin müstehâb oldugunu söylemislerdir. Nevevî,-: Muhassab'da konaklamak SâfIÎ ve MâlIkî'de müstehâbdir; âlimlerin cumhuruna göre de böyledir, diyor.

[382] Bu Ibn Abbâs hadîsinde de "Muhassab menzilinde konaklamak birsey degildir" demesinden dolayi, bunun haccin sünnetlerinden olmadigi anlasilmistir. Bütün sarihler bu sözü "Hacc menseklerinden-sayilmis degildir" diye tefsîr etmislerdir

[383] Hadîsin bâb basligina uygunlugu "Zû Tuvâ'da konaklardi... hacci bitirip Mekke'den ayrildigi zamanda.." sözlerinden alinir.
Sonra iyi bil ki, Mekke'ye girmeden önce Zû Tuvâ'da konaklamak, dönüsü sirasinda da Zu'1-Huleyfe'deki Bathâ'da konaklamak, hacc menseklerinden olarak yapilmasi gerekli birsey degildir. Haci isterse bu yerlerde konaklama yapar, isterse terkeder (Aynî).
Peygamber ve halîfeleri bu yerlerde konakladiklari için, onlarin bu fiillerini taklîd ederek konaklamakta elbet bir hikmet ve hayr vardir (Ibn Hacer).

[384] Bu hadîs de, digerinde olan hususlara bâzi ziyâdelerle delâlet etmektedir.

[385] Bu Zû Tuvâ'da geceleme isi de biraz önce geçtigi gibi, hacc menseklerinden degildir. Bundan da ancak Peygamber'in konaklama yerleri alinir ve sâdece O'nun fiillerine uymak için bu yerlerde konaklanabilir. Çünkü O'nun fiillerinden hiçbiri hikmet ve hayrdan bos degildir (Kastallânî).

[386] Câhiliyet devrinde Hicaz'da Mekke yakinlarinda senenin belli zamanlarinda baslica dört panayir kurulurdu. Arabistan'in her tarafindan buralara kervanlar gelir, alis verisler yapilir, siir ve hitabe yarislari düzenlenirdi. Bunlar Ukâz, Zu'1-Mecâz, Mecenne, Hubâse panayirlari idi. Ukâz, zu'1-ka'de evvelinde kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Mevkii, Arafat'a yakindi. Sâirlerin sür ve hitabe yarislari en çok Ukâz panayirinda olurdu. Rasûlullah, ünlü hatîb Kurs ibn Sâide'yi Ukâz'da görmüs ve cihan edebiyat târihine geçen meshur hitabesini burada dinleyip ezberlemisti. 129 hicret yilinda Haricîler zamaninda ilk terkedilen panayirdir. Sonra Zu'1-Mecâz ve Mecenne panayirlari terkedildi.
Zu'1-Mecâz'i îbn Ishâk, Arafat'in bir tarafinda kurulurdu, diyor. Resâtî de Arafat'in sag tarafinda oldugunu ve sonralari terkedildigini bildiriyor.
Mecenne de Mekke'ye birkaç mil mesafede idî. Civânnda bahçeler, bostanlar bulundugu için Mecenne denilirdi.
Hubâse Mekke'nin sag tarafinda, alti mil uzaklikta idi. 197 hicrî yilinda en son bu panayir terkedildi. Bundan sonra insanlar Arafat, Minâ ve Mekke panayirlari ile yetindiler. Ibn Abbâs hadîsinde bunlardan ilk ikisi zikredilmistir (îbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[387] Bu âyet, Ibn Abbâs kiraatinde "Fî mevâsimVl-hacc" seklinde okunmustur.
Bu âyet, hacc mevsiminde müslümânlarin alis veris yapmalarinda, ticâret etmelerinde, Rabb'lerinin rizkindan kazanmak istemelerinde kendilerine bir günâh olmadigini bildirmis oluyor. Ibn Abbâs da âyeti bu maksada delîl olmak üzere okumustur.
Buhârî'nin bunu bâb basligina delîl yapmasi ciheti meydanda ve açiktir.

[388] el-Idlâc, if'al babindan, gecenin evvelinde kalkip yola gitmek;
el-Iddilâc, ifti'âl babindan, hemzenin ve seddeli dâl'in kesresiyle, gecenin âhir vaktinde kalkip yola gitmek ma'nâsmadir.
ez-Zemahserî el-Esâs'da, ed-Delec ve ed-Decle, aksamdan kalkip bütün gece gitmek ve dâl'in dammiyle ed-Dulce, gecenin sonunda gitmek ma'nâsina isim olmak üzere ve birincisinden fiili if'âl babindan; ikincisinden fiili ifti'âl bâbindandir.. ibaresiyle yazilmistirMtsbâh'ta da bu veçhile beyân edilmistir... (Kaamûs Ter.).

[389] Bu hadîsin bir rivayeti daha önce sened ve metin farkiyle geçmisti.

[390] Bu Muhammed, Ebû Alî ibnu Seken'in rivayetinde Muhammed ibn Selâm seklindedir. es-Sagânî ise: O, Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'dir demistir

[391] Bu hadîs de daha önce geçmisti. Buhârî buradaki Peygamber'in hâlini gösteren "Muddilicen" kelimesinin ifti'âl babindan ismi fail olduguna dayanarak, bâb basligina açikça delîl teskîl ettigini göstermek istemistir.